

BUSINESS HALACHA INSTITUTE
Choshen Mishpat Learning Program

הלכות אונאה

Fair Pricing

BUSINESS HALACHA INSTITUTE
Choshen Mishpat Learning Program

הלכות אונאה

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה סימן רכ"ז

Typesetting and Design
by

GraphiCS

347.902.2072

BUSINESS HALACHA INSTITUTE

Choshen Mishpat Learning Program

WELCOME TO BHI's Choshen Mishpat learning program. This program is designed to enable you to learn the laws and applications of Choshen Mishpat on YOUR level, at YOUR pace, and at YOUR convenience. The program consists of source material, summaries, practical examples, audio shiurim, and expanded Mareh Mekomos for you to explore. BHI also provides live support to assist you throughout your learning.

THE PROGRAM may be studied at many different levels. We recommend you spend a few minutes before you begin to familiarize yourself with the different segments of the curriculum, and to choose what material to focus on. Below is a brief description:

1) THE core material is the Shulchan Aruch. There is simply no substitute for learning directly from the source. However, it is difficult to understand Shulchan Aruch without the background texts, and there is an overwhelming amount of information in the commentaries. To alleviate these challenges, you can avail yourself to the following:

2) BACKGROUND source material. To properly understand Shulchan Aruch, it is recommended to first learn through the sources of the halachos. The Mareh Mekomos section provides the relevant Psukim and Gemarah from which the Shulchan Aruch is derived.

3) SOURCE material and specific commentaries for each Sif. The curriculum highlights the critical commentaries on each Sif that are most relevant to understanding the text and its modern application.

4) BRIEF summary of each Sif ensures you understand and assimilate the main points of what you have learned. It includes practical cases to demonstrate how the concepts and halachos are applied to real-life scenarios.

5) TESHUVOS and Rishonim. The actual Hebrew texts that are referenced in the summary are quoted at the end of each segment.

6) LINKS to shiurim. Multiple shiurim are offered for each siman, ranging from brief five-minute case studies, to advanced shiurim that thoroughly analyze each Sif. Sample them all until you find the perfect match!

7) IYUNIM contains additional Mareh Mekomos for the advanced learner.

8) SUPPORT. BHI provides support and guidance for any question about Halachah, the material, or how to use the curriculum through our Hotline and website.

TABLE OF CONTENTS

30	מקורות
38	סעיף א'
41	Market Value
43	סעיף ב'
47	סעיף ג'
48	סעיף ד'
51	סעיף ה'
52	סעיף ו'
54	סעיף ז'
57	סעיף ח'
58	סעיף ט'
60	סעיף י', י"א
63	סעיף י"ב, י"ג
64	סעיף י"ד
65	סעיף ט"ו
67	סעיף ט"ז-י"ח
69	סעיף י"ט
71	סעיף כ'
72	סעיף כ"א
75	סעיף כ"ב

TABLE OF CONTENTS

76	סעיף כ"ג, ג, כ"ד
78	סעיף כ"ה
80	סעיף כ"ו
81	סעיף כ"ז, כ"ח
84	סעיף כ"ט
88	סעיף ל', ל"א
90	סעיף ל"ב
91	סעיף ל"ג
93	סעיף ל"ד
94	סעיף ל"ה
95	סעיף ל"ו
96	סעיף ל"ז, ל"ח
97	סעיף ל"ט
98	משא ומתן

Introduction

Siman 227 focuses on the laws of Ona'ah- taking advantage of a buyer or seller by charging/paying an unfair price. Issues discussed include: the prohibition against Ona'ah, the recourse available to the injured party, the definition of Ona'ah, and limitations and exceptions.

רִיד שְׁפָתַי כְּהֶן

אמתלא דדברי המערער אבל אם לא יראה רק קול בעלמא אפילו לא נתקיים המקח לגמרי לא יוכל לבטל המקח שבביל דברים בעלמא (ב"ב¹⁰¹) ואם חזר

הנזק מנחתם ערעור אף על פי שנחצטל הערעור
אחרי כך נחצטל המקם ושיניהן יכולין לחזור בהן אם בא ערעור על השדה מנחת
שהמוכר היה חייב לאחרים והמוכר אומר שיש לו שוברים על החצות מקרי ערעור
ואיכיל הנזק לחזור בו ואין צריך לתנות דבר ולשמור שוברים לעולם.

ד' אסור למכור לחבירו קרקע או טלטל שיש עליו עסק ודין עד שיודיעו שאף על פי שהאחריות עליו אין אדם רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהיה נתבע מאחרים.

סימן רכז

עד כמה תות מחילה או תורת האונאה ושלית שמעיה ואחיה שחלבו ומצו

ובו ל"ט מעיפים

א ^באסור להונות את חבירו בין במקחו בין בממכרו ואיזה מהם שאינה בין לוקח בין מוכר ^אלעובר בלאו.

כמה תהיה האונאה ויהיה חייב להשיב¹² בשוה כיצד הרי שמכר

^א יציגים ומקורות (ח) טור סעיף ה' ז' בשם משנת הרא"ש כלל צ"ו סי' ד'. (ט) טור סעיף ד' בשם רמב"ם פ"ט ממכירה ה"א.
ישימן רכז (א) לשון הרמב"ם פ"ב ממכירה דין ב'.

עד שמות במהם או במצעות אף שהוא עולה הרבה כל שאין שם שמות עליו:

עַרְדַּ לַחֶם

פִּטוּמֵי מִילִי, וְעֵיין תוֹס' מְצִיעָא ס"ו א' (ד"ה פִּטוּמֵי).

שמות רבו סעיף ב'. **שמות וכו'.** יש אומרים דכי ליכא שנות מקח ולא שנות מעות, אלא חיי נדח כפול מקח וגבי אידיך מחילה, לעולם אולינן בתר מקח, נגזן כמר * שוה נ"א כס' או איכא, דשני איניש במקח ולא במעוטה. (ב"י סעיף ג' ד' בשם המדכ"י ג"מ סי' דש). ואין נראה כן מדברי שאר הפוסקים דל'.

באר הגולה

*. היינו קודם שדיש אמרנו כמובאר לעיל. סעיף ד' מ. טס (ברכות פ"ט)
 דין ג'. וכן מבאר ההגדה. דינו של הכר ו"ל שפוט הוא
 נכנס, וזה יהיה לו פסוק מאמר האונות, וזהו ו' כמס.
 ופסקר שפוטת טעודת ארמין, ואכל לא טוב ששן עמין (ויקרא י"ז)
 וזהו ה' הוקס שדש שיש עליו עמין וזיון ששוקס לא טוב ששן רמא
 וזהו המכור אדום כססם ו' וידיעו. ופירוש שפיקין עררין, מלשון
 הפסוקה ערר ובראיתו (כ"ד י"ג) ו' ש' ד' ל' א' שפיהם שפוקלן.

יִשְׁמְרוּ רַבּוֹ סֵעִיף א' א. לְשׁוֹן טִיטוֹר [סְפִיף א'] הוּא מְנוֹחֵל כְּתוּבָה [וּקְרָא] בִּיה [ד'] וְכִי תִמְחַר מִמֶּכֶר לְעַמְּיָק וְכִי לֹא מוֹתוּ. סֵעִיף ב' ג. לְשׁוֹן הֶרְמֵס"ס פִּי"ב מִלְּלוֹת מִכְרֵה דִין ג' וְכַתָּב הֶרֶב הַמְּגִיד, כַּתָּב הַמְּחַכֵּר ד' טִיטוֹר הוּא מִסֵּס מוֹתָמְכִים גִּנְמ' [פִּי"ד דְּבִי"ד מִטְע' עִי"ב] וְהֵס, שוֹה"ש
וְהֵס וְהֵס שֶׁ שֶׁבֶע, אֵלֶּה וְהֵס שֶׁבֶע, אֵלֶּה שֶׁבֶע, מְחַלְקִים [א' ג']

ושמואל שם [ב"מ דף (נ') מ"ט ע"ב], ופסקה כשמואל דתניא כוותיה [שם].

באר היטב

ההערעור היה מחמת שיא שט"ח על המוכר ואינו לפנינו לקרעו, כזה כתב דלא מהני
במיצת שו"ב. סמ"ע וסמ"ב:

חדושי רעק"א

יחוס' בלא להוכיח דע"כ עסיקין היינו עוררים, א"כ ממילא קיימא דבאונסין אפילו קודם
הנחיק אין יכול לחזור כיון דבלא"ס מוכח דעסיקין היינו עוררים, ודו"ק. ועיין משונם
רמ"א סי' (י"ט) [פא] :

יִימָן רָכוּ סַעֲרֵי ב'. שְׂתוּת. י"ב, וְאֵם לְהֵא לִקְחָה שׁוֹה שִׁים לְזוּגוֹ י' אֲרוּחָה
שִׁים, אֵין כּוֹה אֲנֻחָה י' כְּמֵר דִּידֵה אֲלִינִן. יִרְעֻב־א פ"ק דְּקִדּוּשִׁין דף ח' (ט"א) כד"ה
לְעֹלָם:

[illegible]

הגהות באה"ג
נ"פ הגירסא
גמ' שלפניו.
מגיד משנה:
שמואל רב
הבא ע"פ
הגירסא
ט"א נראה
דקדוקי
ופרים שם אות
[

מאירת עינים **רפיו**

הוסגר ע"פ
הדורת
הניגסברג

Questions or Shailos can be submitted via study@businesshalacha.com or 718.233.3845 ext 203

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

מאירת עינים

ריו

דמ"ש המרדכי דנמכר שזה ס' צ"א הוה מחילה, לאו דוקא מחילה קאמר, אלא לאפוקי שיהא דין ביטול מקם מאחר דנכד המעות הוא יותר משתות, וקאמר דזה אינו כיון דנמכר אחר דלאו להיות מחילה משו"ה מוקמין ליה אדון אונאה, דא"כ העיקר חסר. ואפסא נמי קשה, דהמגיד משנה כתב דנמכר שזה נ' צעד נ"ח ושליש דהוא שותם מקם הוה אונאה, ושכן הוה אס נתן לו צעדו נ"ח וחצי או נ"ט או כ' כולל דין אונאה אף דנמכר נ"ח, עד שיתן צעדו יותר מס' דאז וז"ל דין ביטול מקם, והמרדכי ס"ל צ"א צ"ב הוה ביטול מקם אף דלא נמכר אלא אס, וז"ל דס"ל להמרדכי לעולם היכא דטול לשער החשבון שיהיה בטעות שותם, הן של שווי המקם הן של מעות, יש לו דין אונאה אף דנמכר אס הוא פסול או יותר משתות, אבל היכא דבשום נד אין שם שותם עליו, כזה סבר דאלין ליה כתר טעות המקם, והרמב"ם והטור [המבואר לעיל סק"ה] דכתבו דאס מוכר שזה ס' צ"א ופרטת דהוה מחילה, נלע"ד דג"כ ס"ל להמרדכי, והוא כשנמכר דלא כחצו דהוה מחילה אלא ככח"ג דמכר שזה ס' צ"א ופרטת דלא הוה באונאתו לא שותם מקם ולא שותם מעות, משו"ה הולכין אחר נד מקם והוא פסול משתות והוה מחילה, אלא דנמכר שזה נ' ופרטת בס' לא כחצו דהוה מחילה, משום דזה כיון שאין צו שותם מקם ולא שותם מעות הולכין אחר נד מקם דהוא יותר משתות והוה ביטול מקם להרמב"ם ה"ל. אלא המגיד משנה אי אפשר לשנוי דס"ל להמרדכי וכנ"ל. נמלא דברי מור"ם דכתב בסוף דברי המרדכי ומחילה הניח דברי המחבר שהוא דברי המגיד משנה, והן כשני הפסים בנושא אחד, נ"ע: סעיף ח' יב

ה"א אין המאנה חייב להחזיר עד שתהיה האונאה יתר על פרוטה י"היתה פרוטה בשוה אינו מחזיר (י"ז)יש אומרים דחייב להחזיר פרוטה).

ו יד"ש להסתפק אם מותר להחזיר את חבירו בפחות משתות אם יש באונאה שוה

צינונים ומקורות (1) שם הרמב"ם פ"ב סמכיה ד"ד. (2) טור סעיף ג' בספס הרמ"ה והל"ש ב"מ פ"ד סי' כ'. (3) טור סעיף ט' בשם הל"ש שם.

משתות מקם, כגון שהמקם שזה חמשה פרוטות וזלי והוא מכרו לו בששה וחצי, מ"מ כיון דלית עולה האונאה יותר מפרוטה, אין צו דין אונאה. והטור [סעיף א'] כתב בשם הר"ף [ב"מ ל"ב ע"א מדפי הר"ף] ג"כ דאין אונאה לפרוטה, ושס"ל כיון דאפיקמיה מפרוטה אין אונאה עד שיהיה צו כשיעור מעה שהיא מטבע הקטנה הנמלאת בימין שהיתה מכסף, דכל הפסות ממנה היו של נחשתי. ועיין דרישה [סעיף א'], שם כתבתי דלכאורה נראה שגם הרמב"ם [המבואר בצינונים אות ר'] ס"ל הכי אף *שלאנו שוה גלגון המחבר לא משמע הכי, ע"ש ודו"ק: יב וי"א דחייב להחזיר פרוטה. טעם פלוגמא כחצו דנרישה [פרושה סעיף א']:

סעיף ו' ידן יש להסתפק אם מותר בו. וז"ל הטור בשם הרא"ש [המבואר בצינונים אות ח'], יראה, כיון דהמורה אמרה אל פוטו [ויקרא כ"ה י"ד], אפילו שזה פרוטה בכלל, אלא שחז"ל אמרו דאין יכולין לנמס עד שותם כ' וכו', אלא אס המוכר או הלוקם בקניין וידעין שמאנה לו והשני * (לו) אינו יודע, אסור לו להוטר אס לא כשפירש והמנה עמו, או שמא כיון דדרך מקם וממכר הוה צ"כ, לפיכך עד שותם הוה בכלל מקם ולא מיקרי אונאה כלל וצ"ע, וירא שמים ויאל ידי שניהן, עכ"ל. ור"ל, ירא שמים אס נמכר פסול משתות אינו מהדר אחר המאנה לומר לו איך יואל * כי לא ידעתי מזה ולא מחלתי אותו החזירו לי, ואס אירע שאינה הוה לחצו פסול משתות יחזירו להמאנה ממנו. ומ"מ נראה דאין הלוקם יכול לומר אף שהוא עדיין מוחזק בדמי הקנייה אי לא אמוחל בפחות משתות שהנאמני, אלא שצטלה דעמו אלא רוצה דעמלא שרגילין למחלו ומציאין מידו ליתנו להמכר:

דא"ר דא"ש ב"מ פ"ד סי' כ'

מסכתות ת"ב וא"ל שם הל"ש שהוה כלש המחבר

המגיד ע"פ וי"א

בבאר היטב הוסיף: וכו' פרישה

טורי והב

סעיף ו'. יש להסתפק. מקום הספק כמ"ש בסמ"ע סק"ד צריך לי עיון, שהרי גמרא ערוכה בפרק המוכר את הפירות [ב"ב דף צ"ה נ"א], התם באונאה מעיקרא שוה בשוה אמר ליה, מיהו פחות משתות לא ידע במנה ומחיל איניש, משמע דמתחילה רעתו על שוה בשוה. וסיים הרא"ש וירא שמים וכו'. ונ"ל דכשאינו ברי פחות משתות, וירצה להחזיר לו, לא יקבל ממנו דשמה הוה מחילה, ונ"ל דאם גם המחזיר ירא שמים, יתן לו דרך מתנה:

באר הגולה

סעיף ה' ת. שם [ברמב"ם פ"ב סמכיה דין ד'], כתב הרב המגיד, פסק כרז כהנא [שם] דף נ"ה ע"א], ופירוש המימרא לדעתו, שאין אונאה כזוה פרוטה אלא כשהיא יותר [ע"ל] (לפרוטה, וסמס משנה [שם] כרז כהנא דלא מני האונאה פרוטה, אע"ג דכרייתא כי תמכרו [שם נ"ו ע"ב] כליו דפליג, (ד)י"ל כסמס משנה, ופירושא אחרים יש וכו' וזה עיקר. סעיף ו' ט. טור סעיף ה' בשם אביו הרא"ש, כ"כ בפסקיו שם [ב"מ פ"ד סי' כ']:

ע"פ מגיד חשנה

ע"פ מגיד חשנה

[ב] ע"א ד"ה אסורן דאסור הוא של כסף, אלא לימא כנ"ל (ע"כ): יא. ויש אומרים דחייב בו. כליו שם [ב"מ ג"ה ע"א המוכר בבא"ג אות ח'] וכמ"ש שם נ"ו צ' לאפוקי מדרז כהנא בו. וסברא ראשונה ס"ל כיון דסמס מתניחן כרז כהנא רבי לא שגאח בו. [עיי' עירובין צ"ב ע"א יבמות מ"ג ע"א], ואינו ס"ל לוי ממך למתניחן כמ"ש שם [ב"מ ג"ה ע"א] בישיבת הדיינין, וגמ' לא חס להחזיר דממלא ש"מ*: סעיף ו' יב. יש להסתפק בו. נמו

ממנע כמ"ש:

באר היטב

סעיף ו'. ה. להסתפק. וז"ל הטור בשם הרא"ש, יראה, כיון דהמורה אמרה אל פוטו, אלא שזה פרוטה בכלל, אלא דחז"ל אמרו דאין יכולין לנמס עד שותם כ', אלא אס המוכר או הלוקם בקניין וידעין שמאנה לו והשני אינו יודע, אסור לו להוטר אס לא כשפירש והמנה עמו, או שמא כיון דדרך מקם וממכר הוה צ"כ, לפיכך עד שותם הוה בכלל מקם ולא מיקרי אונאה כלל וצ"ע, וירא שמים ויאל ידי שניהן, עכ"ל. ור"ל, ירא שמים אס נמכר פסול משתות אינו מהדר אחר המאנה לומר לו איך יואל * כי לא ידעתי מזה ולא מחלתי אותו החזירו לי, ואס אירע שאינה הוה לחצו פסול משתות יחזירו להמאנה ממנו. ומ"מ נראה דאין הלוקם יכול לומר אף שהוא עדיין מוחזק בדמי הקנייה אי לא אמוחל בפחות משתות שהנאמני, אלא שצטלה דעמו אלא רוצה דעמלא שרגילין למחלו ומציאין מידו ליתנו להמכר:

חידושי רע"א

נמלא סוף צ"ק [דף פ"ה ע"ב מדפי הר"ף] משם תלמוד דעמו דאפילו אסורא ליתא, ודו"ק:

חידושי התם סופר

סימן רכז מחבר סעיף ו'. יש להסתפק אם מותר להחזיר. נ"ב, נמנעין על המורה פרשת כהר [ויקרא כ"ה פ"ד] מותר דעמו דכפחות משתות יש אסור. גם מנאכל שם דגם בקנין יש לאו דלא מוט, ואימעי' [ב"ב נ"ו ע"ב] דק ל' שולחין שותם וביטול מקם ביותר משתות:

[illegible]

פתחי תשובה

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

פתחי תשובה

הטעם כיון שהוא מוחזק לא חשש לחקור וליכא ראייה שמחל. נלע"ד דיש ג'מ בין הטעמים הנ"ל לענין אם צריך הלוך לישבע שלא נתרצה, דלטעם הגהות אשר"י וסיעתו משום מינו דפרעתי, א"כ צריך לישבע היסת, דאף שהמוכר אינו יכול להכחישו בברר, מ"מ כיון דאינו נאמן אלא במינו דפרעתי צריך לישבע היסת

כמו אילו טען פרעתי, וכמ"ש הש"ך בסיומ קצ"ו ס"ק ג'י' ו[והובא קצת בבאר היטב שם ס"ק מ"ה], אולם

לטעם המשנה למלך וסיעתו משום שלא חשש לחקור כל זמן שהוא מוחזק, אין צריך שבוטע כלל. ועוד יש ג'מ, היכא שבעת הקניה קנה במומנים, רק אח"כ אחר שיעור כדי שיראה תפס הלוך מהמוכר שלא בעדים, דלטעם הגהות אשר"י וסיעתו משום מינו, גם בכה"ג שייך מינו ויכול לומר לא נתרצתי [וכן מבואר להדיא בבית מאיר שם], אבל לטעם המשנה למלך וסיעתו משום שלא חשש לחקור כל זמן שהיה מוחזק, א"כ בזה שלא היה מוחזק מתחילה היה לו לחקור, ומדעשה ולא חקר, על כרחך דמחל ולא מהני ליה תפיסתו אח"כ וכמבואר בסמ"ע סימן פ"ח ס"ק כ"ח הנ"ל. וכן להיפוך, אם קנה בהקפה ואח"כ אחר שיעור כדי שיראה תפס המוכר דמי מקחו, בזה, לטעם דמינו, כאן ליכא מינו ואינו יכול לתבוע אונאתו, אבל לטעם שלא חשש לחקור כיון שהיה מוחזק, גם כאן שייך טעם זה ויכול לתבוע אונאתו ומוציאין מיד המוכר, ודינו כמו קודם השיעור כדי שיראה. ונראה דכל כה"ג הדין עם המוחזק ויכול לומר קים לי. וראיתי בספר עמודי אור שנופס מחדש, בס"י ק"ח, בעובדא שראובן מכר חפץ לשמעון, ולקח קצת מעות והמותר קבע לו זמן פרעון לכמה ימים, ולקח שמעון חתף החפץ, ואחר זמן פרעון תבע ראובן מעותיו, והשיב לו שמעון אונתני ביותר משתות ויש לי עדים על זה, אמר לו ראובן למה לא תבעת אותי תוך כדי שיראה, והשיב שמעון לא חששתי לדרון עמך כיון שהיו מעותי בידי, ופסק שם שהדין עם המוכר, עיי"ש באוריות. ולפי מה שנחבאר אין פסוק עולה יפה ושמעון דינא קאמר [ומ"ש שם ד"ל, ועוד היה בנידון שלנו צד גדול לזכות המוכר, דהנה הסמ"ע בסיומ קצ"ו סק"ט הקשה לדעת בעל התרומות [שער כ"ח ח"ה סי' כ], ותרץ דחשב מהיכי תיתי יתבענו קודם הזמן, וזה נראה התם כו', עכ"ל. איני מבין דבריו, דבאמת לשון הסמ"ע שם אינו כן, רק כתב, ד"ל דמצי למימר שאמרו בלבי בתוך זמני לא מצי לתבעני כיון דלא הגיע זמני כו', ע"ש, א"כ גם בנידון דידן י"ל כן]. וצ"ע. ועיין בתשובת חות יאיר סי' קפ"ז במעשה בראובן שהיה משרת אצל לוי כמה שנים, ועל שכרו לוקח מחנותו של לוי כל צורך מלבושיו ומלבושי אשתו ובניו, ולבסוף נדחה מבית לוי, ותבע לוי לראובן הנזכר סך עשרים ר"ט ששנא חייב לו בפנקסו מה שלקח בחנותו יתר על שכרו בהמשך י"ב שנה שהיה אצלו, וראובן השיב שהחשבון אמת ע"פ הרשימות, אכן אחר שקיבל ממנו בהמשך הזמן בסחורות יותר ממאה ר"ט ורשע לו מקח הסחורות ביוקר רב משויין ודמי מכירתן לאחר, רק דחשב מאחר שאינו מוציא ממון מכיסו רק בא בשכרו, לא יקפיד, אבל תנא שצריך לשלם המותר, הוא מערער על הכל, שאם יחשוב כל הסחורות כפי דמיון לא יאשר חייב לו מאומה. והעלה שם הדין עם ראובן מאחר שהאונאה יתר על שותו, ואף שנשתאה הרבה לא אמרין דמחיל כיון שזה נותן טעם על שתיקתו, הן בטוען שתיכף ידע בעת שלקח או אח"כ ספור נודע לו, ואפילו אם אמר לו לוי בפירושו, או לו מכור סחורתו שאומה ללוקח חפץ זה שאני נותן לך במאתים אינו שוה רק מנה, ומ"מ איני נותנו לך רק במאתים, ולא אמר לו על מנת שאין לך עלי אונאה, הלוך חוזר כו', ואפילו טעם כל דהו שנותן הלוך על ששתק בשעת לקיחתו או בשעה שנודע לו מהני כו', וכל זה אפילו פרע הלוך, כל שכן בנידון דידן אם יבורר שהמוכר אינהו ביותר משתות שהמקח חוזר, וכאן שכבר בלו המלבושים הנעשים מהם, ואפילו רק נחנכו הסחורות לעשות מלבושים והמוכר תובע דמי הסחורות, אינו פורע רק כדי שיוין בשומא כדרך מכירות הסחורות, וזה דוקא בסחורות שעדיין בעין שנרע שאינה אותו, משא"כ להתעולל למפרע, הרי אין לו עליו טענה ברורה דאמן שם ליה, ע"ש. והנה מה דמבואר בדברי החות יאיר הנ"ל דאפילו בלו המלבושים הנעשים מהם או שנחנכו הסחורות לעשות מלבושים והמוכר תובע דמיהן אינו פורע רק כדי שיוין בשומא כו'. לע"ד זה אינו, אלא כיון שנשתמש בהם צריך לשלם כפי ההשוואה. ועיין בנחלת צבי מה שכתבתי בזה: ג. שהיה לו אונס. כתב בתניבות המשפט [משא"ה סק"ג] ונראה דאם מכר שהראה לתגר ואמר לו התגר שהוא שוה כמו שנתן, והתגר טעה, יכול לחזור בו אפילו לזמן מרובה, שאין לך אונס גדול מזה, וכ"כ הש"ך בסיומ שו"י ס"ק י"ב, וכן מוכח מתשובת הרא"ש [כלל ק"ב סי' ג'] שהביא הטור בסיומ זה [וסוף ל' גבי

י"ב בהגה ב' עיין סמ"ע שם ס"ק כ"ז], ומשמע במשנה למלך שם דה"ה לענין אונאה לאחר שיעור כדי שיראה, ע"ש. גם בספר בית מאיר לאה"ע סימן צ"ג סעיף י"ד כתב כן, דבלא נתן מעות אין צריכים לטעמא דמינו, דזה דומה למ"ש בחור"מ סימן פ"ח סעיף י"ב היכא שהיה תפוס בשעת התביעה, ונאמרין

דלא תבע שעורין מפני שהיה מוחזק [וכתב שם דעל טעמא דמינו יש לפסק, דלא נראה הכי מהסמ"ע שם

ס"ק כ"ח ומהבית שמואל באה"ע שם ס"ק כ"ג], ע"ש היטב. וכן נראה דעת הגאון רע"ק איג"ר וצ"ל בחידושי [ורדו ויחידו] למס' ב"מ דף מ"ט ע"ב, דכל מוחזק במעותיו לא רמיא עליו להראות לתגר וליכא ראייה דמחל, והביא ג"כ הראיה מתוס' כתובות דף ג"ח הנ"ל [וכתב שם, ומ"מ מודינא דאם בשעה שלקח לא נתן המעות ושהה כדי שיראה ואח"כ נתן המעות, ובא אח"כ לחזור, אף דמשעה שנתן המעות ואילך לא שהה שיעור כדי שיראה, מ"מ אמרין מדהיה לו זמן להראות לתגר ונתן מעות ולא הראה מתחילה לתגר, על כרחך דמחל], ע"ש. ועיין בתשובת שם שכתב יעקב [חלק ח"מ] סי' (מ"ח) [ניסן] שנשאל ג"כ על ענין זה, במעשה בראובן שקנה ספינה משמעון והיא עמדה בנמל כשלש פרסה מהעיר, וקודם שקנה שלח איש הידוע ומבין בטיב הספינות והגיד לו שהיא שוה הדמים שקצב, וסמך עליו וקנאה ונתן דמים, רק נשאר בידו סך מסוים עד זמן מיוחד, ואח"כ נמצא אונאה במקח יותר משתות, רק שנשתתה יותר מכדי שיראה לתגר ערך ג' או ד' שבועות, וטוען שלא נודע לו בביור עד עתה, ולזאת רוצה להחזיק במעות שבידו או לבטל המקח, והלה טוען כבר שהיה כדי שיראה כו' ומחל אונאתו, מה דינו. והזכיר שם דברי הש"ך הנ"ל וגם דברי הקצוה"ח שכתב עליו דמסתיתם שאר פוסקים לא משמע כן, והטעם י"ל דלא מהני מינו דהוי במקום חזקה דודאי ידע ומחיל. והוא ז"ל תמה על הקצוה"ח בזה, דודאי לא משמע כן מדברי הרמב"ם [פ"ב ממכירה ה"ה] והמחבר וכמ"ש הש"ך, וכן מבואר מלשון המשנה [ב"מ מ"ט ע"ב] והגמ' [שם ג' ע"ב] דשיעור כדי שיראה לא נאמר רק על חזרת תשלומי אונאה ביד המאנה שכשבר בא גזילו לידו. ומ"ש הקצוה"ח שהוא נגד חזקה, זה אינו, דמדברי הרא"ש מבואר דאין בזה חזקה כלל, רק סברא בעלמא שלא להוציא מיד המוחזק, וכן מבואר בתשובת מהרי"ט ח"ב [חלק ח"מ] סי' י"ט [ד"ה והשתת כו']. ולכן העיקר בזה לדינא כהש"ך. והגם שהש"ך סיים וצ"ע, אין זה מוציא מידי ודאי משמעות הרמב"ם והמחבר כו', והוסיף ג"כ לומר דאין אנו צריכין בזה לטעם מינו כלל, רק דעיקר הדין כן הוא, דכל זמן שאונאתו בידו אין הלה יכול להוציא מידו מטעם דאין זו ראייה על המחילה, דיכול לומר מאי אצות הלא עדיין מעותי בידי ולא אוציאם מידי עד שאחקור על זה ולא מחלתי כלל. והוסיף וכתב עוד טעם דאין מועיל בזה מחילה כלל, ואטו אם אדם אומר לחבירו אני מחל לך מה שתגזול ממני, המפני זה יהא מותר לגזול ונניח לו לעבור בלא תעשה. ואין מחילה מועיל רק במה שכבר ביד חבירו, ודוקא בחביו, אבל מה שעדיין תחת ידו אין מועיל מחילה כלל כמבואר בכל הפוסקים [עיין לקמן סימן רמ"א סעיף ב' וג', ועיין בתשובת חות יאיר סי' קס"ג הובא קצת לעיל סימן קנ"ו סעיף ה' סק"ז]. וכ"ש בזה שאין כאן רק ספק מחילה מדשחק, ואין יוציא מתחת ידו עבור זה. ושוב הביא ג"כ דברי המשנה למלך פט"ו מהלכות מכירה הנ"ל, דמפורש בדבריו סברא זו דאם המעות עדיין ביד הלוך אף ראייה על המחילה כו', ולכן מסיק לדינא בנידון השאלה הנ"ל, דכיון שהלה מוחזק בסך מסוים מדמי המקח, יכול לעכבם בעד אונאתו ואף לזמן מרובה, ואין בזה שיעור כדי שיראה ואין שתיקתו ראייה למחילה כלל, והבא לכופו להוציא מידו המעות, הוא עובר בלאו דלא תנוי ומוחזק בידו עובר כו', כמ"ש הרא"ה בן עזרא בפסוק לא תנוי וינקא כ"ה י"ז], דנאמר לשון רבים, דקאי על המסייעים בזה, עכ"ד ע"ש. ולכאורה דברי המשנה יעקב הנ"ל צ"ע טובא, לפי המבואר בלשון השאלה דקודם שקנה הספינה שלח איש הידוע ומבין וסמך עליו כו', לפי"ז לא היה צריך לטעם שהלה מוחזק בסך מסוים מדמי המקח, דאף אם כבר סילק לו כל דמי המקח, הדין דיכול לחזור בו אף לזמן מרובה כיון שקנה ע"פ תגר, וכמו שאכתוב בס"ק שם. וצ"ל, שהמעשה היה שאחר שנתוודע לו שהמבין טעה שהה אח"כ כדי שיראה, וזה שכתב רק שנשתתה יותר כו', אין כוונתו משעת הקניה, רק משעה שנמצאת אונאה, אמנם הלשון לא משמע כן וצ"ע. ובעיקר הדבר שהסכימו הגאונים הנ"ל דהיכא שהלוך מוחזק במעותיו יכול לחזור אף לאחר שיעור כדי שיראה, ונחלקו בטעם הדבר, דהגהות אשר"י והתוס' יו"ט והש"ך ונתיבות המשפט נקטו טעם דמינו, והשער משפט והמשנה למלך ובית מאיר ויחידושי רע"ק איג"ר ז"ל ומשכנות יעקב הנ"ל כתבו

באר היטב

המתני עד עכשיו שאול לנכר, ע"ז כחכ שפאוסט שעה שהוא מנכר יכול לחזור בו, דלס היה יכול לנכר כנר ולא יכיר נדולא ממל, עכ"ל [ש"י ד"ה ואם שפאוסט נדולא לא מאמן לי שהיה לי אונס כי לא יוכלתי לו לנכר ועל כן

יב. לחזור. [נ"ל דקמ"ל בזה, דכל שהיה לו אונס בעשור ואח"כ עבר, והוא טוען אמת שאח"כ מקדמי ונדע לי שטעיתי אלס שלא נתימי להחזיר לך ממנה שפאוסט נדולא לא מאמן לי שהיה לי אונס כי לא יוכלתי לו לנכר ועל כן

חשן משפט רכו הלכות אונאה ומקח טעות

מאירת עינים

שפתי כהן

רב

יהוה יהיה יודע הלוקח בשעה שלקחו. עין ד"מ נ"מ [סעיף ט'] ש"כ על פי המרדכי [ב"מ סי' ש"ז]. והמרדכי מציא ראיה מהנהו דאיתא בגמ' [נ"ב] דף נ"א ע"א, ושם איירי שקנו שיהיה חמשה בשיתא, ואי הו' יהיו למוכר חמשה וחצי ג"כ הו' זין להו, וידעו הלוקחות דיש בו כדי אונאה, ולקחוהו אדעתא דהכי שיתגעו להמוכר אה"כ *לד על אונאתו, והספק שקנו יסאך בידם, ואם לא היו נוטנים להמוכר אלא חמשה, לא היה מוכר אותו להן, ואי הו' יהיו ליה חמשה ופלגא, אף דזין להו בנק, לא היו יכולין למוכרו בלא חמשה פלגא משום דהו' מחילה בפחות משתמו, ופסקו בגמרא שהדין עם הלוקח. ומהו למד המרדכי שם בשם ראשונים, דה"ה אם *יענו שיש בו אונאה וקנה ולא ידעו למה שקנו, אם דעמו היה לוותר האונאה או לחסור א"כ לתבוע האונאה, עכ"פ יכול לחסור תוך כדי שיראה לתגר, דלא אמרינן דשמיקמו הו' כהודאה, ומשום נמי סתם מור"ם כאן וכתב דלא אמרינן דיע ומחל. ונראה לכאורה עוד, דנלמד מקמימית דברי המרדכי ומור"ם ומטעמן דכתבו דלא אמרינן דשמיקה הו' כהודאה, דאפילו קנו שיהיה חמשה בשעה דהו' כדי ציטול מקח וידעו מזה, אפילו

אצ"ל על אונאתו לכו

בד"ר איתא בפסוק לא ידעו וחזקו בדפוס שו"ר אצ"ל ידע

קצוה"ח סק"ב משה"א סק"ד

ח (י"ב) במה דברים אמורים בלוקח שהרי המקח בידו ומראהו אבל המוכר י"ח חזרו באונאה ציונים ומקורות (א) עין ד"מ ט' ד"כ לדעת מרדכי פסק ה"ה ב"מ סי' ש"ז בשם ראשונים. (ב) שם הרמב"ם פ"ב ממכירה דין ו'. (2) ממנהגות הבאה"ג ואילך ובי"ח ב"מ ובמרדכי, בדפוס: ושוק. (3) תוספת מהדורת הסמ"ע.

באונאה יע"ב. פירוש, אם לא יש בו אחד מהדברים שפורט והולך, שנתנה השער או מכר מתחילה מחמת דוחק [לקמן סעיף ט"ז], או שנדמן לו מקח מה ידע לשער בו אם טעה כדי שיהיה חמשה שמוכר, או שיהיה שמוכר הוא בנמצא בשוק כגון פלפלין שידע לחסור ולידע אם טעה, וכל כיוצא בו:

ערך להם

בסופו. הוה כפי למיטען פרעתי, נאמן במינו לומר לא הראיתי המקח ולא מחלתי. רדב"ז ז"ל סי' תרצ"ה. וכן גבי מוס.

טורי זהב

היה הלוקח יודע כו'. מקור דין זה במרדכי [ב"מ סי' ש"ז] שכתב וז"ל, דאם ידע הלוקח ושחק עד לאחר זמן ותובעו לדין, לא הוי שתיקתו מחילה, מדרחוקין כאן [ב"מ ג"א ע"א] דלא פטרו רבא אלא משום דהוי בעל הבית, ולא משום שהלוקח ידע כשלוקח שנתאנה, עכ"ל. וכתב ב"י [סעיף ט'], ואינו מבין דבריו שזה היפך מה ששינוי [שם מ"ט ע"ב] עד מתי חייב להחזיר וכו'. ומ"ש ושחק עד לאחר זמן, משמע לב"י דהיינו עד אחר זמן אונאה שהוא כדי שיראה וכו', והוקשה לו כי היכי דהתם כיון שעבר הזמן על כרחך ידע באונאתו והוי מחילה, ה"נ בזה שידע מתחילה, דהא עיקר זכותו היה מכת שאח"כ אתבענו לדין, והיינו על כרחך תוך שיעור כדי שיראה וכו', דאילו אח"כ לא יפסקו עליו להחזיר כיון שידע ומחל. ואין לומר שסמך עצמו על מה שאמר תחילה שהוא

ביאור הגר"א

טו. היה יודע כו'. כן מ' שם [נ"א ע"א] נעוצה דמי' וועט: סעיף ח' * (ליקוט) במה דברים אמורים כו'. דשטקא דרכ נתמן [ב"מ נ' ע"ב] קא' אשיעור אונאה, מתקלמ' אמתנין [מ"ט ע"ב] ומתנין מיירי כנדי אונאה, דיותר מכדי אונאה אינעטא שם [נ' ע"ב] (ע"כ):

פתחי תשובה

אם נתרצו שניהם לגמור לוי, ע"ש. ועיין מה שכתבתי בס"ק שלפני זה: ד. היה יודע הלוקח. עיין בקצוה"ח [סקי'ה] ובנתיבות המשפט [משה"א סק"ד]. ומ"ש הנתיבות המשפט בסוף דבריו להשיג על הקצוה"ח וז"ל, גם מ"ש דכשניהם יודעין מהאונאה הוי כאילו התנה כו', אני שאינו שוה אלא מנה, בעיני דוקא שיאמר על מנת כו', עכ"ל. עיין בזה בתשובת גליא מסכת נח"א סוף סי' ד' [אות ד'] * שכתב, דהנכון עם הקצוה"ח, דבאמת בכלולה עניינא שהידיעה ברורה וגלויה דמחיל, אין צריך על מנת, רק גבי יודע אני שאינו שוה אלא מנה, בזה יש קצת מקום לומר שאין המחילה אצל הלוקח חלוטה כ"כ, דאפשר שהלוקח חושב שהמוכר להשביח מקחו אומר כן, ובאמת שוה יותר, לכן בעיני על מנת כו'. עיין שם היטב: סעיף ח' ה. שהרי המקח בידו. עיין בנתיבות המשפט [משה"א סק"ה] שכתב, ולפי"ז אם קנה בקנין סודר והמקח עדיין תחת יד המוכר הוא להיפך, שהמוכר אינו יכול לחזור בו אם נתאנה שהרי המקח בידו, והלוקח אם נתאנה יכול לחזור בו שהרי אין המקח בידו, ושיעור כדי שיראה מתחיל אחר שבא המקח לידו, עכ"ל. ולע"ז דבכ"ה גם המוכר יכול לחזור בו, לפי מה שכתבתי לעיל סעיף ד' סק"ב בשם כמה רבונות ז"ל, דהיכא שהלוקח משך החפץ ולא נתן הדמים, יכול הלוקח לחזור בו אף אחר שיעור כדי שיראה, משום כיון שהלוקח מוחזק במעותיו לא חשש לחסור, וליכא ראייה שמחל ע"ש, א"כ הכא שהמקח תחת יד המוכר י"ל ג"כ כיון שהמוכר מוחזק בהחפץ לא חשש לחסור, וליכא ראייה שמחל. [אך הנתיבות המשפט לשיטתו דלא ס"ל טעם זה, רק טעמו של הגהות אשר"י משום מינו, כמו שכתבתי לעיל [שם] בשמו. וגם בסימן רל"ב סעיף ג' [במשה"א סק"א] חולק הנתיבות המשפט על המשנה למלך [פס"י ממכירה ח"ג המוכר לעיל סק"ב], וכתב דבלא מינו אינו נאמן לומר דלא מחיל ע"ש, וא"כ י"ל דכאן מיירי בליכא מינו דהחזרה, כגון שראו עדים עתה את החפץ בידו או שהוא מפורסם שהוא בידו, כעין מ"ש לעיל סימן ע"ב סעיף י"ח. אולם לדעת המשנה למלך וכמה רבונות הנ"ל [סקי'ה] דס"ל דאף בלא מינו יכול לומר לא מחלתי, א"כ ה"ה הכא במוכר מוחזק. וכן נראה דעת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל בחידושיו [דרוש וחיור] למס' ב"מ דף מ"ט ע"ב. ומבואר שם, דאף מי שיחלוק על סכרא הנ"ל ויסבור דמוחזק לא מהני, היינו דוקא היכא שהמקח נגמר בקנין גמור במשיכה או בקנין סודר, בזה י"ל כיון דאין בכתו לחזור ואין לו על מה לסמוך מוכח דמחל, אולם אם המקח לא נגמר בקנין גמור רק ע"י קנין מעות, שהלוקח נתן מעות ולא משך החפץ וגם לא קנה בקנין סודר, בזה בודאי יכול המוכר לחזור אף אחר שיעור כדי שיראה ואינו צריך לקבל מי שפרע, דכיון דליכא קנין גמור רק לענין מי שפרע, בזה ליכא ראייה דמחל מדשהה כדי שיראה, י"ל דסמך עצמו על מה שבידו לחזור ע"י קבלת מי שפרע. עיין שם היטב:

באר הגולה

מ. הוא מעוצה דההוא דנקט ושימי לנצוי וכו' וההוא דנקט כפי לנצוי וכו' [ב"מ סי' ע"א]. והוכיח הרב נצוי וכו' [סעיף ט'] דלכא נמי איירי שם כן כפי עדים קודם לקימה דלא מחיל, כ"כ ז"ל אם לא אמר כפי עדים קן, מקמתא מחיל. סעיף ח' נ. לשון הרמב"ם שם דין ו', מיימלא דרכ

באר היטב

י. יודע. [עין מ"ש הט"ז [ד"ה היה] לשם קושית הנ"י על המרדכי מזה, ע"ש]: מ. הוא מעוצה דההוא דנקט ושימי לנצוי וכו' וההוא דנקט כפי לנצוי וכו' [ב"מ סי' ע"א]. והוכיח הרב נצוי וכו' [סעיף ט'] דלכא נמי איירי שם כן כפי עדים קודם לקימה דלא מחיל, כ"כ ז"ל אם לא אמר כפי עדים קן, מקמתא מחיל. סעיף ח' נ. לשון הרמב"ם שם דין ו', מיימלא דרכ

ראה שם סי' א' אות י"ד

שפתי כהן רבא

* וְיָנִי נִקְרָא וּנְחֻמָּו דַּקְדָּק חֲלוֹ
 כְּדֵי שִׂירָא לִמְגַר וְקִרְוָנוּ, כִּי הוּא בְּנִשְׁמֹת
 וְעַ"ז וּבְנִשְׁמֹת מִהֲרִ"ע (חֲמִ"א) סוֹף סִ'
 ק' חֲמִ"א סִ' (בְּמַה צִּקְדִי, עֲשִׂינָן)
 סִ' עִין נִשְׁמֹת מִנִּי"ע (מִ"ח)
 [חֲמִ"א] נִשְׁמֹת הַשְּׁנִיּוֹת סִ' ז"ל [קִשְׁיִין]
 יִנִּי חֲזוֹר אֲלֵא עַד כִּי שִׁישָׁא
 יִדְּו כַּמְמַכְרוּ יִידֵעַ שְׁטַעַה וְלֵא
 הִירִי מַחֵל.
 הַגָּה
 אַבֵּל (עו') הַמֵּאנָה שֶׁנִּשְׁמַתָּה
 רִשָּׁא. הַחֲזוֹר וּמַחֲמֹבֵל חֲזוֹר

סעיף ח'. וכן אם נודע כו'. פירוש בעדים. (ואה רמב"ן ב"מ ד"א ע"א ומוקי יוסף ט"ז ע"ב ספרי היריק.) ואם אין עדים, כתבו זיל מיתשבע המוכר היפה ושקיל. (ואה שם"ע ב"מ ע"ב בשם הרמ"ן.) **סעיף ט'. אינו ראשי כו'. אמר המגנה שנשנתה השער ומתאנה אומר שלא נשנתה,** על המתאנה להביא

ביאור הגר"א

היה זה רצון צדיק לומר בביטול כו'. כמ"ש שם (ג"א ע"א) בנאוספזינה דמי נר חמא דליל וזל הדנ כו'. יד. לפיכך כו' וכן כו'. שם, מאי טעמא לוקח מקחו כו' עד דממריה ליה כו'. סעיף ט' יד. במה דברים אמורים כו' וכן כו'. כנ"ל (סעיף ח') להעטעם משום ללא דיע כו'. ועיין סה"ה כו' וכן כו' וזממתי וזממתי משום דיע כו' ואלוה:

א' היה זו כדי אונאה ומחמת שינוי השער נעשה כדי אונאה:

פתחי תשובה

ו. ואין צריך לומר בביטול מקח. עיין בתשובת רשמי שאלה סי' נין, שסתפקת אם הלווק כבר מכר החפץ לאחר, אם נאמר דגם המקח השני בטל דהוי כמכור דבר שאינו שלו, וא"כ יכול המוכר ראשון להכריח ללווק ראשון ושני לטל המקח, או לא. והביא ראיה מדרב המשנה למלך פ"ה מלכות אישות הלכה ז', שהוכיח בסוף דבריו מרמב"ם פ"ד מהלכות מדרים ה"ג ביטול מקח לא הוי גילוי. ואביו הרב י"א השיב לו, פ"ה נדת שומקח השני נתקיים, ואף א' ביטול מקח הוי גילוי, מ"מ הלווק שני ודאי אינו מחיב להאמין למוכר ראשון ראשון שהיה מקח טעות בניהם, דילמא אשוי ערמה בניהם או שכלב הראשון מחמת דבריו ירדעו שניהם מן הערמה, וכמה יורדע זה דרכיך ערמה. וא"כ [לענין אם צריך לוקח ראשון לשלם למוכר כל דמי שווי החפץ] אם יקבל הלווק ראשון בחרם של היה ירדע שיש ביטול מקח וא"כ יטל מביט, השתא נמי דמכור ראשון אחר ודאי אין צריך ליתן ליתן למוכר ראשון דמי שווי של החפץ. אמנם ראיית המשנה למלך המפסד לעיל [משה"א] סק"א: טעם ו'. אבל אם נשתנה השער. עיין בהשאלה שם ודל, נאמר לא אם נתקיים הערורה או הוולו כל כך שהיה אירא ברשותו אלא שהתחייב באופן המועיל כשיהיה לו שמחזיר ואין כ"כ" טעם ו'. דאם נשתנה השער דאנו יכול לחזור, התם מיידי יאמרו ברשותו והתחייב לקנות, אבל באותו זמן שקונה יש בו אונאה, והמועיל ואשתכח דכי אייקר ברשותו דלוקח ואיקר וצריך המוכר לקיים טעם למכור אלא שש שטר התחייבות, נהי דלא יכילו לחזור דחשבון בעת דין אונאה בשתות, וביטול מקח ביותר משתות, כגון, עכ"ל, עיין שם, ונכתב ביה אפרים חלק ח"ר"מ סוף סי' ו'. שהוא י"א מסתפק בכינוא בזה, מן ההוא בבנוק בעטיל [ומקושים], ובזמן ההוא עלה הבנוק בעטיל או ירדו, אונאה או ביטול מקח. ורדתי נראה, אם בשעת משתת ומתן היה ירדע שווי שנינו יכול לחזור, אם בזה לא מצי הדרי ביה ואין בזה דין אונאה, ולת שלפ' ראות עיני הב"ד לא הויל לאסוקי אדעתיה שיהיה שנינו כזה, וא"כ אקודם משיכה נתקין השער באופן שיש שיעור אונאה או ביטול ובלא מי שפרע, ע"ש:

יכול להראות: סעיף ט'. אבל אם נשחבה, י"ג, עיין הפירוש בזה בפרישה (סעיף י"א) (ובדברי) (ובדברי) שם ש' למדנו מזהב הממוין וכן' ביטול ג' בפסוק הרי"ה, עיין דור"י.

ס"ע סק"ב. מורב. ג"כ. ג"ל ט"ו וכל"ל, אין אדם מוחל וחוזר בו ובודאי לא ידע וכו', עיין מ"מס"ה וק"ל. ולעיל סעיף ז' לגרין דוקא לגבי חונם, ג"ל דדומה טפי לשינוי שער דסעיף ט' כהנ"ל וס"ל.

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלבות אונאה ומקח טעות

שפתי כהן

רבנן

סעיף י"ג בדר' ועמדו על שש'. וכ"כ גם כן בעמוד י"ב, ולאו דוקא קאמרי, אלא ה"ה נאדנע, אלא מפני *שנצנצות שלפני זה הולך לומר שנתיק שנים וכמ"ל לעיל סק"ב, קאמר גם כן: **סעיף ט"ו בדר' אפילו בספרים בוי.** עיין פרישה [סעיף י"ד], שם נכתב להולכו הפוסקים לפרוט הכי, לאפוקי מדר' יודא דאמר [ב"מ נ"ו ע"ב] אין אונאה לס"מ וזהמה ומרגליות, ס"מ משום דאין קצנה לדמיה, צהמה ומרגליות משום דלסם רותה לוונג, דשור רע מקלקל שור טוב צהליכמן יחד בעול הממרישה, וגם מי שיש לו מרגלים נאה קונה עוד אליה מרגלים אחרת אפילו ציומר משיה כדי לוונגה עם זו שצידו להעמיד יחד צמנצות וזה, ע"ש צפרק הוהב [דף נ"ט ע"ג]: **סעיף ט"ז ביו"ט יש אונאה במטבעות.** קמ"ל צוה, דלע"ג דכי תמכרו ממכר כחצי [ויקרא כ"ה י"ד] ונמטע און כלן מקם וממכר כל כן, קמ"ל:

בכתי"ר נרשם
הולכו על
התבונה:
אפילו בכל
שאר חז"ר

יד כשם שיש אונאה להדיוט כך יש אונאה לתגר אף על פי שהוא בקי. טו * בכל מטלטלים שיך אונאה *אפילו בספרים ואפילו באבנים טובות ומרגליות *ויש ללוקח לחזור בהם עד שיראה אותם לתגרים הבקאים בהם בכל מקום שהם שאין הכל בקיאות בדברים אלו *לפיכך אם לא היה מכיר באותה מדינה והולך המקח למקום אחר או שבא הבקי לאחר זמן מרובה והודיעו שטעה הרי זה חוזר.

טז ביו"ט יש אונאה במטבעות עד שתות כ"צד הרי שהיה דינר זהב בכ"ד דינר כסף וצרפה בעשרים דינר *או בכ"ח הרי זה מחזיר האונאה היה יתר על זה בטל הצירוף *פחות מכאן מחילה וכן אם היה הסלע חסרה שתות *והיו מוציאים הסלעים במנין ולא במשקל מחזיר האונאה *שאם היו מוציאים במשקל

ציורים ומקורות (ע) שם ברמב"ם פ"ב ממכירה ה"טו. (ז) טור סעיף ט"ו נסם הרמב"ם פ"ב ממכירה ה"א. (ח) שם נמנ"ס דין ח', ע', י'. (ט) המגיד משה שם ה"י ורע"י יו"ט נמ"ט ע"י. ד"מ ע"ו.

ערך להם

סעיף ט"ז. היה יתר על זה בפ"ב בוי. פירוש, שנתן הסלע בכ' פחות פרוטה או בכ"ס [ראה מגיד משנה פ"ב ממכירה ה"ט], אבל אם נתנה בכ"ח ופרוטה, עדיין הוא פחות משתות במעות.

טורי זהב

סעיף ט"ז. הסלעים במנין. פירוש, ולא הטעה אותו במנין אלא שהוציאו כאילו אינו חסר, אבל אם מטעה אותו במנין אפילו בכל שהוא חוזר כמ"ש סימן רל"ב [סעיף א']:

באר הגולה

סעיף י"ג ש. שם [ברמב"ם פ"ב ממכירה ה"ט] ונחבאר נמ"ש לעיל **סעיף י"ד ש.** שם [ברמב"ם דין ט']. משנה דלא כר' יהודה שם [ב"מ] דף (ע"ו ע"ב) **סעיף ט"ו ח.** שם [ברמב"ם] וזהו צהליכמן [שם ל"ב ע"ב מדפי הרי"ף]. **סעיף ט"ז ח.** שם [ב"מ נ"ו ע"ב] צמנצות וזה, ע"ש **סעיף ט"ז ח.** א. רמב"ם שם דין י"א. וכמו הרב המגיד, זה הולא הרב משה דלמריק נמ"ש [שם] דף ג"ב ע"ב טלית לכל אינך קיס בגויה קלע לשלמתי הוא דקיס ליה וכו', וכיון שכן, הוא הדין לכל כיוצא בנלע שאין הכל בקיאות צה, ואינו דומה לנלע צכפרים, לפי שהקלע עשוי להחליפו צערי צמנות. ב. כמו הרב המגיד [שם], זה ג"כ סבאל נכונה. **סעיף ט"ז ג.** משנה שם ר"ש דף ג"ב וכו' שמעון, וכינסא שגורסין [שם] אמר רבא מאן מנא טלית ר' שמעון היא כדאימא צהליכמן [שם ל"א ע"ב מדפי הרי"ף]. ד. לשון הרמב"ם שם פ"ב דין ט'. וזהו שיה שם צמנצות. ה. זהו שיה ו' צו'. וכבר נחבאר צמנצות וגמלא [שם]. ו. *פירוש, כגון שנתן הסלע ככ"א או ככ"י, אלא אם נתן ככ' ופרוטה אין זו מחילה שעדיין נחבאר יומר מאלגת צנע צנע, זה נראה. הרב המגיד [שם]. ו. וכו' הרב המגיד שם [דף י"א].

פאתי תשובה

סעיף ט"ז. אפילו בספרים. עיין באר היטב ס"ק י"ט. ועיין בתשובת חתם סופר חלק ח"מ סי' (קכ"ג) [קמ"ג] שכתב טעם נכון למה שינו הפוסקים לשונו של ר' יהודה ולא פירוט ס"ת ומכ"ש שארי ספרים, ע"ש: **יא. אבנים טובות וכו'.** עיין באר היטב [שם]. ועיין בתשובת נכנס יחזקאל סי' פ"ה אודות התקנה שניתנה בקהילתו זממן רב שלא יהיה טענת אונאה באבנים טובות ומרגליות, וז"ל התקנה, מאחר ששגור בפי עולם לטעון טענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות, ורוב הקהילה מחייבתם באותו משא ומתן, ומכח טענה זו א"א לישא וליתן במשא ומתן הנ"ל, ככן כדי להעמיד המשא ומתן על בוריו וגם שלא יהא ח"ו נגד דין תורה, עשו הקהל שאלת חכמים איך לתקן שלא יהיה נגד דין תורה, ויצא מפי חכמים שטענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות לא יהיה יותר, רק כל זמן שהסחורה ביד המוכר, ותיקח שיקח הסחורה לידו וילך מן המוכר, אף שלא נתן הלוקח המעות וגם לא חתם חילוף כתב, אעפ"כ מחויבים להחזיק הסחורה כפי שקנה ואין לו שום טענת אונאה כו'. ועתה אירע שנתאנה המוכר יותר מחציו ותבע את הלוקח. וכתב דגראה דהתקנה הנ"ל לא נתקנה רק על הלוקח מטעם הנ"ל אבל לא על המוכר, ועל המוכר נשאר דין תורה כו', ואף בלוקח דוקא אם נתאנה מחציו, אבל אם נתאנה בחציו דהיינו כפליים מן שורו, לא נתקן, דהא מפורש בהקנה הנ"ל שלא רצו שיהא נגד דין תורה, ואיך יצא מפי חכמים לתקן כן שהוא נגד דין תורה. אלא ודאי שפסקו כדעת רבינו חננאל [בספר פירוש הר"ח לבי"מ נ"ח ע"ב והובא ברי"ף שם ל"ב ע"ב בשם איכא מ"ד וראה נמ"י שם] שפסק כר' יהודה, ודבר זה רשות לחכמים לעשות משום תיקון עולם כמ"ש הרא"ש דרשות לחכמים לפסוק בפסוק אחד לתקנה עולם, לפי"ז הרי גם לר' יהודה בכפל יש אונאה כמפורש בפרק הזהב [שם] כו', על כן הנני פוסק בלי פקפוק במוכר נשאר דין תורה, ואם נתאנה לוקח בכפל המקח חוזר אף ביובעליין, עכ"ד ע"ש:

חידושי רעק"א

סעיף ט"ז. והולך המקח. נ"ב. דוקא כ"ג שהלך ואמ"כ שם הוא דהי מחילה, אלא הולך הסחורה למקום אחר, אף [שם] שהיה ככדי שהיה לו לשלוח לעיר אחרת ולהראות לבקאים, מ"מ לא היו מחילה. משום למס ר"י רכ"ו:

רבר שפתי כהן

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

מאירת עינים

בין אפילו בכל שהוא חוזר. לקמן ריש סימן רל"ב כתבו הטור והמחבר דכל המוכר דבר צמדה או נמשק או צמין, אפילו כלל שהוא מחזיר אונאה: (כהן אחד מ"ב). טעמו, כיון דמעות להולאה ניתנו ואין בני אדם לוקחים מידו כשהיא חסירה כו', משו"ה דקדקו ואמרו דלא היה מחילה עד שלא יהא צאונתן אחד מ"ב, ופלוגמא דמנא צוה בפרק הזהב (ב"מ נ"א ע"ב), ועיין בפרישה [סעיף ט"ז]: **סעיף י"ז** כצו כדיר שיראה שו"ה. דקמא אדם חזק צמדה המטבעות כי לריכס מומחים לזה: (ז' עד ערבי שבתות שבא להוציאה. פירוש לכבוד שבת, ואפילו בעשיר שיש לו מעות אחרים להוציא, מ"מ לא נתנו לו זמן יותר, משום דקמא בן אדם שאינו צריך במטבעות מוציא המטבעות המסופקים בעינו צונקת, ומשמר צמינתו הטובים צולא: (ז'א) וב"ב שחצא על ידי הדחק. כן הוא ג"כ לשון הטור (המובא בציונים אות כ"ח), ופרישה

ודרישה [שם] הוכחתי, דר"ל דלא [אין] יולא ע"י הדחק או אפילו צמדה חסירות אין צריך להחליפה, ואל תמנה ע"י, שהרי גדול מזה אמרו, דלמחר שיראה למחר אפילו מוכר שזה מנה צמחים המקם קיים ואין צריך להחזיר

דא פרישה שם

בכתי"ב נרשם
להלן על
התיבות:
ומיהו מדה
חסירה

סעיף י"ז (ה) עד מתי כו'. * עיין **י"א** אפילו בכל שהוא חוזר. הגה (ב"י) ויש אומרים דשיעור אונאה צמטע **י"א** אחד מ"ב ופחות מזה

הוא מחילה יתר על זה צטול מקם **י"ז** וכל זמן דהוי מחילה מותר להוציא למחילה ציפה כמו שנתבאר סעיף ו'.

יז (ה) עד מתי חייב להחזיר הדינר או הסלע בכרכים עד **י"ב** כדיר שיראה לשולחני ובכפרים **י"ב** שאין השולחני מצוי שם יש לו להחזיר **י"ב** עד ערבי שבתות שבא להוציאה שאין מכיר הסלע וחסרונה ודמיה אלא השולחני **י"ז** ולאחר זמן זה אין המאנה חייב להחליפה ומיהו מדה חסירות להחליפה אפילו לאחר זמן זה אם הוא מכירה **י"א** ובלבד שתצא על ידי הדחק.

ציונים ומקורות (ג) טור סעיף ט"ז בשם ה"ה"ש דאם ב"מ פ"ד סי' י"ט, והמגיד פסק י"ז ה"י בשם המגיד¹ שם ג"ב ע"א. (ד) טור סעיף י"ז. (ה) שם גממ"ס ה"ה"א. (ו) כן הוא לשון הטור סעיף י"ז.

לו אונאה, וכמ"ש שם (בטור סעיף ח'). ולא כעיר שושן אשכנזי², שם אפילו ע"י הדחק אינה יולאה, פשיטא שחייב להחליפה אפילו לאחר זמן רב, ע"כ. זה אינו, ואף שמלשון הרמב"ם [פ"ב ממכירה ה"ב] ג"כ מוכח דס"ל הכי, כבר תמה המגיד משנה עליו וכמו שהגמרא [ב"מ נ"ב ע"ב] לא משמע הכי. ומשו"ה נמי לא העמיק המחבר לשון הרמב"ם כדרכו והעמיק לשון הטור שהוא כדמוכה מהגמרא. ובעיר שושן העמיק לשון הטור ואפ"ה כמזן, וזה ודאי יתא:

ערך להם

סעיף י"ז בסופו. אם הוא מכירה כו'. משמע דאם אינו מכירה ודבריו רשדים [חלק חורין] סי' פ' לא נתחזרו לו ועיין סימן רל"ג דין ט"ז לא יחזירנה דמסתמא לא היה יודע שסלעו חסירה כיון שאינו מכירה.

טורי זהב

סעיף י"ז. ובלבד שתצא ע"י הדחק. ז"ל הרמב"ם [פ"ב ממכירה ה"ב], הנותן סלע [חסירה] לחבירו, אם היה מכירה אפילו אחר י"ב חודש הרי זה מחזירה, ואם היה אפשר להוציא ע"י הדחק אינו יכול להחזירה אלא אם קיבלה ממנו במדת חסירות, ע"כ. והמגיד משנה תמה עליו והניחו בצ"ע. ונ"ל דדיוק הרמב"ם הוא, מדתני בסיפא [דמתניתין ב"מ נ"ב ע"א] שאינו אלא נפש רעה, וזה קאי ביכול להוציא כדאיתא בהדיא בגמרא [שם ע"ב], ורישא וסיפא בחד מטבע איירי כדמשמע לשון המשנה, וא"כ קשה, הא ברישא מיירי באינה יוצאה בהוצאה, דהא אמרין הטעם בגמ' [שם ע"א] דאונאה בסלע עד (י"ב ח') [חלק י"ב] כיון דלא סגי ליה, פירש רש"י [ד"ה כיון] אינו יוצא בהוצאה. ומשו"ה צריך לומר דמיירי ביוצא ע"י הדחק, ומ"ש דלא סגי ליה, היינו בלא דחק. וא"כ מוכח דבזה דוקא אמרו במתניתין השיעור עד ערבי שבתות, וע"ז אמר התנא דבמדת חסירות אפילו לאחר י"ב חודש יחזור ויקבל ממנו, מ"מ שמע מינה דאם אינו יוצאה לגמרי חייב לקבל ממנו אפילו מן הדין, דלא ידויב ליה אלא חספה בעלמא. והיינו כל זמן שמכירה שהיא שלו כמ"ש הרמב"ם, והיינו, דאע"ג דבמתניתין שנה התנא כל זמן שמכירה לענין מדת חסירות, לא נתכוין התנא לחלק בין מדת הדין

ע"פ רמב"ם

ע"פ גמרא
וראה טור

ביאור הגר"א

סעיף י"ז כה. ובלבד כו'. כמ"ש [שם ג"ב ע"א] ואין לו עליו כו' שאינו אלא כו', ואמר גמ' [שם ע"ב]: והני מילי הוא דקני להו, ועיין ר"מ בפירושו מהשטות [פירוש המשניות שם פ"ד מ"ן]: * (ליקוט) **ובלבד כו'.** הרמב"ם [המובא בבאר הגולה אות י"א] והטור [סעיף י"ח]. ומפרש [הרמב"ם] מ"ש שם [ג"ב ע"א] צמתינן שאינו אלא כו', קאי אכולה ממתינן אף ארישא, ואין לו עליו כו', ואמרין בגמרא [שם ע"ב] והוא דקני כו'. אכל תוס' שם ד"ה נותנה כו' בשם ה"ר"ם מפרש דקאי על נותנה, ופחות מכדי אונאה דוקא. ועיין לקמן

באר היטב

בא מ"ב. טעמו, כיון דמעות להולאה ניתנו ואין בני אדם לוקחים מידו כשהיא חסירה, משו"ה דקדקו ואמרו דלא היה מחילה עד שלא יהא צאונתן אחד מ"ב. סעיף י"ז כה. לשולחני. דקמא אדם חזק צמדה המטבעות כי לריכס מומחים לזה: (ז' עד ערבי שבתות שבא להוציאה. פירוש לכבוד שבת, ואפילו בעשיר שיש לו מעות אחרים להוציא, מ"מ לא נתנו לו זמן יותר, משום דקמא בן אדם שאינו צריך במטבעות מוציא המטבעות המסופקים בעינו צונקת, ומשמר צמינתו הטובים צולא: (ז'א) וב"ב שחצא על ידי הדחק. כן הוא ג"כ לשון הטור (המובא בציונים אות כ"ח), ופרישה

חידושי רעק"א

סעיף י"ז. בכרכים עד כדי. י"ב. וזהו גם אם מכר הטלית בדינר ונתן לו חסר שטות, אף דנתנה המוכר, אף דקיי"ל מוכר לעולם חסר דלעיל סעיף ח', מ"מ הלא (אין כו') דדוקא

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

שפתי בהן

רבה

סעיף י"ח ז"ב אב"ל לא יקבנה מן הצד. ד"ש לחוש שיתמוך מקום הנקב: סעיף י"ח ז"ג מכור לי פרתה בא"ל. גרמז"ם פרק י"ג [המובא בצינונים אות כ"ח] מסיים בזה ז"ל, אע"פ שקנה בחליפין קנה ומחזיר אונאה. פירוש, אע"פ דדרך חליפין הוא זה כיון שלא דקדק לידע כמה מעות יש לו בחופנו, ובקרא [ויקרא כ"ה י"ד] וזי ממכרו ממכר כמי, ולא חליפין, אפילו הכי מיון דלמך לשון מכירה, יש לו דין ממכר ויש זו אונאה: ד"ה פירות אכסרה בב"ע כו'. פירוש, חופן פירות ואמר ליה מכור לי פירותך בנעל או שמים, ולכן דקדק בלשונו וכבד ברישא שלוקח נדמים

ממחרות
קניגסברג
אחר, וכו'
בבאר הט"ס

יח נפתחה וחסרה כדי אונאה אסור לקיימה סעיף י"ח ז"ג ה"לוקח בדמים כו'. מפני שבקל מרמזין בה ולא ימכרנה לאנס או לתגר מפני שמרמזין בה אחרים ולא יעשנה משקל ולא יזרקנה לתוך גרוטאותיו (פירוש

שבדי כלי כסף ושאר מתכות) אלא יתכנה לא יקבנה באמצעה ויתלנה בצואר בתו ¹²אבל לא יקבנה מן הצד ואם חסר עד שעמד על חציו כגון סלע שעמד על שקל ושקל שעמד על דינר ודינר על חציו מותר לקיימו שאז אי אפשר להמות בו מפני שניכר לכל הפחת שלו. הגה (ומטעם שאין לוקחין אותה רק במשקל מותר לקיימה שכל הלוקחה ישלנה).

יט ¹³ה"לוקח בדמים אכסרה (פירוש בלא בגל מדה ובלא משקל) כגון שחפץ מעות ואמר ליה ¹²מכור לי פרתך באלו קנה ומחזיר אונאה והוא הדין ללוקח ¹⁴פירות

צינונים ומקורות (ח) רבינו יוחנן נמי ט' ח"ג ד"מ ט"ו. (ט) לשון המכ"ס פ"ג שם דין כ'. (4) ממחרות של"ד. (5) ממחרות של"ד. (6) חבית: בלא מניין ממחרות הבאה"ג.

על מור"ם ז"ל שכתב אחר זה פלוגתא, ד"ש אומרים ספיקא הוא, ומשמע דגם אפירות אכסרה קא, ולעיל סימן ר"ע כתבו הטור והמחבר סתם ד"ש זו אונאה בלי שום מחלוקת. והטור [המובא בצינונים אות כ"ט] לא כתב פלוגתא בזה כי אם בלוקח נדמים אכסרה פרה או פירות דהלכ"א [המובא בצינונים שם] ס"ל דספיקא הוא אם מחזיר אונאה, וגרסה דדוקא אצטדא כתב כן משום דאין דרך קנין בזה כי אם בחליפין, אבל בפירות אכסרה יש דרך מקח, שרגיל אדם לקנות כרי מצוה ופירות בלא מדה ומנין, ומשום"ה סתם וכבד נקימן ר"ע בלי פלוגתא ובאן דוקא נמעות אכסרה

ערך לחם

שם בסופו. ואם חסרה כל כך שאינו יכול להוציאה ע"י הדחק, היה נראה לכאורה מלשון הטור ז"ל [סעיף י"ח] שאין המאנה מחליפה אפילו ממדת חסירות, כיון שיש לו הפסד בכך והלה שהיה בכדי שיראה לשלוחני דמסתמא סבר וקביל. וי"מ הרב המגיד ז"ל [פ"ב ממכירה ה"ב] כתב הפך זה מדקדוק לשון הרמב"ם [שם] דבחסרה כל כך שאינו יכול להוציאה ע"י

באר הגולה

סעיף י"ח כ. גס זה שם [בטור] סעיף י"ט, בריינות שם [דף י"ב] ע"א וע"ב. ל. אוקימתא דר' אלעזר, שם ע"ב. מ. שם [בטור סעיף כ'] ובצריכתא שם ע"א. סעיף י"ט כ. לשון הרמב"ם בפ"ג מהלכות מכירה דין כ', מיימלא דרבה אמר רב הונא, ב"מ דף מ"ו [ע"ב] ודף מ"ו [ע"א]. וכבד הרב המגיד [שם, ובפ"ה דין ג',] ואכסרה הוא לשון משנה בנרעים [סוף פ"ב דמלאך]. ופסק כפסק ההלכות [שם כ"ח ע"א מדפי הר"ף] ד"ש לו אונאה. וכבד הכסף משנה [בפ"ה שם] דגרסה מלאך ¹⁵שלא לא הוסיף לשון מכירה אלא אמר ליה החלף פרתך באלו, אין לו עליו אונאה.

² סכתי
³ סכתי
⁴ סכתי
⁵ סכתי
⁶ סכתי
⁷ סכתי
⁸ סכתי
⁹ סכתי
¹⁰ סכתי
¹¹ סכתי
¹² סכתי
¹³ סכתי
¹⁴ סכתי
¹⁵ סכתי

באר היטב

וכבד דבש"ס לא משמע הכי, ומשום"ה נמי לא העמיק המחבר לשון הרמב"ם בלבוש והעמיק לשון הטור שהוא בדמיון בש"ס, עכ"ל הסמ"ע [סקל"א]. [והט"ו השיג עליו והסכים לדעת העיר ששן, ועיין מ"ש בגיבור דברי הרמב"ם והטור ז"ל בזה, ע"ש:] סעיף י"ח כה. הצד. ד"ש לחוש שיתמוך מקום הנקב. סמ"ע [סקל"ב]: סעיף י"ט כו. באלו. הרמב"ם מסיים בזה ז"ל, אע"פ שקנה בחליפין קנה ומחזיר אונאה. פירוש, אע"פ דדרך חליפין הוא זה כיון שלא דקדק לידע כמה מעות יש לו בחופנו, ובקרא [ויקרא כ"ה י"ד] וזי ממכרו ממכר כמי, ולא חליפין, אפ"ה כיון דלמך לשון מכירה יש לו דין ממכר ויש זו אונאה, עכ"ל הסמ"ע [סקל"ג]. ועיין במשנה נחם רב ס' קנ"ט ובנפשות רש"י ח"ג ס' ק"ב ובנפשות רש"י [חלק ח"ה] ס' שט"ט ובמקור ברוך ס' ג"ה: בו. פירות. פירוש חופן פירות ואמר ליה מכור לי פירותך בנעל או שמים, ולכן דקדק בלשונו וכבד ברישא שלוקח נדמים אכסרה, ר"ל שלוקח דבר אחד נדמים חפויים, ובספיקא הוא אפסא שלוקח פירות חפויים נדמים ידועים, ובשניהן קנה ומחזיר אונאה, והספיקא דומה למ"ש הטור והמחבר בריש סימן ר"ע בערימה זו של

חידושי רעק"א

סעיף י"ח. אבל לא יקבנה. ג"כ, עיין בהרמב"ם [פ"ו מענינה ח"ד, דף דף אחרת בזה, ועיין במורה חיים (ב"מ ד"ב ע"א דף כאו) שכתב לעיקר כהרמב"ם: שם. על חציו מותר. ג"כ, ובנפשות מחלו אסור לקיימו דלמיתא בש"ס (ב"מ ד"ב ע"א), ודעת רש"י [שם ד"ה פ"א קאמר] דלף כבד שהוא אסור לקיימו, ודעת רוב פוסקים הלא הנה הנמוק יוסף [ב"מ ד"ב ע"א מדפי

¹ עיין
הערות
הרמב"ם
ועיין
ספיקות:
ואולי ט"ס
אולי ט"ס
² סכתי

הרמב"ם

ביאור הגר"א

סעיף י"ח, ודני הרמב"ם ז"ע, כיון דלוקח לקיימה מלי נפש רעה הוא (ע"כ): סעיף י"ח כו. ויתחתה וחסרה כו'. כמ"ס שם (ג"ב ע"א) פחות מן אסר כו' הרי זה כו' ומכ"ס שם נחם סתם סלע כו' וזכר הונא שם יתר על כן יקון, וע"ש: * (ליקוט) נפתחה כו'. כבד הונא שם, וכבד הר"ל שם [פ"ד ס' כ'] דרב הונא סתמא קאמר, משמע אפילו אין יותר מכדי אונאה רק כדי אונאה. וכו' דברי אב"י ורנא שם וכפירוש חו"ס שם ד"ה אמר כו', רק שחמו ומלי נמי סבר רנא כו'. אבל מדברי הר"ף משמע שגם דברי רנא הוא כבד הונא, שכתב והלכתא כרנא ¹הר"ל שם. וכבד דמ"ס הרי זה לא ימכרנה כו' קאי אפחות מן ²כ"י (מכ"ס) * ומי אונאה, ומ"ס במענינים ³שם [ג"ב ע"א]

⁴ סכתי
⁵ סכתי
⁶ סכתי
⁷ סכתי
⁸ סכתי
⁹ סכתי
¹⁰ סכתי
¹¹ סכתי
¹² סכתי
¹³ סכתי
¹⁴ סכתי
¹⁵ סכתי

רבו שפתי כהן

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

מאירת עינים

סעיף כ' ה' המחליף כליים. עין נמשנת ר"ש כהן ספר ז' סי' ר"ח ונדרש'ס [חלק חורם] סי' שפ"ג [קש"כ]:

אכסרה בסלע או בשתים שקנה ומחזיר אונאה. הגה' ויש אומרים דספיקא הו' ואין מוילין ממון מיד המלכה.

כ' המחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה אפילו מחט בשריון או ⁷טלה בסוס

כתב פלוגתא. ע"כ ז"ל דהג"ה זו קאי דוקא לחפן מעות, ודוק: סעיף כ' ה' המחליף כליים בכלים כו'. זה מייירי אפילו שמו הכלים קודם המכירה או אחרים, מ"מ כיון דדך חליפין החליפוס, ויש רוצה נמחט יותר מנשיון, משו"ס אין זו דין אונאה ללא ממכר הו', דל"כ מאי איריא

ציונים ומקורות (ט) טור סעיף כ"א בשם הג"ה פ.
(ז) תוספת מהדורת הסמ"ע, וכ"ה ברמב"ם ובטור, וכן הגיה בערך לחם.

ערך להם

סעיף כ' בראשו. רדב"ז סי' (ש"ל) [נח"ד סי' רס"ט] העמידה דוקא כבעל הבית, ואין דברי הרמב"ם סורים כן, ועיין רשד"ם ד"ל ח"ב [חלק חורם] סי' בסוס.

טור זהב

לעיל סימן ר"ט [סעיף א'] ערימה זו של חישין כו', התם לא בא להשיענוע אלא דיש קנין בזה, ומשו"ה הביא שם דברי הרמב"ם [פכ"א ממכירה ח"ב] ואגב גרר העתיק גם זה דיש אונאה, וטמך עצמו בדין אונאה אמ"ש בהלכות אונאה, כן נראה לי ברור ופשוט. ולענין הלכה, אף שאיני כדאי להכריע, מ"מ אענה חלקי דיש לפסוק כר"ף [שם כ"ח ע"א מדפי הרי"ף] ורמב"ם [שם ובפ"ג ה"ח] דיש אונאה בזה וכמ"ש ב"י [כאן סעיף כ"א] דנקטינן כותיהו, ולא שבקינן פשיטותא דידהו משום ספיקא דהרא"ש, כן ג"ל:

סעיף י"ט בהג"ה. ויש אומרים דספיקא כו'. הוא דעת הרא"ש [ב"מ פ"ד סי' ו'] דמספקא ליה אי הלכתא כרבה או כר' אבא [בב"מ מ"ז ע"ב ומ"ז ע"א] ומספיקא לא מפקינן ממנו. והסמ"ע [סקל"ד] כתב דהך הג"ה לא קאי אלא אמועות אכסרה לחד. תמהתי על פה קדוש, מה שייכות יש לדין אונאה אם הוא שכוח או לא, דדוקא בתקנתא דרבנן במשיכה שייך לחלק בזה. על כן ג"ל ברור דהיש אומרים פליג אחרווייהו, וגם פירות אכסרה לא שכיחא, ומשו"ה לא הביא רבינו [הטור בסעיף כ"א] פירות אכסרה, דאין חילוק ביניהם. והא דכתב רבינו

ביאור הגר"א

סעיף כ' כה. המחליף כו'. שם [ב"מ] [מ"ו] [מ"ז] [ע"א] ור' אבא כו' משום דממי לחליפין, ואף רבה לא פליג אלא משום דממור לי נאלו קאלמ, כמ"ש שם: כט. אפילו כו' וכן כו'. ירושלמי שם [פ"ד] הלכה א', תמן מניין כל הנעשה דמים נאמר כיון שזכר זה נמחיש נחליפין, אמר ר' יוחנן לא שו' אלא שור נפדה או ממור נשור, הא צינור נצינור לא קנה, ר' אבא אמר המחליף אנציקולין נאמניקולין קנה, ומפרש הרמב"ם [המובא בבאר הגולה א' ור' א'] לענין אונאה, לענין חליפין ס"ל אף פירות דקנה כמ"ש לעיל סימן ר"ג סעיף א' בהג"ה ועיין מ"ש שם [סק"א]*. אלא לטון הירושלמי משמע לענין חליפין קאי וכמ"ש דנפירות לא קנה, ועיין ראש"ד בהשגות [פ"ג ממכירה ח"א]. וכן מ' שם בפ"א דקדושין הלכה ו' כל הנעשה דמים כו', תמן מניין כל המטלטלין כו', רב אמר אפילו צינור כו'. ולי נראה דפירות הירושלמי הוא לענין צינור מעות, ורב ס"ל כמ"ש ריש לקיש נגמ' [ב"מ מ"ז ע"ב] אפילו כ"ס מלא מעות, ור' יוחנן ס"ל דוקא כמ"ש [שם] נדיר אציקא כו', וכן משמע

עיין סימן
קצ"ה סעיף
הרמ"ג

פתחי תשובה

סעיף כ' יב. המחליף כלים בכלים. כתב הסמ"ע [סקל"ה], זה מייירי אפילו שמו הכלים קודם המכירה כו', ועיין בנחלת צבי [ד"ה המחליף] הבאתי דרביים חולקים על זה, ולכן העליתי לדינא דבבליים אם שמו קודם והמתאנה מוחזק, אין מוציאין מידו דיכול לומר קים לי כו', עיי"ש באריכות. ומ"ש בבאר היטב [סקל"ה], זה מדרת ימים שנשתפקתי כו', והכרעתי דמייירי אפילו היו רוצים לסחורה כו'. ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ד סי' רס"ט שלא פסק כן, אלא דדוקא בבעלי בתים המחליפים כלי בכלי או בהמה בבהמה הוא דאין להם אונאה, אבל בכלים ובהמות העומדים לסחורה, יש להם אונאה אפילו לדעת הרמב"ם, ע"ש. גם בנתיבות המשפט [משה"א] ס"ק י"ב הביא דברי רדב"ז אלו לפסק הלכה, אך כתב, ונראה דזה דוקא כששמו אותן קודם או אחר כך, אבל כשלא שמו אותן לא קודם ולא אחר"כ אין לו אונאה, דלא גרע מפירות. וכ"כ השיטה מקובצת בפרק הוזהב סוף דף מ"ו, תשובת שאלה להר"י אבן מיגש וז"ל, מי שהחליף עם חבריו סחורה בסחורה מבלתי שישומו אותם בדמים כלל, אין אחד מהם יכול לטעון על חבריו טענת אונאה, לפי שעיקר בדינו חליפין אין בהן אונאה, עכ"ל עיין שם. [ועפ"ז י"ל דלא פליגי הרדב"ז עם הרשד"ם כמו שחשב הבני חיי שהוכיח הבאר היטב, רק דהרשד"ם מייירי בלא שמו והרדב"ז מייירי בשמו. ובזה מירושב מה שתמה בספר מחנה אפרים הלכות מכירה [דיני אונאה] סי' י' על הרדב"ז הנ"ל מדברי השיטה מקובצת בשם מהר"ן מיגאש, דמבואר שם דאפילו במחליף סחורה בסחורה אמרה, ע"ש. ולהנ"ל לא קשיא מיד, כיון דהרדב"ז מייירי דוקא בשמן. ונראה לע"ד דבכה"ג, אם האונאה טפי מכלל, כיון דבעומדים לסחורה לא שייך טעמא דהרמב"ם שזה רוצה כו', רק טעמא דתלמידי הרשב"א [המובא בב"י סעיף כ"ג] דאחמטע מגזירת הכתוב, א"כ באונאה טפי מפלגא חזר כמו בקרקעות, עיין בנחלת צבי ד"ה אין להם אונאה. ואם אחד לקח כלי לעצמו והשני לקח הכלי לסחורה, דינו כמו במחליף כלי על פירות שיתבאר בס"ק שאח"כ. גם נראה דאם מחולקים זה עם זה, המתאנה אומר לסחורה לקחתיו והמתנה אומר לצורכך לקחת, יש ללמוד דבר זה מלקמן סימן רל"ב סעיף כ"ג, וצ"ע.*. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א סי' קס"ו, במעשה בשותפים שהחליפו עם שמעון טבעת על פירות, ואותן פירות שוין לפי השער שבשוק לערך עשרים זהובים, וכשהראה שמעון הטבעת לתגר נערך ששה זהובים ולא יותר, וביקש שמעון לחזור בו ולבטל המקח כיון שנתאנה יותר משתות, והשותפים טענו שאין אונאה בחליפין. והשיב, דאין לפשוט זה מדיקון לשון הרמב"ם [פ"ג ממכירה ח"א] שכתב, המחליף כלים בכלים כו', משמע אבל כלים בפירות יש אונאה, דא"כ נדייק מסיפא איפכא, דכתב, אבל המחליף פירות בפירות כו'. אך באמת נראה דבכה"ג יש דין אונאה, דהנה יש להבין טעמו של הרמב"ם דהמחליף כלים בכלים אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מבשריון, דא"כ מאי איריא חליפין אפילו לקח כלי במעות נמי נימא הכי דאין בו אונאה. לכן ג"ל לפרש טעמו, [וזהו, דדוקא המחליף כלי

באר היטב

סעיף כ' כה. בכלים. [זה מדרת ימים שנשתפקתי] אם דין זה נאמר דוקא ככלים דהיו להשתמש, או אפילו היו רוצים לסחורה. והכרעתי דמייירי אפילו היו רוצים לסחורה, כמ"ש שם. והסמ"ע [פ"ג] [סעיף כ"ג] נאמר מלמדי הרשב"א שאין אונאה לחליפין אלא נמכר ממכר כתיב, ואח"כ מלאמי במהרש"ם [חלק חורם] סי' שפ"ג טעמא על זה, והכרעתי כמו שכתבתי ע"ש. ועיין במהרש"ך ח"ב סי' ר"ח ונמשנת נני שמואל סי' כ"ג, הרדב"ז [נח"ד] סי' רס"ט, ועיין שם [ברדב"ז] שחלק עם מהרש"ם הנ"ל, עכ"ל נני ח"א) [להגהת הטור אות ה']:

העומדים לסחורה, יש להם אונאה אפילו לדעת הרמב"ם, ע"ש. גם בנתיבות המשפט [משה"א] ס"ק י"ב הביא דברי רדב"ז אלו לפסק הלכה, אך כתב, ונראה דזה דוקא כששמו אותן קודם או אחר כך, אבל כשלא שמו אותן לא קודם ולא אחר"כ אין לו אונאה, דלא גרע מפירות. וכ"כ השיטה מקובצת בפרק הוזהב סוף דף מ"ו, תשובת שאלה להר"י אבן מיגש וז"ל, מי שהחליף עם חבריו סחורה בסחורה מבלתי שישומו אותם בדמים כלל, אין אחד מהם יכול לטעון על חבריו טענת אונאה, לפי שעיקר בדינו חליפין אין בהן אונאה, עכ"ל עיין שם. [ועפ"ז י"ל דלא פליגי הרדב"ז עם הרשד"ם כמו שחשב הבני חיי שהוכיח הבאר היטב, רק דהרשד"ם מייירי בלא שמו והרדב"ז מייירי בשמו. ובזה מירושב מה שתמה בספר מחנה אפרים הלכות מכירה [דיני אונאה] סי' י' על הרדב"ז הנ"ל מדברי השיטה מקובצת בשם מהר"ן מיגאש, דמבואר שם דאפילו במחליף סחורה בסחורה אמרה, ע"ש. ולהנ"ל לא קשיא מיד, כיון דהרדב"ז מייירי דוקא בשמן. ונראה לע"ד דבכה"ג, אם האונאה טפי מכלל, כיון דבעומדים לסחורה לא שייך טעמא דהרמב"ם שזה רוצה כו', רק טעמא דתלמידי הרשב"א [המובא בב"י סעיף כ"ג] דאחמטע מגזירת הכתוב, א"כ באונאה טפי מפלגא חזר כמו בקרקעות, עיין בנחלת צבי ד"ה אין להם אונאה. ואם אחד לקח כלי לעצמו והשני לקח הכלי לסחורה, דינו כמו במחליף כלי על פירות שיתבאר בס"ק שאח"כ. גם נראה דאם מחולקים זה עם זה, המתאנה אומר לסחורה לקחתיו והמתנה אומר לצורכך לקחת, יש ללמוד דבר זה מלקמן סימן רל"ב סעיף כ"ג, וצ"ע.*. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א סי' קס"ו, במעשה בשותפים שהחליפו עם שמעון טבעת על פירות, ואותן פירות שוין לפי השער שבשוק לערך עשרים זהובים, וכשהראה שמעון הטבעת לתגר נערך ששה זהובים ולא יותר, וביקש שמעון לחזור בו ולבטל המקח כיון שנתאנה יותר משתות, והשותפים טענו שאין אונאה בחליפין. והשיב, דאין לפשוט זה מדיקון לשון הרמב"ם [פ"ג ממכירה ח"א] שכתב, המחליף כלים בכלים כו', משמע אבל כלים בפירות יש אונאה, דא"כ נדייק מסיפא איפכא, דכתב, אבל המחליף פירות בפירות כו'. אך באמת נראה דבכה"ג יש דין אונאה, דהנה יש להבין טעמו של הרמב"ם דהמחליף כלים בכלים אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מבשריון, דא"כ מאי איריא חליפין אפילו לקח כלי במעות נמי נימא הכי דאין בו אונאה. לכן ג"ל לפרש טעמו, [וזהו, דדוקא המחליף כלי

החליפה
ל"ט ע"ד נפיר
נשתנה ע"ד
דברי רבינו
לעיל בסוף
הסיק העדות
וביחוד
בסוף ס"ק זר

חידושי רעק"א

שי"ך ס"ק (י"א) [י"ב]. סי' שפ"ג. י"ב. שמעון אף אם אינו רוצה להשתמש רק לסחורה. נני ח"א) [הנחת הטור אות ה'] בשם הרשב"א:

דעת הראש"ד ריש פרק י"ג ממכירה ודעת הרמב"ם [ב"מ מ"ז ע"א] שכתב דמחליפין יש אונאה, עיי"ש ובני"א כאן [וסעיף כ"ג] וק"ל:

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח מעות

רבו שפתי כהן

נרשם כאן
מסמך
ואילך
בדפוס
נרשמו דבריו
אלו בסוף
השעף של
התיבות יש
להם אונאה

בבתי נרשם
על התיבות:
יודע אני
שאינו רבו
בבתי נרשם
לחן בסוף
השעף

קצוה"ח
ר"ח ששה"א
סק"ג

קצוה"ח
סק"ס

ההשמות
ע"פ ח"ק

מסמך
קניגסברג
בשטות

ראה פרישה
שם

קצוה"ח
ר"ח ששה"א
סק"ג

משה"א
סק"ד

חלפות פירות דמסקין וכח דיש זו אונאה נשמה, הלא גם כלים נכלים נמי דינא הכי *נשמה, וק"ל: דין יש דין אונאה. *דכליו קוין נחליפין דכחיה נהו ורות ד' נעל, וחליפין אין נהו דין אונאה, דכי ממכרו ממכר או קנה כמכר ויקרא כ"ה י"ד, משא"כ פירות, וגם שמו, משוי' חל עליהן דין מכר טפי: סעיף כ"א דין ע"ל מנת שאין דין ע"ל אונאה כו'. אע"ג דלא אמר ליה נשעית על מנת שלא תשמיטני נשעית, אמרין כל חנאי שנמנון קיים ואינו משמט, וכמ"ש הטור והמחבר לעיל סימן ק"ו [טור סעיף י"ב ומחבר סעיף ט"ז, ע"ש, שאני התם ידע ומחל, משא"כ הכא ד"ל דלא ידע דאית ניה אונאה דמחל וכדמסקין המחבר וכ"כ הטור וסעיף כ"ה *], דאף דאמר ליה על מנת שאין לך עלי אונאה, סבר דאין זו אלא פתח כל דהו, ולא *כעיר שזן שכתב הטעם דלא מהני זה משום דהוה כמתנה על מה שכתבו במורה, וזה אינו, דאית מתנה על דין חורה אלא מתנה עמו שימחול לו האונאה שבו: * דין ואין צריך לומר אם אמר ליה ע"ל מנת שאין בו אונאה. דמשמע על מנת שלא יהא בו דין אונאה, ואי אפשר לו להחנות לנטל

ד"אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מהשריון אבל המחליף פירות בפירות ב"בין ששמו אותם קודם מכירה בין ששמו אותם אחר מכירה יש להם אונאה.

כא יא"ה האומר לחבירו ל"על מנת שאין לך עלי אונאה י"ש לו עליו אונאה במה דברים אמורים בסתם שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול ל"אין צריך לומר אם אמר ליה על מנת שאין בו אונאה שהרי יש בו אבל במפרש אין לו אונאה כיצד מוכר שאמר ללוקח חפץ

ציונים ומקורות (ל) שם נמצאים פ"ג ממכירה דין ג' וטור סעיף כ"ד שם רש"ם מובא בחוס' ב"מ ג"א ע"ב ד"ה על מנת.

דין חורה, ונכ"ה גם נשעית אם אמר ליה על מנת שלא תשמיטני נשעית לא אמר כלום, וזו הדבר לדין חורה, פסוק משמות מחילה, שמו קנה ומחיר אונאה, כ"כ הטור [סעיף כ"ד] שם רש"ם [מובא בחוס' ב"מ ג"א ע"ב ד"ה על מנת], וכמו עוד, אלל רש"י [שם ד"ה שאין] כתב דכ"ה"ג הוה מקם טעות וזוהר בו לגמרי אם ירצה, אפילו אין זו אלא אונאה שמו, *וע"ש דמשמע דהטור ס"ל כוונה דרש"י וכמו שכתבנו בפרישה [שם], אלל המחבר שכתב לזון ואין צריך לומר, משמע דפנייה ליה דדינו כאלו אמר על מנת שאין לך עלי אונאה, דזו פשוט דאית חור לגמרי בשמות, אלא הו"ל כאלו לא התנה כלל: *

ערך להם

שם בסופו. החליף כלים ומעות בכלים, יש בהם אונאה לנזון המעות. רדב"ז סי' תשע"ה.

באר הגולה

פ. כתב הכסף משנה [שם בפ"ג], נראה מדהוכיח שזמא צפירות, משמע דלא לא שמו אותם לא קודם מכירה ולא אח"כ, כ"כ אלל אמר ציבור פירות זה ציבור פירות [הוא] אני מחליף, אין לו אונאה. ושכ"כ תלמידי הרשב"א שכתבנו רצונו [הרמב"ם שם] נראה עיקר שאין אונאה נחליפין לעולם אלא ממכר, דממכר כמכר. סעיף כ"א א"ל שם [ברמב"ם פ"ג ממכירה] דין ג', פלוגתא דרב ושמואל [ב"מ ג"א ע"א] ודלמואל להו רבא שם דף ג"א ע"ב ושם בגרימא.

באר היטב

סעיף כ"א כב. אונאה. אע"ג דלא אמר ליה נשעית על מנת שלא תשמיטני, אמרין כל חנאי שנמנון קיים ואינו משמט כמ"ש סימן ק"ו, שאני התם ידע ומחל, משא"כ הכא ד"ל דלא ידע דאית ניה אונאה דמחל, וכ"כ הטור דאף דאמר ליה על מנת שאין לך עלי אונאה, סבר דאין זו אלא פתח כל דהו, כ"כ הטעם [סק"ל]. ועין נמשות מני"ט (ס"א) [ח"ב] סי' קכ"ו ונמשות מנתם עוריה סי' מ"צ. [ש"ך ק"י-י"ב]: ל. בו. דמשמע על מנת שלא יהא בו דין אונאה, ואי אפשר לו להחנות לנטל דין חורה, וזו הדבר לדין חורה, פסוק משמות מחילה, שמו קנה ומחיר אונאה, כ"כ הטור נכ"ה רש"י, וכתב עוד, אלל רש"י כתב דכ"ה"ג הוה מקם טעות וזוהר בו לגמרי אם ירצה, אפילו אין זו אלא אונאה שמו, *וע"ש דמשמע דהטור ס"ל כדעם רש"י, אלל המחבר שכתב לזון ואין צריך לומר, משמע דס"ל דדינו כאלו אמר על מנת שאין לך עלי אונאה, דשם פשוט דאית חור לגמרי בשמות אלא הו"ל כאלו לא התנה כלל. סמ"ע [סק"ח]:

וד"ל, והו' יודע שהמחליף כלים בפירות או בסחורה אחרת, אע"פ שאין לבעל הכלי [ר"ל שלקח עתה הכלין] אונאה לפי שהוא צריך לאותו כלי, לבעל הפירות יש אונאה, שאם נתאנה בעל הפירות יחזור, שהרי אומר לא בשביל שבעל הכלי אין לו אונאה אני אפסיד את דיני, עכ"ל. הרי דפשוט בעיניו שאין לבעל הכלי אונאה. ומ"מ נראין דברי השבות יעקב הג"ל ומסתבר טעמיה. אך מה דמשמע מלשון השבות יעקב הג"ל דמייר בלא שמו, צ"ע, דהא בלא שמו אפילו פירות בפירות אין דין אונאה, כמ"ש הכסף משנה [פ"ג ממכירה ה"א] ובסמ"ע ס"ק ל"ו, וצ"ל לפי שהאונאה היתה יותר מכפלה, ע"י נחלת צבי בד"ה אין לו [או אפשר דס"ל כהמתנה אפרים הלכות מכירה [דיני אונאה] סי' ח' בפירוש דברי הרמב"ם [פ"ג ממכירה ה"א] וכמו שכתבתי בנחלת צבי בד"ה המחליף]. [ויש לעיין בהחליף כלי בכלי עם מעות, דהיינו ששמו כלי אחד עשרה זהובים וכלי הב' בחמשה זהובים והוסיף לו חמשה זהובים, מה דינו. ולכאורה נראה דדינו כמו כלים בכלים גירידיא דאין להם אונאה אפילו שמו [ע"י] בס"ק הקודם דהיינו אם המאנה מוחזק, וצ"ע]: ג. אין לו אונאה. ע"י בתשובת רדב"ז ח"ד סי' רס"ט שכתב דאפילו ביטול מקח ביוזם משותות הו"ל כאלו לא שמו, או אפילו מחט בשריון, והדבר ידוע שהשריון שוה כמה אלפי אלפים מחטין, ע"ש ופשוט הוא. ומ"ש עוד שם דאפילו ע"י מום אין החליפין מתבטלין, שהרי מחט בשריון אין לך מום גדול מזה כו' ע"ש. הוא תוהו מאד, וכבר השיגו בזה בספר מתנה אפרים הלכות מכירה [דיני אונאה] סי' ט'. והעיקר כמו דמסקין הרדב"ז ד"ל עצמו שם בסוף התשובה, שאם יש מום במחט או בשריון, חזר, דמצי למימר כלי שלם היתה צריך, ע"ש, וכ"כ בפשיטות בנתיבות המשפט [משה"א סק"ג] דטענת מומין ודאי דיש לו, דאין אדם מתפייס במומין [מתובת ע"ה ע"ב] ע"ש, וכ"כ בתשובת גליא מסכת סי' י', ע"ש: ד. אחר המכירה. ע"י בנתיבות המשפט [שם] שכתב דוקא בעסקין עדיין באותו ענין, דאין סברא שיועיל שומא אחר המכירה כי מה דהוה הוה, עכ"ל: סעיף כ"א טו. אבל במפרש. ע"י בתשובת הרדב"ז ח"א סי' תל"ח, שנשאל בראובן שמכר לשמעון מכר ומחלו זה לזה אונאת שתות, ושבו נמצא במכר אונאה יותר משותות, מהו, כיון שמחל לו השותות אין כאן אונאה אלא פחות משותות והו"ל מחילה, או דילמא לא, ואם תמצא לומר לא הו"ל מחילה, הו' ביטול מקח וחזר, או דילמא המקח קיים ומחזיר לו מה שהוא יותר משותות. והשיב, הדבר ברור אצלי דהו' ביטול מקח וחזר, דהא פחות משותות הו' מחילה ואם הוא שתות מחזיר הכל אפילו מה שהיה ראוי להיות מחילה, ושעמא, דפחות משותות מחיל אינש טפי לא מחיל כלל, ודמיא נמי להא דאמר בפרק המוכר פירות [ב"ב צ"ד ע"א] [בשו"ע לקמן סימן רכ"ט סעיף א'] ואם

רבת שפתי כחז

Questions or Shailos can be submitted via study@businesshalacha.com or 718.233.3845 ext 203

רל	שפתי כהן	חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות	מאירת עינים
סעיף כ"ז (טו) אין לו עליו אונאה ב"ה. וה"ה אם נמאנה מוכר כגון ששוא יומר, עיין בקיצור פסקי הרא"ש דהאב (סי' י"ח), ועיין בספרי. וי"ל לנדק	כז (טו) הנושא ונותן באמונה אין לו עליו אונאה ב"ה. כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו כך וכך אני משתכר בו ב"ה אין לו עליו אונאה.	שכחנו הטור והמחבר לקמן סימן ט"ו [סעיף א'], ושם נשני הנדלים כח דשראל עדיף, דהא אם נגח שור של גוי אפילו חס לשל ישראל חייב ליתן נזק שלם, ועיין מה שכתבנו בדרישה	מאירת עינים

צינונים ומקורות (לט) שם נדמנים פ"ג ממכירה דין ט'.

[סעיף ל"ח] מזה: סעיף כ"ז (פדה) טו) כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו ב"ה. הטור [סעיף ל"ח] הוסיף עוד וכתב ז"ל, יש מפרשים דלפילו לא אמר לו בכך וכך לקחתי, אלא אמר לו הן לי חפץ זה כמו שקנית אותו ואני מאמין כמה שמתאר שקנית אותו ואוסף לך כך וכך לריוח, אין זו

ערך לחם

סעיף כ"ז בראשו. אבל חזון במוס. רדב"ז סי' פ"ז והרש"ך ח"א סי' י"ט. וה"ה למדה ומשקל. [שם] סי' (קניג) (נתיב). שם בסופו. וכן המוכר ע"י סרסור שזה מוסיף וזה מוסיף כמו שנושעים, מחול למוכר.

מורי ורבי

אין שם אונאה, הרי בהדיא כמו שכתבתי. ונלע"ד דהכי קאמר רבינו, בין שהלוקח עצמו קונה מבע"ה רק שלא ידע שהוא בע"ה, או שהלוקח שלח הסרסור לקנות, ובוהו אע"פ שלוקח עצמו יודע שהמוכר בע"ה, מ"מ, כיון שהסרסור הוא הקונה והסרסור אינו יודע שהמוכר הוא הבעל הבית, יש

ביאור הגר"א

שכחנו מוס' שם [כ"ז ל"ח א'] ד"ה עמד בו משמע דוקא כ"ו, לאו דוקא נגמ, אלא לאפוקי לגזול אותו נתנם, דהא נקדק [חבוקין ג' ר'] לא הוכר שור:

פתחי תשובה

סעיף כ"ז יח. באמונה אין לו עליו אונאה כ"ו. עיין בנתיבות המשפט [משה"א סק"ט] שכתב דבתשובה מהרי"ט ח"ב סי' י"ט הקשה, דלא יהא אלא אמר על מנת שאין לך עלי אונאה דיש לו אונאה כמ"ש לעיל סעיף כ"א, ותיירך [מהרי"ט] דנושא ונותן באמונה הרי כאילו נעשה המוכר שלווח של לוקח לקנות, ע"ש. והוא ז"ל כתב עליו דהוא דוחק, אך נראה לחלק בפשיטות כ"ו, עד ולפי"ז נראה דאם כבר נתברר להמוכר ולמאורה נראה דזה דוקא בגונג דנקט הרמב"ם [המובא בצינונים אה ל"ט] והשו"ע שאמר לו חפץ זה בכך וכך לקחתיו כ"ו, דבזה אנו צריכין לטעמא דנתיבות המשפט משום דהמוכר אינו יודע שווי כלל דהא באמת נתן בעדו כל כך, ולישא וליתן ע"פ האמת לא אסרה תורה כ"ו, וממילא דאם ידע מקודם שנתאנה, שוב אסור לו להונות לחבירו, וניתן להשבה, אולם בגונג דנקט ר"ח ז"ל [נהמבא בנמוקי יוסף ב"מ ל"א ע"א מרפי הרי"ף *] שהוא היש מפרשים שהביא הטור [סעיף ל"ח] דבסתם לקחו ולא פירש בשעת המקח כמה לקחו אמר לו הלוקח אני מאמין כמה שתאמר שקנית אותו ואוסף לך כך וכך כ"ו, בלא"ה לא קשה קושית מהרי"ט הנ"ל כמ"ש בספר מחנה אפרים [הלכות מכירת] בד"ה אונאה סוף סי' ט"ז, משום דבכה"ג רדא לאו אאומדנא דידהי קא סמך שהרי עדיין לא ידע כמה, אלא חייאת דקטרי קביל עליה בין רב בין מעט, ע"ש באריכות, א"כ י"ל דאפילו ידע מקודם המוכר שנתאנה ומכר אח"כ באמונה, אינו יכול לחזור מהאי טעמא דסבר וקיבל, וצ"ע. ועיין בתשובה גליא מסכת [חא"א] סי' א' שהאריך בענין זה לומר בדבר הדש, ותיירך דבריו, ודישט ר"ח עם שיטת הרמב"ם המה שני ענינים נפרדים, שדעת ר"ח ז"ל לפרש כונת אה לו אונאה האמור בברייתא [כ"מ ג"א ע"ב], קאי על אונאה שנמצא שנתאנה מוכר זה בעת שקנה ממוכר הראשון, לכן מפרש דאיידי דוקא דהאי לוקח אינו דורש בשעת קנייתו סכום המקח רק מאמינו בכמה שיאמר לו אח"כ, ומתחייב ליתן לו אותו סך שנתן זה אם לזול אם ליותר כ"ו. אולם הרמב"ם שמפרש שאמר חפץ זה בכך וכך לקחתיו כ"ו, ס"ל דלא איירי כלל הסוגיא מענין אונאה הנמצא במקח זה בקנייתו מן הראשון, אלא איירי כמה שמוכר זה מעלה שכרו סך רב יותר מרמי הקרן שנתן עבור מקח זה אצל מוכר הראשון, ומטעם שזה דומה למפרש יודע אני שאינו שוה אלא מנה כ"ו, והאריך בזה. ומסיק [שם אות י'] לדינא בענין תגרי זמנינו, שהנהוג שהסוחר אומר לבעל החנות על נאמנותו בכך וכך לקחתיו ומתפרש עבור ריוח כך וכך פראצענט [אחוסים], אם נמצא אח"כ אונאה, שנתאנה הסוחר בקנייתו, יכול לבעל החנות הקונה מהסוחר לחבוק אונאה, לא מיבעיא לדעת הרמב"ם פשיטא דרק על משכורתו שמודיע לבעל החנות אין בו דין אונאה משום דידע ומחיל, אבל לא על גוף הקרן, ואפילו לפירוש ר"ח ג"כ שייך דין אונאה בזה, לפי שדרך בעל החנות שדורש על סכום הקרן כ"ו. ושם בסי' ג' תשובה הגאון מוה' דוד ז"ל אב"ד דק"ק מיר שהשיב על כל דבריו ומסיק לדינא, הדבר ברור בהמשא ומתן של הסוחרים תגרי זמנינו הנסחר ע"פ אמונה, אין בזה דין אונאה כלל, וכפי שפסקו ראשונים וגדולי האחרונים, ואין לנו לחלוק עליהם אלא בראיות ברורות ולא בסברות מלכות באות, וכן היו דנין בכל בתי דינין שבישראל כ"ו. והרה"ג המחבר ז"ל חזר וכתב [שם סי' ד'] להעמיד ולחזק דבריו, ומה מאד ישרו דבריו בענינו עד שקילס את עצמו שכיין האמת בדעת הרמב"ם, ומי שלא ידון כך נוטה לטעות בדבר משנה והלכה ברורה, ע"ש. ובאמת דבריו נאמרו בפלפול פה כטוב טעם ודעת, אבל מה נעשה שהוא נגד דעת כמה ראשונים וגדולי אחרונים, כדאי חלילה לנו לזוז מדבריהם. וע"ש נ"י [ג] עוד בתשובה מהגאון מוה' דוד דק"ק מיר הג"ל שכתב, דג"ל דלפירוש הרמב"ם דוקא במי שדרכו תמיד להיות נושא ונותן באמונה והלוקח והכל יודעים מזה כדרך סוחר זמנינו, בזה הסברה נותנת שלא יהיה דין אונאה [לא בקרן ולא בריוח], כי הלוקח אינו יודע כלל על שווי המקח מחמת שידוע שהמוכר אינו מוכר כלל בשווי המקח רק באמונה כפי מה שקנה, אבל באיש שאין דרכו להיות נושא ונותן באמונה, והוא עובר בשוק ואומר חפץ זה בכך וכך לקחתיו ואני רוצה להשתכר כך, והלוקח נתרצה בזה, אינו מוכח שהמקח נגמר ע"י אמונה, ד"ל הלוקח טעה וסבר ששוה כך, ואף שאומר שמתמינו, אינו אלא פטומי מילי מאחר שבענין דימה ששוה כפי שאומר המוכר, ולכן אם נמצא אח"כ אונאה במקח זה, חזון כ"ו, וגם הרי"ח מודה להרמב"ם לדינא, רק הוא מפרש נושא ונותן באמונה היינו שעסק מכירה הלז נעשה דרך אמונה, וזהו רק באופן שהלוקח אינו יודע סכום המקח רק אומר אני מאמין כפי שתאמר דמי המקח ואוסף לך כך, שבוה נתברר שעסק הלז נגמר ע"י אמונה, הדין בזה שאין עליו אונאה, וכמ"ש במי שדרכו להיות נושא ונותן באמונה כ"ו, ומ"ש הטור בדבריו ר"ח, שאפילו א"ל תן לו כ"ו, וגם הסמ"ע [סקמ"ח] כתב דאף דלא ידע כ"ו, אין הכונה מכל שכן אם ידע הלוקח והאמין לו, דזה אינו לפי דבריו הג"ל, רק הכ"ש הוא, אם ידע הלוקח ע"פ דיבורו של מוכר, ובדרכו של מוכר לישא וליתן באמונה כ"ו, ומסיים שם בזה"ל, אף שלדעתי נראה שזה ברור לדינא ולא מצאית בפוסקים מי שיחלוק ע"ז בפירוש, אך מסתימת דבריהם משמע שלא חילקו כלל בזה, ובכל אופנים כשהמקח נעשה ע"י אמונה אין אונאה, לזאת עדיין איננו מחליט דברי להלכה, ע"ש: יט. אין לו עליו אונאה. עיין באר היטב [סקל"ח] לענין ביטול מקח. ועיין בתשובה שבת יעקב ח"ג סי' קס"ט שכתב, דנראה פשוט בנושא ונותן באמונה ואח"כ נמצא מום במקח יכול לחזור, דלא מצינו בש"ס ופוסקים רק דאין עליו אונאה, אבל מום שהוא מקח טעות חזון, דאל"כ הו"ל לאשמועינו רבותא יותר כ"ו, וכן מצאתי בתשובת מהרי"ט צהלון סי' (כ"ה) [ק"ה] עם הסכמת מהר"ם גלאנצי יע"ש, וכל זה דלא היה יכול להבחין זה בשעת המקח בו [ענין מה שכתבתי לקמן סימן רל"ב סעיף ג' סק"א]. ע"ש. וכ"כ בתשובה גליא מסכת סי' י' מסבא דנפשיה ע"ש, ולא ראה שכבר קדמו השבות יעקב הג"ל: כ. בכך וכך לקחתיו. ועיין בתשובת הרדב"ז חלק א' סי' נ"ז, בראובן שקנה סחורה בפני שמעון וא"ל שמעון אתן לך ריוח דיני ותנה לי, ותנה לי, אם יש עליו אונאה, אי

עיין פירוש ר"ח לבית יצא ע"ב

חידושי רעק"א

סעיף כ"ז. משתכר בו אין לו. כ"ז, ומ"מ כ"ז מוס בטל המקח. משום מהיט"ן סי' (כ"ה) [פדה] כ"ז ח"א סי' (כ"ט) [י"ח], טעם יעקב ח"ג סי' קס"ט: ש"ך סי' ט"ז. והוא הדין. כ"ז, עיין משום חש"ך מ"ד מוט המשולש הטור השני סי' י"א:

אמרי פרך

מחבר סעיף כ"ז. כך וכך אני משתכר בו. כ"ז, יעין מוס' כ"ז דף נ"א [ע"ב] ד"ה הנושא ונותן, מ"ש ויומר מעט, אלא נדמנים ר"ש פקד י"ד מהלכות מילה מפורש, ואף שלקח בטלע ומוכר כו"ד:

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח טעות

שפתי בהן

רלא

אונאה, שאפילו נתמנה בו לוקח ראשון לררך ליקח כמו שקנאו, דלדעתא דהכי משכו ליתן לו כמו שקנאו, ע"כ. והמחבר השמיט להאי יש מפרשים, ולטעמו אילו שגם צ"כ [שם] כחצ דנכלל דבריו הראשונים הוא, ואין נכחתי שם [בפרישה] דלדעו בזה היט מפרשים, דאף דלא ידע בשעת משיכה בכמה קנהו דלימחל, אפ"ה אין זו אונאה, כיון דלמחר נהדיא שמאמינו לו ויתן לו בעדו כל מה שנתן הוא בעדו ועוד יתן לו ריוח מה, נמלא שמחילה לא היטה כונתו על שווי המקח: סעיף ב"ח (פ"ד) פ"ז שאם קנה י' יריעות ב'. פירוש, דרך התגרים כשקונים יריעות או כיוצא בו הדנה יחד, ואי אפשר שהיו שוים אלא אחד רע ואחד טוב ואחד צינע, דרכן להשוות ליתן בעד כל אחד ואחד נשוא, דרך משל והוב, כי אומר הלוקח, אף אם אלו אינן שוין כ"כ, הרי אלויות כנגדן שהן שוות יותר, וקאמר דאף דנדרך קנייתו פסק בשוה בעד כל אחד ואחד, כשימכור לתצור לא יחשב לו הרעות בעד זהוב והטעות בשוים, אלא אם יקנה כולם יחד ממנו או יחשבו לו כמו שקנאם ויתן לו ע"ז ריוח כמו שהטנה עמו, ואם יקנה ממנו אחד אחד, או יאסוב הערך מה שנגיע על כל אחת בפני עצמה זו לפי טובתה חו לפי פחיתתה: (פ"ד) ב"ח א"א כמו שנתפטר עמו שיתן לו ריוח. ר"ל, ריוח המוכר בסעיף שלפני זה, דלמחר ליה צדק וכן לקמחיהו וכן וכן לאי משכר, וקאמר כאל דנכלל אותו שכן וריוח יהיה נמי שכן טרחתו בכלל: סעיף ב"ט (פ"ד) פ"ז העבדים והשטרות ב'. נגמלא [ב"מ ב"ז ע"א] יליף לה מדכמיז בפרשת אזהרת אונאה [ויקרא כ"ה י"ד] וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד כו', דדרשו מדכמיז מיד, דהיינו דוקא מטלטלין הנקנין מיד ליד, לאסוקי קרקעות [וכתבו התוס' רש פירק המוכר את הבית [ב"ב ס"א ע"ב ד"ה שמוע מינה] דלא דלין לקרקעות אונאה, לאו משום דעביד איש דנין ארעא ציחר מכי שויה, דהא איחמטעו ג"כ עבדים ושטרות דלא שייך בזה האי טעמא, אלא דגזירת הכבוד הוא ע"ש [ועיין דרישה סימן ר"ד וגם כאל [פרישה סעיף מ"ז]], וה"ה עבדים שהוקשו לקרקעות [ראה ספרא פירשתי ג' ח"ב]. ומדכמיז ממכר, דרשו דנענין שיהא גופו ממון והוא בעצמו מכור, לאסוקי

סוכתי

ע"פ כתי

ע"פ חז"ט

וכ"ה

בבא"ה

בכתי נישט

להלן על

סעיף כ"ח

כט 'אלו דברים שאין להם אונאה' [פ"ד] העבדים והשטרות והקרקעות

זוהי, כשימכור לתצור לא יחשב לו הרעות בעד זהוב והטעות בשוים, אלא אם יקנה כולם יחד ממנו או יחשבו לו כמו שקנאם ויתן לו ע"ז ריוח כמו שהטנה עמו, ואם יקנה ממנו אחד אחד, או יאסוב הערך מה שנגיע על כל אחת בפני עצמה זו לפי טובתה חו לפי פחיתתה: (פ"ד) ב"ח א"א כמו שנתפטר עמו שיתן לו ריוח. ר"ל, ריוח המוכר בסעיף שלפני זה, דלמחר ליה צדק וכן לקמחיהו וכן וכן לאי משכר, וקאמר כאל דנכלל אותו שכן וריוח יהיה נמי שכן טרחתו בכלל: סעיף ב"ט (פ"ד) פ"ז העבדים והשטרות ב'. נגמלא [ב"מ ב"ז ע"א] יליף לה מדכמיז בפרשת אזהרת אונאה [ויקרא כ"ה י"ד] וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד כו', דדרשו מדכמיז מיד, דהיינו דוקא מטלטלין הנקנין מיד ליד, לאסוקי קרקעות [וכתבו התוס' רש פירק המוכר את הבית [ב"ב ס"א ע"ב ד"ה שמוע מינה] דלא דלין לקרקעות אונאה, לאו משום דעביד איש דנין ארעא ציחר מכי שויה, דהא איחמטעו ג"כ עבדים ושטרות דלא שייך בזה האי טעמא, אלא דגזירת הכבוד הוא ע"ש [ועיין דרישה סימן ר"ד וגם כאל [פרישה סעיף מ"ז]], וה"ה עבדים שהוקשו לקרקעות [ראה ספרא פירשתי ג' ח"ב]. ומדכמיז ממכר, דרשו דנענין שיהא גופו ממון והוא בעצמו מכור, לאסוקי

באר הגולה

סעיף ב"ח פ. ל. לטון הטור סעיף ל"ט, צרימא שם [ב"מ נ"א ע"ב] וכמ"ס המוש' שם [ד"ה לא] כשם פירוש ר"מ [דאה ספר פירוש ר"ח ב"מ שם]. ט. שם צרימא. סעיף ב"ט: י. משנה שם דף נ"ו ע"א.

פתחי תשובה

דמיא לנרשא ונותן באמונה או לא. והשיב, אין לו עליו אונאה, ומכ"ש הוא, אם הוא סומך על אמונתו של זה, לא יסמוך על מה שראו עיניו, והראיה ממ"ש ר"ח ז"ל בטעם הדין דנרשא ונותן באמונה [הובא בנמוקי יוסף [ב"מ ל"א ע"א מדפי הרי"ף] ובהגהות אשר"י פרק הוזהב [ס' י"ז] [ובב"י] [וכתב סעיף ל"ז] כו', והבא נמי לא סמך על שווי הסחורה אלא על מה שראו עיניו שנתן דאובן בפניו, ולפיכך אין לו עליו אונאה, עכ"ל. והביאו בקצרה בספר שער משפט [ס' י"ז], וכתב דכן כתב בתשובת מהרי"ט חלק ח"מ סי' י"ט ע"ש, ועיין מה שכתבתי בס"ק שלפני זה: סעיף כ"ט כ"א. העבדים והשטרות והקרקעות. כתב הסמ"ע סעיף קטן נ"א וז"ל, ודע דמהרש"ל ז"ל כתב דאף דאיתמעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעי מאונאת דברים וגניבת דעת, ובכלל לא תנונו איש את אחיו הן וכמו שיחבאר ריש סימן רכ"ח, אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו, עכ"ל. ולכאורה מ"ש ובכלל לא תנונו איש את אחיו הן, הוא ט"ס, וצ"ל ובכלל לא תנונו איש את עמיתו הן, דקרא זה ויקרא כ"ה י"ז [הוא באונאת דברים כדאיתא בפרק הוזהב ג"ח ע"ב]. גם צ"ע למה לא הזכיר דברי הרמב"ן [בפירוש החומש שם ט"ז] הביאו הרא"ה בספר החינוך סי' של"ז דס"ל דעובר באונתו הלאו עצמו דאונאת ממון, ולא דאין אונאה לשטרות, היינו דוקא במוכר שט"ח בכתיבה ומסירה, דכיון דהשטרות אין גופן ממון אימעטו מדין אונאה מכלל ופרט, מה הפרט מפורש דבר שגופו ממון, אבל מוכר חובות בע"פ ע"י מעמד שלשתן יש להם אונאה, דחובות גופיה הוי גופן ממון, ואע"ג דאין יכול להקדישן, היינו מטעם אחר משום דבר שאינו ברשותו, אבל גופו ממון הוי, ע"ש. ועיין בספר דברי חיים דיני הלואה סי' ל"ו שכתב עליו, ולדעת צ"ע הא דכתיב הש"ס ב"מ דף נ"ו [ע"ב] בשטרות טעם משום דאין גופן ממון, ולא דבר המטלטל ונקנה מיד ליד, לכך כתיב הש"ס דאין גופו ממון, אבל במלוה ע"פ, בלא"ה לית ביה דין אונאה [דנמעט] מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד, ולא עירך מקרקע דיצאו קרקעות שאינן מטלטלים, עכ"ד. ועיין בספר חזקוני דעת ליו"ד סימן קע"ג סק"א, על מ"ש בשו"ע שם [סעיף א'] דבדבר שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידועה,

באר היטב

לריוח, אין זו אונאה, שאפילו נתמנה בו לוקח ראשון לררך ליקח כמו שקנאו, דלדעתא דהכי משכו ליתן לו כמו שקנאו, ע"כ. והמחבר השמיט להאי יש מפרשים, ולטעמו אילו שגם צ"כ [שם] כחצ דנכלל דבריו הראשונים הוא, ואין נכחתי שם [בפרישה] דלדעו בזה היט מפרשים, דאף דלא ידע בשעת משיכה בכמה קנהו דלימחל, אפ"ה אין זו אונאה, כיון דלמחר נהדיא שמאמינו לו ויתן לו בעדו כל מה שנתן הוא בעדו ועוד יתן לו ריוח מה, נמלא שמחילה לא היטה כונתו על שווי המקח: סעיף ב"ח (פ"ד) פ"ז שאם קנה י' יריעות ב'. פירוש, דרך התגרים כשקונים יריעות או כיוצא בו הדנה יחד, ואי אפשר שהיו שוים אלא אחד רע ואחד טוב ואחד צינע, דרכן להשוות ליתן בעד כל אחד ואחד נשוא, דרך משל והוב, כי אומר הלוקח, אף אם אלו אינן שוין כ"כ, הרי אלויות כנגדן שהן שוות יותר, וקאמר דאף דנדרך קנייתו פסק בשוה בעד כל אחד ואחד, כשימכור לתצור לא יחשב לו הרעות בעד זהוב והטעות בשוים, אלא אם יקנה כולם יחד ממנו או יחשבו לו כמו שקנאם ויתן לו ע"ז ריוח כמו שהטנה עמו, ואם יקנה ממנו אחד אחד, או יאסוב הערך מה שנגיע על כל אחת בפני עצמה זו לפי טובתה חו לפי פחיתתה: (פ"ד) ב"ח א"א כמו שנתפטר עמו שיתן לו ריוח. ר"ל, ריוח המוכר בסעיף שלפני זה, דלמחר ליה צדק וכן לקמחיהו וכן וכן לאי משכר, וקאמר כאל דנכלל אותו שכן וריוח יהיה נמי שכן טרחתו בכלל: סעיף ב"ט (פ"ד) פ"ז העבדים והשטרות ב'. נגמלא [ב"מ ב"ז ע"א] יליף לה מדכמיז בפרשת אזהרת אונאה [ויקרא כ"ה י"ד] וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד כו', דדרשו מדכמיז מיד, דהיינו דוקא מטלטלין הנקנין מיד ליד, לאסוקי קרקעות [וכתבו התוס' רש פירק המוכר את הבית [ב"ב ס"א ע"ב ד"ה שמוע מינה] דלא דלין לקרקעות אונאה, לאו משום דעביד איש דנין ארעא ציחר מכי שויה, דהא איחמטעו ג"כ עבדים ושטרות דלא שייך בזה האי טעמא, אלא דגזירת הכבוד הוא ע"ש [ועיין דרישה סימן ר"ד וגם כאל [פרישה סעיף מ"ז]], וה"ה עבדים שהוקשו לקרקעות [ראה ספרא פירשתי ג' ח"ב]. ומדכמיז ממכר, דרשו דנענין שיהא גופו ממון והוא בעצמו מכור, לאסוקי

אמרי ברין

ש"ך סקט"ז. ומ"מ צריך להתישב למעשה. נ"ב, לכן דעה (שמוכר) [ומחבר] לטעל כספיק ד' דאף המאכל לא חלו, א"כ ה"ה כאל (מוכר) [ומחבר] כאל, ולא היה כח להטות למכור כאל, שלא היה עליו, ומכיל עדיין טעל בחוק המוכר הראשון:

דכ"מ [ש"א נ"א ע"ב ד"ה א"א] מנאר שחלקים על זה, וס"ל דאפילו לא ליהא:

חידושי חתם סופר

ש"ך [ס' י"ט]. גבי ביטול מקח וכו'. ס"ל:

מאירת עינים

חשן משפט רבו הלבות אונאה ומקח מעות

שפתי כהן

רלב

(ג) נאן כגון שמכר לו אחד יותר משנים. פירוש, דבר ששזה דינר אחד מכרו ביותר משני דינרים, דהיינו יותר מפלגה. ודע דמורש"ל ז"ל [בחי'דושי לטור] כתב דלף דליתמעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעו מאלוה דברים וגיעת דעת, וכלל לא חזו איש את (אחיו) ו"עמיתו] הן וכמו שיתבאר ריש סימן רכ"ח, אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו: (נאנ) גון דזה אונאה. נטור [המובא בצינוים אות מ"א] כתב דהמקח בטל ואפילו פלגה, ואונאה דכתב מור"ם, ג"כ כוננו לביטול מקח, וה"ק ישנו בכלל לא חזו הכתוב צמורה, וחז"ל נתנו שיעור לאונאה דהוא יתר משמות דהמקח בטל, ובהני דלין צהן אונאה

דינייהו כן פלגה, וק"ל. וכן הוא לשון המוס' [המובא בצינוים אות מ"ב] והפוסקים דנקטו בזה"ג לשון אונאה במקום ציטוט מקח מטעמא דליתבטל: סעיף ל' (גב) גון ונתאנה בכ"ה שהוא. דלאחר לו המשלה לתקוני שדרתין ולא לעומוי ולא שייך ממלה גביה: (גב) גון שה"ה שמכרו בטל. טעמו, שחז"ל השוו הדברים שלא יהא כח המוכר עדיף צמור ע"י שלוחו ממה הלווק: (גב) גון ויש מי שאומר כו'. דשאלו לוקח דהוא עצמו היה בקנין וידע מה קנה, ומה לו שקנה מהשלים או מהמוכר עצמו, ועיין לעיל סימן ק"ט [סעיף ה"ו] וקפ"ב [סעיף ה"ה] אלא כעיר שזמן שכתב

נ"ח דף נ"ג ע"ד [לפנינו סי' שצ"ח] כתב דהו ספיקא דלינא וע"ש, ונתשבות ו' לב [ח"א] כלל כ' סי' ק"ח ונתשבות מהר"ט [ח"א] סוף סי' נ"ג* ונתשבות ר"א ו' חיים סי' ס"ט [קש"כ]: סעיף ל' (יח) יח) שדינו בשאר כ"ה אדם כו'. עיין לעיל סימן ק"ט סעיף ה' ודוק:

לא דינ בית דין שמכרו בשל יתומים וטעו נתבאר בסימן ק"ט ט"ה. לב כ"שם שאין לקרקעות אונאה כ"כ שכירות קרקע אין לו אונאה אפילו שכר טרקלין גדול כ"כ בדינר כ"כ בשנה או רפת קטנה בדינר בכל יום אין לו אונאה.

לב כ"שם השוכר את חבריו לעשות עמו בין בקרקע בין במטלטלים אין לו אונאה

צינוים ומקורות (מ) טור סעיף מ"ט בשם רב האי המובא ברא"ש כתובות פ"א סי' ט"ו. (מ) שם בטור והרא"ש בשם רע"ב ויח' ועיין לעיל סימן קפ"ח (קפ"ח) קפ"ב סעיף ה' ויפוק סימן ק"ט. (מח) סעיף ג' וסעיף ה'. (מז) רמב"ם שם פ"ב ממכירה דין י"ד. (נ) במהדרות הסמ"ע: לשונה.

ע"כ שבידור כו'. דשכירות ליומא ממכר הוא: (נז) גון בדינר אשנה. המחבר חז"ל לטעמו דפסק לעיל [סעיף כ"ט] אפילו שזה אף בדינר אין לו אונאה, אבל יש אומרים הנ"ל [שם] דוקא עד פלגה, וכ"כ הטור [סעיף מ"ג] בזה"ל: סעיף ל"ג (גח) גון השוכר את חבריו. פירוש, ששכרו על עבודתו יום יום, דהוא כפועל גמור [וכ"כ הטור [סעיף מ"ה] ז"ל, השוכר את הפועל], ודין עבד יש לו, ואע"י דיכול לחזור כו' אפילו שזה יום וכמ"ש לקמן בסימן של"ג [סעיף ג'] מ"מ כל שלא חזר כו' דין עבד יש לו, אבל בקלן דגומר המלאכה דשוכרה לזרעה אימת שירלה, אין לו דין עבד, וכמ"ש הטור [סעיף מ"ח] והמחבר בסימן סעיף ל"ו:

ערך להם

סעיף ל' בסופו. ועיין מור אבן העזר סימן ק"ד דין ו' ועיין לעיל סימן קפ"ח [קפ"ח] דין ה'.

באר הגולה

ביאור הגר"א

סעיף ל' ג. לשון הרמב"ם שם [פ"ג ממכירה] דין ט'. וכמה הרב המגיד, כפ"ב דקדושין [דף מ"ב ע"ב] אבל שלח מצי אמר לתקוני שדרתין וכו', ובפ"א דכמויות [דף ק' ע"א] אמרו שלח כאלמנה וכל שהוא מכרה בטל וכן פסקו בלכות [קדושין י"ז ע"א מדפי הרי"ף, כתובות י"ח ע"א מדפי הרי"ף]. לפי מה שפירשו רוב המפרשים הדין דכמויות בשלח כ"ד, אפוטרוס שמינה כ"ד הרי הוא כשלוחם, א"כ כנראה הוא שאין כח האפוטרוס יפה מהשלח, וזה דעת הרמב"ן דקדושין [שם]. ע. ה"ה כ"ד בשגות שם*, וכ"כ הטור סעיף מ"ט בשם רב האי הניאו הרא"ש בפסקיו שם בכמויות [פ"א סי' ט"ז]. פ. טור [שם] בשם ה"ר יונה, וכ"כ הרב המגיד שם [ד"ן י"א] בשם הרמב"ן [כתובות ק' ע"א] ושכן דעת הרמב"ם ועכ"כ הרשב"א ז"ל וכו', וסיים הרב המגיד שדברי המחבר והרמב"ן ז"ל עיקר. סעיף ל"ב ז. לשון רמב"ם שם [פ"ג ממכירה] דין י"ד. וכמה הרב המגיד, בענין דלפשיטא שם בזה"ל דף נ"ו ע"ב בשכירות מטלטלין שיש להם אונאה וכו' ומהטעם שם אין אונאה בשכירות קרקע. ק. כבר כתב הרמ"א בסעיף כ"ט דיש חולקין בזה ע"ש. סעיף ל"ג ז. שם [ברמב"ם פ"ג ממכירה] דין ט"ו. וכמה הרב המגיד, נלמד מהטעם האמור שם [ב"ב נ"ו ע"ב] לפי שהוא מכירה ליומא.

באר היטב

פתחי תשובה

סעיף ל"ב כה. טרקלין גדול בדינר. עיין באר היטב [סקמ"ב] שכתב דהמחבר לטעמיה אזיל כו'. ועיין בנחלת צבי מה שכתבתי בזה:

סעיף ל"ב כה. טרקלין גדול בדינר. עיין באר היטב [סקמ"ב] שכתב דהמחבר לטעמיה אזיל כו'. ועיין בנחלת צבי מה שכתבתי בזה:

סעיף ל' מ. בטל. טעמו, שחז"ל השוו הדברים שלא יהא כח המוכר עדיף צמור ע"י שלוחו ממה הלווק. סמ"ע [סקמ"ב]: מא. אדם. דשאלו לוקח דהוא עצמו היה בקנין וידע מה קנה, ומה לו שקנה מהשלים או מהמוכר עצמו, ועיין לעיל סימן ק"ט סעיף ה' [ומיין קפ"ב וקפ"ג] שם [סקמ"ב]: סעיף ל"ב כה. בדינר. כתב הסמ"ע [סקמ"ב] דהמחבר לטעמיה אזיל דפסק בסעיף כ"ט אפילו שזה אף בדינר, אבל ליהם אומרים שם דוקא עד פלגה, וכ"כ הטור בזה"ל: (ל"ג) (ל"ב):

חי'דושי רע"א

ומתנה, עיין ש"ך לעיל סימן ע"ז ס"ק (י"ח) [י"ח] ונמנה אפריס הלכות אונאה סי' י"ח: סעיף ל"ב. בשם שאין לקרקעות. נ"ב, מבר לו קורות ביתו, כיון שעיקר המכירה לעוקם ולחולשם, הוי ממטלטלין ויש בהם אונאה. משנת מהר"ט סי' קס"ח:

אמרי ברין

בשכירות קרקע אונאה, יעוין בתוס' כ"מ דף נ"ו ע"ב ד"ה והאי (כליו) (ובד"ו) ובדברי המגיד משנה דהלכות מכירה פ"ג דין י"ד:

צינו זה נדפס
במהדורת
רס"מ
לח"ו
א"ת
המנין
דא"ת
דא"ת
דא"ת

ברמב"ם
פ"ג
דכמויות
ההשגה
ב"ה

רלד

שפתי כהן

חשן משפט רבו הלכות אונאה ומקח מעות

מאירת עינים

(נ"ס) פ"ג ועבדים אין בהן אונאה. אע"ג דהתמלחם [ויקרא כ"ה מ"ז] ה"ל [ראה לעיל סקמ"ט] בעצדים כעניים הוא דכתיב, מ"מ זה שהשכיר נפשו כפועל שם עבד עליו, ועיין פרשה [סעיף מ"ז]: (פ"ה) פ"ג ומה שנתאנה בו, משמע אפילו יותר משמות, וכ"כ בהדיא שם במרומת הדשן [המובא בציונים אות מ"ז] וכ"כ המהמר בהדיא בסעיף ל"ה, ושם [סקס"ד] כתבתי דהיינו דוקא כשכר נעשית המלאכה, וכ"כ שם במרומת הדשן ע"ש [קש"ב]: סעיף ל"ד (פ"ג) שכתב לזרוע לו קרקע בו, פירוש, לאונן ששכר לשמעון בקבלות לזרוע לו שדה זורע של רזון, ואין עליו אלא מלאכה וטירחא הויעה, ואיבעיא דלא

משה"א ט"ז

משה"א ט"ז
עין פרומת
הדשן
(במשכית)
ס"ז ושי"ב

משה"א ט"ז
ראש שני
נ"ס

הוסתר ונ"ס
נ"ס

מפני שהוא כקונה אותו לזמן י"ז ועבדים אין בהם אונאה. ¹³הגה"ה שכתב פועל עם סוף או חמור אע"פ שמתד עזמו אין זו אונאה מזד הבהמה יש אונאה ומשערין מה בל לשכר הסוס ¹⁴ומה שנתאנה בזה לזרוע לו.

לד ¹⁵שכתב לזרוע לו קרקע ואמר זרעתי בה זריעה הראוי בה ובאו עדים שזרע בה פחות מהראוי לה הרי זה ספק אם יש לו

אונאה מפני הזרע או אם אין לו אונאה מפני הקרקע לפיכך אין מוציאין מיד הנתבע ¹⁶וכן אין מביעין אותו אלא היסת מפני הקרקע שיש כאן.

לה ¹⁷השוכר את הכלים או את הבהמה יש להם אונאה שהשכירות מכירה בת יומא היא ¹⁸ואם יש בה אונאה שתות או יותר בין שנתאנה שוכר בין שנתאנה משכיר הרי זה מחזיר אונאה ¹⁹ואפילו לאחר זמן מרובה*.

ציונים ומקורות (ז) פרומת הדשן ס"ז ע"ש. ד"מ מ"ז. (מ) שם כמ"ס פ"ג ממכירה דין ט"ז. (נ) שם ברמב"ם פ"ג ממכירה דין י"ז. (13) מיקומה של הגיה זו באן ממזהירות הבאה"ג אוילך. בדפוסים ראשונים נדפסה ההגיה לקמן סוף סעיף ל"ז וראה שינוי נוסחאות 15.

משה"א
סב"א

ביאור הגר"א

מה. ועבדים בו. אע"ג דעצדים שאלמו שם [ב"מ נ"ז ע"ב] ילאו עצדים שהקשו לקרקעות, היינו עבד כנעני, מ"מ עבד עברי נמי דומה לקרקע כמ"ס בפ"א דקדושין כ"ח א': מט. שכתב פועל בו. כמ"ס בפ"א דקדושין [מ' ב'] גבי עמך וכפי לר"א: ג. ומשערין בו. ואין לומר דלשכר עזמו יחשב כל שהוא דאין אונאה כ"ל, והשאר יחשב לסוס, דמשערין לפי הנהוג לשכור כמ"ס בפרק האומנות [ב"מ פ"ז א'] הדין מחברי פועלים בו, וכן כלן משערין שכתב שטייטס ואח"כ מתקין לפי ערך: סעיף ל"ד * (ליקוט) שכתב בו. רמב"ם [פ"ג ממכירה ה"ט"] * (וטור), אצל רש"י [ב"מ נ"ז ע"ב ד"ה יש להם] ור"מ [המובא ברמב"ן שם, וראה ספר פירוש הר"ח ל"ב"מ שם] וטור [סעיף מ"ב] פירוש במכירה, ועיין * מגיד משנה [שם] (ע"כ): נא. וכן אין בו. שם [ב"מ]. ומ"מ לעיל [סיומן צ"ה סעיף א'] דהסתם נשבעין אף על הקרקעות: סעיף ל"ה נב. ואפילו לאחר בו. כמ"ס [ב"מ נ"א ע"א] נמוכר, מאי טעמא בו, ועיין נאר הגולה [אות א']:

הוסתר ונ"ס
נ"ס
בכתיב: שם
במקום: מ"מ
הוסיף צ"ח
לשון ור"ב
ביאור הגר"א
ס"ז ג' וד'

פתחי תשובה

סעיף ל"ד. לו. לזרוע לו קרקע. עיין סמ"ע [סקס"ב]. ועיין בספר עמודי אור סי' ק"ז, באחד ששכר את חבירו לבנות לו בית בקבלנות, וקודם גמר הבנין ראה הקבלן שנתאנה במקום ורצה לחזור. והאריך בזה, ומסיק ושם אות זו דנידון זה היינו ממש בעיא דרבא בב"מ נ"ז ע"ב, וספיאק הוא

מפני שחוקפת הורע אית מועיל לה דשמה למקום שגפל הראשון טפל גם השני ויתקבלן זה עם זה, עכ"ל סמ"ע [סקס"ב]: סעיף ל"ה פה. יותר. במרומת הדשן ס"ז ע"ש כתב שכר פועל עם סוף כ"ס [כמ"ס הרמ"א בסעיף ל"ג] דל"א לחזור לו אפילו אם יש בו יותר משמות, מאחר שכר נעשית המלאכה, ע"ש. ונראה דהכא נמי מיירי כשה"ג, משא"כ כתב, או יותר כי מחזיר אונאה, ולא כתב דכיוצא מנכר השכירות לגמרי אם ילך כדון מקח כיון דשכירות ליומא בו. שם [סמ"ע סקס"ד]: פה. מרובה. דשכירות כיון דלית משתלמם אלא לנסוף אין דרס להראותו למגר עד לנע משלמון דכבר עבר זמן מרובה ומו לא חילקן. שם [סמ"ע סקס"ד]:

חידושי רעק"א

סעיף ל"ה. לאחר זמן מרובה. י"ז. עיין שו"ת פני משה ח"א סי' ל':

נ"ז [ב"ב] על פירוש רש"י שם ד"ה נשבעין עליהם, ומפאת קושיו זו מדו מפרשם כגוונא אחרתא יעיר"ש:

חידושי חתם סופר

שם ש"ך סק"ט. ע"ש. נ"ז, ומייחזי ליה מש"ס ערוך פ"ק דקדושין [כ"ח ע"א] גבי גלגול שטעה, דגם עבד עברי מיקרי קרקע. ועיין מ"ש חו"י במגלה כ"ג ע"ב ד"ה שמו:

מאירת עינים

חשן משפט רכז הלכות אונאה ומקח טעות

מאירת עינים רלה

נשירות, כ"כ המגיד משנה פ"ג דמכירה [ה"י] ע"ש. ונפרישה*
חלקם, נשירות, כיון דלמיה משתלמם אלא לבסוף, אין מדרכו להראותו
עד לעת משלומה, וכבר עבר זמן מרובה, מו לא חילקו: סעיף ל"ו (פג)
פ"ו הקב"ץ יש לו אונאה. כבר כתבתי הטעם [לעיל סק"ט] דלן שם
עבד עליו, ונדלדיה קטרת אימת
שילח: (פג) פ"ו וכו' אחד משניהן
בין קב"ץ בין בע"ז בגד חוזר
דע"א. נראה דר"ל כל אחד משניהן
שנמאנה חוזר לעולם ואפילו בעל הנגד
שצדו הנגד, ולא אמרין דלנו יכול
לחזור אלא כדי שיראנו לנני אדם כדן
לוקח שנמאנה, דנשירות שאני וכו'
[סק"ט] אלא המאנה ודאי אינו יכול
לחזור צו מיד שנמלה הממאנה שלא
לחזור צו כדן לוקח ומוכר הג"ל [סעיף
ד' בהג"ה], ונמיימני [המובא בציונים
אות ג'] וצטור [סעיף מ"ז] כיים נהדיא
זוה, חוזר לעולם כמוכר: סעיף ל"ו
(פ"ו) פ"ו הרי הם בלוקחות. כיון
דכל אחד מהן הוא שותף בזכו, נמא
דנמא שחלקין שיקח לאופן דבר זה
לנדר ויממול לו שמעון חלקו שני כדי
שיקח שמעון דבר זה לנדר, (הרי) [ה"י]
כלקח כל אחד חלק מצדו בעד החלק
שמן ננגדו דבר השני, וק"ל: (פ"ו)

פ"ו במדה או במשקל כו' ואם עשו ש"ח כו'. הטעם, דגם בלא
דין כלקוחות וכו': סעיף ל"ח (פ"ו) ע"ן שהדיינים ששמו כו'.
לעיל סימן ק"ט [סעיף ג'] נמצא זה: סעיף ל"ט (פ"ו) ע"ן שיכבדים
בני המכירי לעבב כו'. והיינו היכא דהמכירי סמוס דלא יאמרו דמכרה
עליון הדך, וכו' הטור והמחבר
לעיל סימן קס"ז [טור סעיף ד'] ומחבר
סעיף ג', וכו' הטור כלן [סעיף ג']:
(ג) ע"ן הרשות בידו. צטור [שם]
מסיים בזה שגם הרא"ש [המובא בציונים
שם] ז"ל, ואפילו אם יאמר שמעון חלקו
ממך המרעומות של בני המכירי, יאמר
לאופן אי אפשי לקנות לי חגר צפמית
הפחם. ועוד, כיון שצטעם החלוקה טעו
בזה שהיו סבורים שיכול לפתוח הפחם
והוא אינו יכול, החלוקה משקלה
צטעם הימה וצטעם לה. וכו' הטור
והמחבר לעיל ריש סימן קע"ה סעיף ג'
צטעם שחלקו ונא לן אם שש
דחלקו צטעם כיון דמשיקח חלקו
צטעם הימה. והא דכתב כלן [הטור],
צטעם הדיינין, לא דוקא דיינים,
אלא ה"ה אי טעו אחרים צטעם החלוקה
וכנ"ל [במחבר סעיף ל"ז], אלא שהמעשה
ק' היה צטעם הרא"ש שהדיינים
חלקוהו, ע"ש וממאנה [קס"ב]:

לו ה'הקבלן יש לו אונאה כיצד כגון שקבל
עליו לארוג בגד זה בעשרה זוזים או לתפור
חלוק זה בשני זוזים *הרי זה יש לו אונאה
כיכול אחד משניהם בין קבלן בין בעל הבגד
צ' חוזר לעולם.¹⁵
ל' האחים והשותפים שחלקו המטלטלים
ה'הרי הם כלקוחות פחות משתות נקנה מקח
ואין מחזיר כלום יתר על שתות בטל מקח
שתות נקנה ומחזיר אונאה ז'אם חלקו קרקעות
אפילו שמו שוה מנה בדינר או שוה דינר
במנה קיים (כ"ז) אומרים דוקא עד פלגא) ז'אם
הטעו זה את זה ה'במדה או במשקל או במנין
אפילו כל שוה חוזרים ואם עשו שליח שחלק
ביניהם וטעה בכל שוה בטלה החלוקה.
ל' א'אם התנו ביניהם שיחלקו בשום
הדיינים וטעו בשתות בטלה חלוקה ז'שהדיינים
ששמו ופחתו שתות או הותירו שתות מכרן
בטל.
לט (א) ראובן ושמעון אחים חלקו על תנאי שמי שיפול לו בית פלוני שיפתח לו פתח למכור ולא שמו אל
לכם ז'שיכבדים בני המכירי לעבב עליו ונפל אותו הבית לראובן אם רוצה ראובן לבטל החלוקה ז'הרשות
בידו*.

ש"ך כותב:
ע"ן נחשונים
המכירי
ח"כ חלק
ח"כ חלק
ק"י
קס"ב

ציונים ומקורות (ג) שם ברמב"ם פ"ג ממכירה דין י"ח. (ה) ר"מ והל"ש המובאים לעיל אות מ"א והטור סעיף ג"א. (ז) ל'שון רמב"ם שם פ"ג ממכירה ה"ב. (ח) טור סעיף ג"ב שם
משנת ה"ה שם כלל ג"ח פ"ה.
(14) תיבה זו ליתא ממדורות באה"ג ואילך. (15) בדפוסים ראשונים ובמהדורות הסמ"ע והש"ך נדפסה כאן הגהת הרמ"א הנמצאת לעיל בסעיף ל"ג, וראה
ד"מ ובי' סעיף מ"ז שכתבו דין זה אחרי הדין המבואר כאן בסעיף ל"ו. וראה ערך לחם. ממדורות באה"ג ואילך נדפסה ההגיה בסעיף ל"ג.

ערך לחם

סעיף ל"ו בסופו. שכר סוס עם בעליו יחד ויש אונאה בשכירותם, רואים
כמה שכירות האדם לבדו ושכירות הבהמה לבדה, וראוין כמה חסר ויתר
בחלק שכירות האדם ובחלק שכירות הבהמה לפי חשבון, ובחלק שכירות

באר הגולה

סעיף ל"ו ג. שם [ברמב"ם פ"ג ממכירה] דין י"ח. וכבר הרב המגיד,
טעם הרב ז"ל כיון שאין זה שכירות ימים כשאר פועלים יש צו אונאה,
ז"ע. צ' פירות, אם נמאנה. סעיף ל"ז ג. ל'שון הרמב"ם שם בפ"ג
[ממכירה] דין י"ב, מימלא דרב נממן פ"צ דקדושין דף מ"ב ע"ב וכדמפרש
לה רנא שם, וכו' הטור סעיף נ"א ד. ל'שון המחבר לדעת הרמב"ם [שם
דין ח"ה] ומבאר נמ"ש כסעיף (ל') [כ"ט], ועיין לעיל סעיף (ט') [כ"ט] נהג"ה. ה. טור שם, ושם צמימאל דרנא, וכו' הרמב"ם שם ריש
פט"ו. סעיף ל"ח ו. שם [בטור] וצרמב"ם שם [פ"ג ממכירה ה"ב] וצמימאל דרנא שם. סעיף ל"ט ו. טור סעיף נ"ב שם משנות
הרא"ש כלל ג"ח פ"ה.

באר היטב

סעיף ל"ו פו. לעולם. ואפילו בעל הנגד שצדו הנגד, לא אמרין דלן יכול לחזור
אלא כדי שיראנו לנני אדם כדן לוקח שנמאנה, דנשירות שאני כנ"ל, אלא המאנה
ודאי אינו יכול לחזור צו מיד שנמלה הממאנה שלא לחזור צו כדן לוקח ומוכר,
וצטור כיים נהדיא זוה, חוזר לעולם כמוכר. שם [סמ"ע סק"ט]: סעיף ל"ח מה.
ששמו. כמו שנמאנה לעיל סימן ק"ט, ע"ש. [סמ"ע סק"ט]: סעיף ל"ט מה.
הרשות. צטור מסיים בזה שגם הרא"ש ז"ל, ואפילו אם יאמר שמעון חלקו ממך
המרעומות של בני המכירי, יאמר לאופן אי אפשי לקנות לי חגר צפמית הפחם. ועוד,
כיון שצטעם החלוקה טעו בזה שהיו סבורים שיכול לפתוח הפחם והוא אינו יכול,
החלוקה מעיקרה צטעם הימה וצטעם לה. וכו' הטור והמחבר צטעם סימן קע"ה סעיף ג' צטעם שחלקו ונא לן אם שש
דחלקו צטעם כיון דמשיקח חלקו צטעם הימה. והא דכתב כלן [הטור],
צטעם הדיינין, לא דוקא דיינים, אלא ה"ה אי טעו אחרים צטעם החלוקה
וכנ"ל [במחבר סעיף ל"ז], אלא שהמעשה ק' היה צטעם הרא"ש שהדיינים
חלקוהו, ע"ש וממאנה [קס"ב]:

חידושי רעק"א

סעיף ל"ו. הקבלן. כ"כ, והרשב"א והרמב"ן (כ"ב ד"ה ע"ב). הובא במגיד משנה פ"ג ממכירה ה"י [חלקים דלן עליו אונאה]:

١٠

Questions or Shailos can be submitted via study@businesshalacha.com or 718.233.3845 ext 203

22.

[illegible]

והתתן בשם שאונאה יחידות כך אונאה יגרה פירוש לאספק
מ"י יהודה דלמך מרג אין לו אונאה כשכמר צויל לוי
שהוא נקי ואסולי אחיל ליה והאי דרצ"י הכי משום דאתרמינו
וצינא אחרמי כדלמך" במסין וסחא פריך שפיר דע"כ מימי
כדדיוט מוכר ומתלי תגר כדדיוט
דטעמא דידע ומסיל לא שייך
אלא כמורכ וא"ת ומנ"ל דמיירי
כדדיוט שמוכר ציוקר ונתאמרי
לוקח דילמא מיירי כדדיוט שמוכר
צויל ונתאנה דהסחא הוי דומיא דתגר
וינ"ל דלחומא משמע ככל ענין
בין שמוכר מאנה בין שהוא מתאנה:
הכל

ואינן נהנין בהרחצת זמן
לעולם חוזרים: אמאי חזרו.
דאי טעו אינהו נהדרו בהו:
קרי שיתא. שאל בדמיהם

סוס הכי חזרו. שהם היו מוכרים
המורה דני טרפזן שחזר אפי' לרנצן
המורה נדב מהרי"ם הרמב"ם זמן המורה
ידי. קשורי משי שקורין **גידולי**
ה וזוהי: **מבעל** הכיום. משמיון
ה שתימים שלו חציבין עליו ואינו
הן אלן ביקור והוא ליה תפסם
ע אלן שיש בו אונאה דלמחרין
מן און על עליו אונאה פן מלאמי
אונאה דרב אחאי ו' בדר ס'
יפי. נזמים: היו **מחלה**.
תתר דהוא ליה פחות משמות:
נצבעיה בריא. כבדי שירלה לחגרי
רייפא. בנדי קנבוס העומדים
במנ"ר ר' יהודה **אומר**
אונאה למחר. לקמיה מפשם לה:
שועל עליו. מן משנאיה: **מן**
מפשי. אם מתאנה לוקח **גמ'**
כסב רחמנא מוכר. שהוא מוזהר
מנו: **דקום** ליה **בזבזניהם.** כהה
ד ובמידו דקום עושם: **ונגם**
ס. אם לקחת חפץ התמקיים
ה הוא אללן שלח הולאת המעוט
איד והרי הוא ממקיים קל: **ובין**
מכרת חפץ עקר הרי: **ספסר.**
הק שירלו המעוט שירלה: **ספסר.**
ה ומוכר מיד חמוד: **מידע** ידע
נתיבם כהמ ששה: שהרי לא ששה
קיימה למחרת: **ששאי** פחות
די אונאה חוזר. אם נתאנה דחיו
בין כבן ומקטן לו: **שחזור:** **טוב**
היה דרב נתמן. דאפי' כבדי אונאה
ה חוזר בו ואין מחזורין לו אונאה
תתלי טעמא מפני שהוא כבן כבון
ספסר: קמני רלס. דידו על העניינה
רייפא. כדריש נתן: **לא קמני רלס.**
ה כדכחו עליו ומחזור לו
אחא: **מחני' קמני לוקח.** היכא
אונאה לוקח קמני דידו על העניינה
קמני חן לי משמיו: **בריפא.**
יהודה הנשיא: **קמני מוכר.**
הכא דנתאנה מוכר הוא דידו על
ליינה אללן אם נתאנה לוקח לא:
אב. משמיו: **וא** ופני **מחלה**
רייפא. כר' נתן רלס. ובלוקח
ה הוא דלפני: **דיקא** נמי.
מחזורין מוכר נמי סל ה' ומפשרם
קח ולא פירש למחור: **ליה** **רב**
מחר כר' מאיר. דלמחר מתנה על
שבתו כמורה מנאו בטל אפי'
כר ששמו: **ר' יהודה אומר**
כר ששמו. כגון שאר וסכות
מן למחלה והרי מחלה אבל עונה
אין כער הגוף לא נתיח למחילה:
יח

עליו אונאה ושמואל א
דתיא ^(ט) האומר לאש
מקודשת ותנאו במל
אפי' לר' יהודה עד כ

אָי אונאַה רב אַמַר רִישׁ לֹ
מִמּוֹאֵל דַּאֲמַר כְּרַבִּי יְהוּדָה
אֲדַר כְּסוּת וְעֹנָה הָרִי זֹ
אֲמַר לָךְ רַב אַנָּא דַּאֲמַרִּי

[לעיל חט: ז:] (ב) וישר
 יל ויכ"א בנכנס חב:
 שבת ג. קנ: שבעות מ.
 : חולן ח: עה:
 ויכ"א כשאלמות,
 [בכ"י ויכ"א שאלמות
 חב חט: ז:] (ד) וישר
 ויכ"א (ה) [לעיל חט:
 [לעיל ז:] (ז) ויכ"א
 חט: ז: כביעות פד:
 קדוש יט: לקמן פד:
 ידות ג. כ"ב קד:
 [ואוכל ג. כ"ב קד:]

ובי תמכרו ממכר
במיתק או קנה מיד
מיתק אל תונו איש את
חמו: ויבא בה יד

וְנִמְצָא חֵטְא בְּכָל אֶחָד מֵהֶם וְנִמְצָא חֵטְא בְּכָל אֶחָד מֵהֶם וְנִמְצָא חֵטְא בְּכָל אֶחָד מֵהֶם

אני ידע כי שבת.

דיל"ש, חגורה, יצופה,
המשמש לחבישה.

קח עד כרי שיראה
קואים ומכר לעולם
ור. ומעשה דההוא
רא דההו נקיט ורשכי
בני וכו' פי' ורשכי
גלות. וההוא דההו
ט' כיפי פי' כיפי

[illegible][illegible][illegible]

אבל

Questions or Shailos can be submitted via study@businesshalacha.com or 718.233.3845 ext 203

גב.

עַח אִמִּי פִּינָה מְהֵלָּה
מִכִּרְהָ הֵלָּה יִסְמָה
לְאִוִן קַע טוֹשִׁיעַ חֲמִ"ס
רַב עֲשֵׂה נַח
עַבֵּב בֶּן מִינִי שֶׁן הֵלָּה יֵה
[הֵלָּה יֵה] וְעִינִן בְּמַגִּיד
הַשֵּׁנָה טוֹשִׁיעַ שֶׁ עֲשֵׂה ח
פֶּן רַחֵם פִּי־ד מְהֵלָּה
מַעֲשֵׂה שֶׁן הֵלָּה יֵה
פֶּן הֵלָּה וְזֵה מִינִי פִּי־ו מְהֵלָּה
גִּיבִיהָ עַל דִּבְרֵי [הֵלָּה הֵלָּה]
פֶּמֶן עֲשֵׂה עַב טוֹשִׁיעַ חֲמִ"ס
שֶׁן רַחֵם עֲשֵׂה יֵה
פֶּן חֲמִי פִּי־ט מְהֵלָּה
כֹּלִים הֵלָּה יֵה
פֶּן טִי רַחֵם פִּי־ו מְהֵלָּה
גִּיבִיהָ הֵלָּה יֵה

היה: צדקרים. שיש שם שולחני
שאין שם שולחני: עד ערבי
סעודת שבת אז ידע אם יוכל
הנוסח מזכרה: אפילו לאחר

שמונה פונדיונות. שמות כשאר **שמונה**
עד כדי שררה לשלמות: **כדכדכד**
שבתות. שבה להולאה צבר עד שבת לא
 להולאה וקבלתה ממנו: **ואם ירצה**
י"ד חדש ב'. בגמרא^(א) פריך הא אמרת
 עד ערבי שבתות: **ואין לו עליו אלא**
כרעומה. מפרש שבתות: **והוא.**
 בחילול מעשר שני. **ובגמ' (ב)** מפרש אם
 שביה אם ככלע יפה: **לפי שאינה**
 מדה זו של פוסלי מטבע בשביל
 חקירות מעט אלא נפש רעה: **גמ' (ג)**
ורמזיה כמה פהא סלע חסירה ויהא
בה אונאה. אלתא כהני שיעורי
 הוה אונאה ומתני קמני ולא יהא
 אלתא כהני שיעורי לאו אונאה יהא
 עד לדיכא טפי: **אמר רב פפא.**
 לעולם אימאך קך כהני שיעורי הוה
 אונאה ולא יהא דמתני לאו אשיעורא
 קמי אלא אפחות מבשיעורי קמי:
מלמטה למעלה קחשיב. וה"ק סלע
 הפוחתה והולכת עד כמה יכול
 להולאה עד שפחת שיעור קך וכן
 ומיכן שביעיה שיעור הוה יהא כה
 אונאה: **ופנה ברא.** דנקט ויש בה:
מלמעלה למטה עשיב. סלע שפחה
 כמה פחתה להיות בה אונאה מפרש
 כל פחתיה גדולה שבה כנון שבע
 אסירות או שש או תשע הוה אונאה
 ארבעה ככלל כל יהא ועל כרחין
 לא מיתקומא אלא כהני: **ומאי שנא**
כעליה. סתם סמורה דתמן כהני לעיל
 דק (מט): שמות למקח: **ר"ש היא.**
 רבנן סלע אית עליה שמוס: **עשיב**
לגביך. הנדון לכסות גופן וגביך
 קהה ביוקר: **והוי לכרישך.** למאכלך
 לא תקנה אלא בשוין: **שעשיב.** לשון
 יוקר הוי ומכירו בלבוש וכן לקמן
 דף ע"ד. באתרא דלמימר עשיב
 עפרא: **בין דלא בני ליה.** שאינו יולא
 בהולאה: **יפר על כן מוכרה בשויה.**
 לקמיה: **מפרש עליה ימירה על כן שלא**
פחתה כדי אונאה: מוכרה בשויה.
 ככלע יפה: **ככלע עד שקל.** סלע
 הכועס ופוחת והולך עד שקל ממש
 לקיימו דאין עשוו לרמות כו בני אדם
 למוכרו ככלע יפה לפי שפחת שלו
 יוכר אכל משפחת משקל לא יקיימו
 לפי שזא לרמות ולמכור בתורת שקל
 שאין פחת שלו יוכר לגבי שקל מחוץ
 שהוא רחב שפחתיה הוה סלע אינו
 נראה חסר משקל. שקל הוה מטבע
 של חלי סלע ודיוקו שטעם קטן שטיס
 מהם יש בשקל: **דינרי עד רובע.**
 רובע מותר לקיימו קס"ד רובע דינרי
 לחמור ולתמיה פרימי מצי פנה סלע
 פנה פנה פנה פנה פנה פנה פנה פנה

אפילו פערטע אסור נקיימה וואס קאי לא ימכרנה לתגר כו':
 והתקנה
 במנהג דמיה לא לתגר: ולא לתגר. דאם אגב: ולא לתגר. ורמז:
 נעק קטן של חצי דינר והוא הקריב בגמרא סעע מדינה: למע ליה
 שקל עד חציו ונעשה דינר: מוסר לקיימו. ולהוצילו בדינר: דינר אגב
 ורמזה טועין בן לאמוד בשקל ואמי לקבולי בתורת שקל: מאי קאמר
 דירג עד פחות מרובע חזר אסור לקיימו דמאי חזר אסור אפילו
 חזר ליה לרבי יהודה דרמז ליה: אסור. להוציאה ביסע: טעמה. מקבלת
 ל: ישר על כן יקיים. דלגבי סעע מנכרל פסחתה ולא מחיליה סכעל:
 ישר

דלג מ'י לשהיי אלג עד ח'יזי ודינר עד רובע משחסר ועמד על פסות
 מרובע אל יקיימו דלחי ללפיקיה בדבוע: פסות מנאן איבר אסור.
 לקמיה פסא: לא מפרנה. וזלמבר אסור לקמיה רובע אל המירזי לו
 שמרין על אס חסרי. ויוראה יקבלו מידס כימה: רובע שקל.
 למסחיה לניר בשקל. למה דניר עד ח'יזי: דלחי משקל. אס פיסח
 מלע אסור לקמיה: אפי' להוליוז דניר דמחז פסות עד ממטעט
 הא ללח למימר פסות מיין דלח עמד פלע עד שחז משקל אז אס נ
 משא נמי דהא אבר כבול עד שקל וחז לא: יסר מדי אונסרה. ל"מ
 טומאה מעפה שרי עשא כלי: יקון. יתחנה לשניס דלחי לאפוקיה

סעיף א

ללמוד:

ויקרא כ"ה י"ד-י"ז
 גמרא ב"מ נ"א ע"א 'מנה"מ'
 שו"ע רכ"ז א'
 סמ"ע א'
 קצות א'

סעיף א: אסור להונות את
 חברו בין במקחו בין בממכרו
 ואיזה מהם שאינה בין לוקח בין
 מוכר עובר בלאו.

Overcharging an unsuspecting buyer or underpaying a naïve seller violates the issur de-oraysa of Ona'ah. A unique aspect of this prohibition is that although both parties willingly agreed to the price and neither party was coerced or mislead in any way, nevertheless, if the buyer is unknowingly paying above its market value, the seller violates Ona'ah. This applies even though the buyer initiated the deal- he unilaterally offered the seller an above-market price for the product without any solicitation. Simply accepting an offer that is inconsistent with market value is prohibited, unless the counterparty was notified of its true value and consciously agrees to overpay/undercharge. (See Sif 21 for the correct formula to waive Ona'ah)

Think about it!

Ona'ah applies both to the buyer and seller. Although we typically think that sellers take advantage of unsuspecting buyers, the reverse can be true as well. If a seller does not realize the value of what he has, a buyer that underpays will violate the prohibition of Ona'ah.

Of note is that Halacha does not attempt to set market prices. These are determined by free-market forces, government regulation, or by some combination of the two. Regardless of how prices are set, Ona'ah precludes a person from taking unfair advantage of a counterparty's unfamiliarity with the market norms. See section "Market Price" for a discussion of the factors that are taken into account to determine pricing.

סעיף א

Think about it!

While in civil law the rule of caveat emptor means that each person looks out for his own interests, Halacha has a diametrically different approach. Each person bears responsibility to ensure that he is not taking unfair advantage of his counterparty's mistake or lack of knowledge.

Another critical point is that Ona'ah has nothing to do with profit margins. It is completely permitted for a merchant who manufactures items cheaply to mark up his goods as much as he pleases, provided the final sales price is consistent with market value. Conversely, a merchant that overpays for his merchandise may not overcharge his customers, and will be forced to suffer a loss.

Think about it!

By definition, an item that has no market price cannot violate Ona'ah. Therefore, an inventor is free to set any price he chooses for a new item for which a market does not exist.

Think about it!

The Ritvah (Kiddushin 8a) introduces a concept of individual value. If an item has extra value to a particular person, charging him that value would not violate Ona'ah. This applies when the person truly values the item more than its typical sale price. In contrast, a person that has no special affinity for the item and is forced to overpay out of desperation would be able to claim Ona'ah afterwards. See however Ktzos (227 (1)) that rejects this concept.

סעיף א

ויקרא פרק כה

- (יד) וְכִי-תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לַעֲמִיתְךָ אֶת קֶנֶה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל-תּוֹנֵי אִישׁ אֶת-אָחִיו:
- (טו) בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפַּר שָׁנֵי-תְבוּאָת יִמְכְּרֶיךָ:
- (טז) לָפָּנֶיךָ רֹב הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנֶתוֹ וּלְפָנֶיךָ מֵעַט הַשָּׁנִים תִּמְעִיט מִקְנֶתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאָת הָאֵרֶץ מִכֶּרֶךְ לָךְ:
- (יז) וְלֹא תוֹנֶה אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ וְנִהְיָתָ מְאֻלָּה לְךָ כִּי אֲנִי יְקֹנֵךְ אֱלֹהֶיכֶם:

מראי מקומות

ספר החינוך מצוה שלז

שורש המצוה ידוע, כי הוא דבר שהשכל מעיד עליו, ואם לא נכתב דין הוא שיכתב, שאין ראוי לקחת ממון בני אדם דרך שקר ותרמית, אלא כל אחד יזכה בעמלו במה שיחננו האלהים בעולמו באמת וביושר. ולכל אחד ואחד יש בדבר הזה תועלת, כי כמו שהוא לא יונה אחרים גם אחרים לא יוננו אותו, ואף כי יהיה אחד יודע לרמות יותר משאר בני אדם, אולי בניו לא יהיו כן וירמו אותם בני אדם, ונמצא שהדברים שווים לכל, ושהוא תועלת רב בישובו של עולם, והשם ברוך הוא לשבת יצרו.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נא עמוד א משנה. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להן אונאה. כשם

שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. ורבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. מי שהוטל עליו ידו על העליונה, רצה – אומר לו: תן לי מעותי, או תן לי מה שאניתני.

גמרא. מנהני מילי? דתנו רבנן: וכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תוננו. אין לי אלא שנתאנה לוקח, נתאנה מוכר מנין – תלמוד לומר או קנה אל תוננו. ואיצטריך למכתב לוקח, ואיצטריך למכתב מוכר. דאי כתב רחמנא מוכר – משום דקים ליה בזבינתיה, אבל לוקח דלא קים ליה בזבינתיה – אימא לא אזהריה רחמנא בלא תוננו. ואי כתב רחמנא לוקח – משום דקא קני, דאמרי אינשי: זבנית – קנית. אבל מוכר, דאבודי קא מוביד, דאמרי אינשי: זבין אוביד, אימא לא אזהריה רחמנא בלא תוננו – צריכא.

Market Value

The prohibition against Ona'ah is when a seller overcharges, or a buyer underpays, for goods. In order to determine whether Ona'ah has been violated, it is critical to understand what the base 'market price' of an item is. Surprisingly, this is not discussed explicitly by the earlier Poskim- market price seems to have been considered a self-evident concept that required no further elaboration. However, in today's fractured marketplace, it has become increasingly difficult to determine a precise market price. There are however, a number of rules to keep in mind:

1) Market price varies by geographical location- pricing in one city does not create a market price in another city. Each city has its own economic forces and an independent market, and vendors in one city are not bound to factor in the prices in another city. Presumably, an internet price cannot either be compared to pricing in a 'brick and mortar' location- there is typically a premium charged for the ability to see and feel the item and to be able to take your purchase home immediately. Thus, while the internet price will indirectly influence Ona'ah by effectively capping the price a store will be able to charge, it will not directly define the market price for a physical store.

2) Market price reflects the entire package of goods and services being sold. A purchase on credit may have a higher market price than a cash price; although the item is identical, the credit sale includes the benefit of a 'loan' which may be reflected in the higher price (subject to the laws of Ribbis). Similarly, a full service store may charge a premium over a 'big box' department store on account of the superior services that they offer. Another application would be the pricing from internet vendors that have differing customer ratings. A merchant that has better customer service and is more established is providing additional value, which may be reflected in the sale price.

3) Most goods today have a range of acceptable pricing. See Aruch Hashulchan 227 (7) that any price that is commonly found in the marketplace is considered a legitimate market value. Thus, if a particular good is widely sold by stores for either \$50 or \$60, either price would be considered acceptable. If however, a particular vendor charges above \$60, or if a buyer pays below \$50, Ona'ah would apply. In practice, this fact makes a claim of Ona'ah very difficult to prove. To the extent that a significant number of vendors sell the item at a particular price, there would be no claim of Ona'ah according to the Aruch Hashulchan even if the majority of vendors sell for a lower price. Thus, to prevail on a claim of Ona'ah, it is not enough to establish the average price for an item, but rather that the price paid is not an acceptable market price.

סעיף א

ערוך השולחן חושן משפט סימן רכז
סעיף ז

מדברי הרא"ש ז"ל יש ללמוד דאונאת שתות אינה אלא בסחורה שאין כולם מוכרין בשוה בצמצום כמ"ש בסעיף ב' מדתלי בשומת השמאין וגם מטעם שלפעמים המקח ערב עליו וזה אינו שייך בדבר המצוי הרבה וכולם מוכרין בשוה בצמצום במקח ולחם ומלח וכה"ג וגם בספיקו נ"ל מדבריו שהספק אינו אלא במקום שיש עילה להמוכר לתלות שהלוקח יודע המקח אלא שחפץ במקח זה אבל במקום שהמוכר מבין שמהלוקח נעלם המקח והמוכר יודע שיש בזה אונאה פרוטה אסור לו להונות אם לא שיגלה לו ואם אינהו עבר בלאו וכן לוקח להמוכר [ומתורץ קושית הט"ז] עוד נ"ל דבר אחד

מדבריו לקולא במיני סחורות שאין כל בעלי חנויות מוכרין אותם בשוה שיש משתכר הרבה בסחורה זו ויש שמסתפק במועט אין שייך כלל אונאה למי שמשתכר הרבה כיון שדרך המסחר כן הוא כיון שיש שמוכרים במקחים כאלו דהא הרא"ש ז"ל לא תלה הספק אלא משום דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה דאז יש סברא לאסור ומשמע להדיא דאין כאן מוכרין במקח כזה אבל כשיש מוכרין במקח כזה אין בזה צד אונאה ופשיטא שאין להביט על אותם החנונים המזלזלים במקחים ומוכרין בזול שמקלקלים לעצמם ומקלקלין דרכי המסחר והם ישאו עון וכבר אמרו חז"ל [ב"ב צ"א א'] מתריעין על פרקמטיא שהוזלה ואפילו בשבת וכמ"ש באו"ח סי' תקע"ו:

וכל מה שלמעלה ממחיר זה חזר לדין אונאה. ועוד יש מקום לרדן לפי סוגי החנויות, שהדבר ידוע שיש חנויות יוקרה, כגון סופרמרקטים וכדומה שמוכרים במחיר גבוה יותר מבשאר חנויות, ונראה שיש מקום להתחשב בזה עפ"י ההלכה, שכדרך כלל השירות והנחיות בחנויות אלה טובים יותר מבשאר חנויות, או שיש חנויות שיש גם יערץ מטרים שאין בשאר מקומות, שבגלל יתרונות אלה המחיר שם גבוה יותר, והרי זה כאילו סחורה אחרת או שוק אחר, ולכן אין לרדן דין אונאה בחנויות אלה עפ"י שער שבשוק הרגיל, וממילא נראה שגם לאידך גיסא אין המחיר שבחנויות אלה מהוה גורם לגבי שאר חנויות, וה"ז דומה לאותה סחורה הנמכרת באריות שונות במחירים שונים, שפשוט שאין לרדן על מחיר הסחורה שבאריות זו לגבי סחורה שבאריות אחרת, אע"פ שבתוכן ואיכות הסחורה אין שום הבדל, וכ"ש כשבעצם האריות יש תועלת ללקוח, אם מפני טיבה או אפילו בגלל צורתה החיצונית (וראיתי בספר "ממון כשר" שמצדד להקל בחנויות אלה בגלל הרצאות הגדולות שיש להם, ואינו נראה לי, שלא מצינו שישתנה דין אונאה בגלל הרצאותיו של המוכר (פרט לנו"נ באמונה, כמ"ש להלן), שאף אם קנה ביוקר, או שטרח הרבה להשגת הסחורה, יש בו דין אונאה לפי שער השוק).

סעיף ב

ללמוד:

גמרא ב"מ נ' ע"ב 'אמר רבא'
 ב"מ מ"ט ע"ב 'אתמר רב' עד 'תנן'
 שו"ע רכ"ז ב'
 סמ"ע ב'
 סמ"ע ג'
 סמ"ע ד'
 רב חיים הלוי מכירה פרק ט"ז ה"א

סעיף ב: כמה תהיה האנאה ויהיה חייב להשיב שתות בשוה. כיצד הרי שמכר שוה שש בחמש או שוה שבע בשש או שוה חמש בשש או שוה שש בשבע הרי זה אונאה ונקנה המקח וחייב המאנה לשלם האונאה ולהחזירה כולה למתאנה

The recourse available to the party that was taken advantage of depends on the level of Ona'ah- if the sales price is exactly one sixth off, the sale remains in force, but the amount of the Ona'ah must be returned.

There are two ways to calculate the percentage of Ona'ah. The first is based on the item's market value. For example, if an item's market value is \$6, then charging either \$5 or \$7 would be Ona'ah of 1/6 of the item's true value. The second method is based on the sales price. Charging \$6 for an item worth \$5 results in 1/6 of the sales price being Ona'ah. (if we focus on the market value, 1/6 of \$5 is approximately 83 cents, which means that charging an extra dollar would be above the 1/6 threshold. In this case using the sale price (which is \$6) leads to greater leeway in pricing (up to \$1). Conversely, paying \$4.29 for an item worth \$5 means that 1/6 of the price paid is the amount by which the price is off.

As a matter of Halacha, if the price discrepancy is exactly 1/6 when using either the sale price or market value as the base, the sale would remain in force, and the amount of Ona'ah must be returned. See Sif 4 for the halachos when these two methods of calculating conflict with each other.

סעיף ב

Think about it!

A person notices an item at a phenomenal price, and impulsively decides to buy it. After the purchase, the seller asserts the price was an error, and proves there was Ona'ah of exactly 1/6. The buyer would be obligated to pay the seller the amount of the price discrepancy, even if he claims that he would not have purchased the item at its full price. See Rav Chaim Halevy that explains that if there is a misunderstanding between the parties with respect to the price, the sale is void since there was no meeting of the minds. In contrast, a sale that was clearly agreed upon but violates Ona'ah of 1/6 is valid, as the parties willfully agreed to its terms. Although the Torah insists that the Ona'ah be refunded, that does not reflect a lack of agreement on the underlying deal, but is rather a separate halachic obligation on the parties. Such obligations do not undermine the validity of the underlying agreement, and therefore the sale must be honored in spite of the obligation to return the Ona'ah.

This explanation introduces a key insight into the laws of Ona'ah. Mispricing does not undermine the validity of the sale, since there is a valid meeting of the minds and both parties willingly accepted the price. Ona'ah is simply an added obligation that the Torah imposes upon the parties. As such, it is a Gezairas Hakasuv, and therefore subject to various limitations. The limited timeframe available to claim Ona'ah, the exclusion of real estate from its laws, and its inapplicability to Gentiles all flow from the basic premise that the underlying sale is conceptually valid, and Ona'ah can only be claimed to the extent that the Halacha created such additional obligations.

מראי מקומות

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ עמוד ב

אמר רבא, הלכתא: פחות משתות – נקנה מקח, יותר על שתות – ביטול מקח. שתות – קנה ומחזיר אונאה, וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו. תניא כוותיה דרבא: אונאה פחות משתות – נקנה מקח, יתר על שתות – בטל מקח. שתות – קנה ומחזיר אונאה, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: יד מוכר על העליונה, רוצה – אומר לו תן לי מקחי, או תן לי מה שאניתני. וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו.

סעיף ב

ממ: הזהב פרק רביעי בבא מציעא

בבדי שיראה לתגר או לקרובו. וא"ת א"כ נתת דברך לשיעורים דפעמים שהם רחוקים ממנו ופעמים שהם קרובים וי"ל דלעולם יש שיעור אחד לפי מה שמצוי רוב פעמים שיוכל להראות לתגר או לקרובו ואם הם קרובים או רחוקים בשביל כך לא יתנו לו שהות לא פחות ולא יותר: **שמות מעות נמי**

שנינו. אפילו למאן דלמך שמת מעות נראה יותר לילך אחר שמת מקח שהאונאה והטעות תלויה במקח אבל מעות אין אונאה וטעות תלויה בהם שאין לריבין שומא: **ש"י חמשה** בשירא בטול מקח הוי. וא"ת מנא לן הא דלמא הא הוי נמי שמת מקח דהוי שמת מלכד ויש לומר דמסתמא אית לן למיזל גמר שמת שזה המקח שהאונאה והטעות תלויה בו ועוד דכשנתאנה מוכר לא תמא שמת מלכד דשוי שיתא בחמשה היינו שמת מלכד: **ש"ב** שותות מעות נמי שנינו. וא"ת אס כן מאי שמת למקח דקתני מתניתין וי"ל דמפרש היינו אונאה שמת שניה במקח *ומימה דלשתוק משמות למקח:

תנן הורה רבי טרפון בצור. מימה מה הוסיף להקשות מסיפא ממה שהקשה כבר גריסא: **א**

אמרי ליה לא אמר לי ליהוה הנך זוזי בפקדון גבך דהא חשבה לי אמרי ליה הא ביתא קמך אותבינהו בביתא ואיגנוב אתא לקמיה דרבא אמר ליה כל הא ביתא קמך לא מיבעיא שומר שבר דלא הוי אלא "אפילו שומר חנם נמי לא הוי אמרי ליה והא אמרו [ליה] רבנן לרבא איבעי ליה לקבולי עליה מי שפרע ואמר לי "לא היו דברים מעולם: רבי שמעון אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה *וכו': תניא אמר ר"ש אימתי בזמן שהכסף והפירות ביד מוכר אבל כסף ביד מוכר ופירות ביד לוקח אינו יכול לחזור בו מפני שכספו בידו ביד מוכר הוא אלא מפני שדמי כספו בידו פשיטא אמר רבא הכא במאי עסקינן יבגון שהיתה עלייה של לוקח מושכרת ביד מוכר טעמא מאי *תקינן רבנן משיכה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חייטך בעלייה הכא ברשותיה דלוקח נינהו אי נפלה דליקה באונס איהו מרח ומייתי לה יתהוא גברא דיהיב זוזי

אחמרא לסוף שמע דקא בעי למנסביה דבי פרוק רופילא אמר ליה הב לי זוזי לא בעינא חמרא אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה *דיכדרך שתיקנו משיכה במוכרין כך תיקנו משיכה בלקוחות: **מתני'** *האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע שותות למקח יעד מתי מותר להחזיר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו הורה רבי טרפון בלוד האונאה שמונה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע שליש למקח ושמוחו תגרי לוד *אמר להם כל היום מותר לחזור אמרו לו יניח לנו רבי טרפון במקומינו וחזרו לדברי חכמים: **גמ'** אתמר רב "אמר שותות מקח שנינו ושמואל אמר 'שותות מעות נמי שנינו שוי שיתא בחמשה שוי שיתא בשבעה כולי עלמא לא פליגי דבתר מקח אולינן ואונאה הויא כי פליגי שוי חמשה בשיתא ושוי שבעה בשיתא לשמואל דאמר בתר מעות אולינן ואידי ואידי אונאה הוי לרב דאמר בתר מקח אולינן שוי חמשה בשיתא כולי עלמא הויא שוי שבעה בשיתא מחילה הויא ושמואל אמר כי אמרינן מחילה וביטול מקח *היכא דליכא שותות משני צדדים אבל היכא דאיכא שותות מצד אחד אונאה הויא תנן האונאה ד' כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע שותות למקח מאי לאו דזבין שוי עשרים בעשרין וארבעה ושמע מינה שותות מעות נמי שנינו לא דזבין שוי עשרים וארבעה בעשרים מי נתאנה מוכר אימא סיפא עד מתי מותר להחזיר בבדי שיראה לתגר או לקרובו ואמר רב נחמן "לא שנו

אמרי ליה והא אמרו ליה רבנן לרבא. רבינא אמר להא מילתא אמרתי לו לההוא מרבנן היכי אמרת דלאו חזרת מקח וממכר הוא והא אמרו ליה רבנן לרבא איבעי ליה לקבל מי שפרע: **אימתי**. יש חזרה בדבר: **בזמן שהכסף ופירות ביד המוכר**. דיכול מוכר לחזור בו דאוקמינהו רבנן ברשותיה לחזרה כי היכי דליטרח ולליל: **מפני שכספו בידו**. משמע שהלוקח קיבל כבר כספו: **פשיטא**. הרי משיכה יש ואפילו רבנן מודו: **מושכרם ביד מוכר**. והיו הפירות מונחין ביד הלוקח ולא שנקנה לו חזירו בנתינת המעות דכיון דקיבל השכר נקנה המקום למוכר כל ימי השכירות וחזירו של מוכר הוא *אלא ר' שמעון אית ליה מעות קונות דבר תורה כדאמרין (ועיל דף מו:) ומשיכה תקנתא דרבנן היא והכא לא אינטריך תקנתא דטעמא מאי תקון רבנן כו': **א"י שמה ספול כו'** לא גרס ליה. *אלא לישנא אחרינא הוא והיא היא: **פירוק**. שם השר: **רופילא**. משנה למלך: **כדרך שקנו משיכה**. לחזור בו המוכר כל זמן שלא משך הלוקח: **כך תיקנו משיכה**. לחזור בהן הלקוחות: **מתני'** האונאה ארבעה כסף. מעות כסף שהם שש צדינן: **מעשרים וארבעה כסף לסלע**. אס היה המקח צדמי הסלע שהוא כ"ד מעות דהשתא הויא אונאה שמת למקח חייב להשיב לו כל אונאתו ארבעה כסף: **עד מתי מותר להחזיר**. מי שנתאנה. והא דנקט לשון מותר לאשמועינן דליכא אפילו מי שפרע להחזיר המקח או שיתן לו אונאתו: **עד כדי שיראה המקח לתגר או לקרובו**. ואם שהה יותר מחל על אונאתו: **ושמוחו תגרי לוד**. שהיו בקיאינן בסחורה ומוכרין ביוקר: **גמ'** שפוס מקח שנינו. דוקא קתני מתני' שמת למקח שאם האונאה שמת לשויו של מקח הויא אונאה אבל אם פחות או יותר היא אף על פי שישנה שמת אלא מעות שנתן זה אין זה קרוי שמת להיות בו דין אונאה. וזהו דין אונאה שמת להיות המקח קיים ואין אחד יכול לחזור אלא מחזיר אונאה אבל אם

סעיף ב

מראי מקומות

חידושי ר' חיים הלוי הלכות מכירה פרק טו

והנראה לומר, דהנה לכאורה יש לעיין בכל אונאת שתות דעלמא דקי"ל דקנה ומחזיר אונאה, ויעו"ש ברמב"ם בהל' מכירה שם שפסק דאפילו אם המאנה לא ידע שמאנהו גם כן הדין כן דקנה ומחזיר אונאה, וצ"ע דכשמחזיר האונאה א"כ הא הוי לגביה טעות בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין דחוזר, דהרי הוא היה סבור שמכר לו החפץ ביותר ונמצא שהמכר נעשה בפחות, וא"כ המאנה יבטל את המקח כמו כל טעות שבמדה ושבמשקל דחוזר, ונהי דאונאה לא הויא דהא החפץ נמכר עתה בשויו, אבל טעות מיהא הוי לגבי המחזיר האונאה, ונמצא דלא נתקיים המקח כמו שעשו, וגם דנתבטלה הפסיקה, ואמאי אין המאנה יכול לחזור. ואשר יראה מוכרח בזה, משום דבכל אונאת שתות, אי משום דין טעות הלא שתות שוה לפחות משתות דהיה צריך להיות המקח קיים כמו שפסקו זה עם זה, והא דבשתות מחזיר אונאה, הוא רק מגזירת הכתוב בפני עצמו הנאמר באונאה דשתות קנה ומחזיר אונאה, וא"כ הא נמצא דמשום עצם מעשה המקח לא היה צריך להחזיר כלל אונאה, ורק דדין תורה הוא שיחזיר, מדין החזרת אונאה שהוא זה דין וגזירת הכתוב בפני עצמו כמו החזרת גזילה. אשר ע"כ שפיר המקח מתקיים ולא דיינינן ביה דין טעות לגבי המאנה וביטול הפסיקה, כיון דמדין תורה הוא שמחזיר ולא משום עצם מעשה המקח, ע"כ לא דיינינן ביה דין טעות על ידי זה בהמקח. אכן כל זה הוא באונאה, דדין החזרתו הוא מגזירת הכתוב, משא"כ בטעות במדה ובמשקל ובמנין, דדין החזרתו לאו משום דין אונאה קאתינן עלי', כי אם דהוי טעות מעיקרא, א"כ ממילא דכשמחזיר את הטעות הא נמצא דבטלה הפסיקה לגבי המחזיר שנתכוין על המדה האחרת, וא"כ ממילא דבטל המקח, כיון דלא נתקיימה הפסיקה מעולם, וכמו שנתבאר. ולפי זה הרי ניחא הא דמיייתי הגמ' לענין הוספה על המדות הך דרבא דכל שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, דעיקרו בא לאשמעינן דכל שבמדה ושבמשקל אין בו משום דין אונאה כי אם דין חזרת הטעות דמעיקרא, אשר על כן ממילא, דהיבא דהמוכר והלוקח לא כווננו שניהן לדעה אחת בפסיקת המדה המקח בטל, משום דלגבי כל אחד הוי טעות בדבר שבמדה דחוזר מעיקרא, ונמצא דאין כאן פסיקה השוה לשניהם, ואין כאן מקח כלל.

סעיף ג

ללמוד:
ראש ב"מ פ"ד כ'
שו"ע רכ"ז ג'

סעיף ג: היתה האונאה פחות מזה בכל שהו כגון שמכר שוה שבעים בששים ופרוטה אינו חייב להחזיר כלום שכל פחות משתות דרך הכל למחול בו

If the amount of Ona'ah was less than 1/6, the wronged party has no recourse in bais din. Because the amount is insignificant, people are mochel, or forgive, the small price discrepancy. A person that demands a refund and asserts he is unwilling to forgive even a small amount would not prevail with his claim. See Rosh and Sif 6 for an analysis of this Halacha.

מראי מקומות

(המוכר). אבל אם המוכר בקי בערך מחבירו והלוקח אין בקי כל כך או אם הלוקח תגר ובקי בערך מקחו יותר מן המוכר אל יאנו זה את זה אם לא שיפרש. חוץ ממטבע כל זמן שלא הגיע לכדי אונאה מותר לכתחלה להוציאה ביפה. שגם אחר יקבלנה מידו ביפה ואין בו הפסד. כלל או שמוא כיון דדרך מקח וממכר בכך דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה ומוסיף עליו דמים יותר מכדי שויו ופעמים שהמוכר מזלזל בשומתו בממכרו לפי שאין חפץ זה ערב עליו או שהוא דחוק למעות הלכך עד שתות הוי בכלל דמי מקח ואין כאן שם אונאה כלל וצ"ע. וירא שמים יצא ידי כולם:

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כ ויראה דבכל שאר דברים אפי' פחות משתות אסור לאנות את חבירו אם יש בו שוה פרוטה כיון שידוע שאין מקחו שוה כל כך. דרחמנא אמר אל תונו בכל דבר שיש בו שיווי ממון הזהירה תורה שלא יאנה את חבירו אלא שאמרו חכמים דעד שתות הוי מחילה לפי שכך דרך מקח וממכר לפי שהלוקח והמוכר אינם יכולין לכוין דמי המקח בעצמם. ודרך העולם למחול טעותם עד שתות. שאף אם יבא המתאנה לערער לא ישומו השמאין בשוה זה יאמר יש בו אונאה וזה יאמר אין בו אונאה הלכך מקבל עליו שתיקה ואין מערער ומוחל

סעיף ד

ללמוד:

תוס'. ב"ב פ"ד ע"א 'אי לאו'

שו"ע רכ"ז ד'

סמ"ע ז'

סמ"ע ז'

סמ"ע ח'

סמ"ע ט'

סמ"ע י'

If the Ona'ah was greater than $1/6$, the injured party has the right to void the sale and demand a refund of his entire purchase price. This is in contrast to when the Ona'ah is exactly $1/6$, where the sale remains in force and only the amount overcharged is refunded. The reason for this difference is that when the Ona'ah is so great, it undermines the entire basis for the agreement, and the claim of Ona'ah completely voids the sale. Thus, the injured party must either return the item for a full refund, or waive his claim of Ona'ah and accept the sale without any adjustment to the price.

סעיף ד: היתה האונאה יתרה על השתות כל שהו כגון שמכר שוה ששים בחמשים פחות פרוטה בטל מקח והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל אבל המאנה אינו יכול לחזור אם רצה זה וקבל (ויש אומרים דאף המאנה יכול לחזור בו אלא אם כן נתרעה המתאנה פעם אחת או ששתק יותר מן השיעור שיתבאר בסמוך סעיף ז'. מכר לו שוה ס' בנ"א או להפך דליכא כאן אונאה שתות ולגבי אחד הוי בטול מקח ולגבי שני מחילה אזלינן בתר המקח הן לענין בטול מקח הן לענין מחילה דטעו אינשי במקח ולא במעות)

Think about it!

A person purchased a dress, and discovered that it was grossly overpriced. Asserting the claim of Ona'ah would result in voiding the sale and receiving a full refund- if the buyer purchased the dress for an upcoming wedding, she must choose between waiving the claim of Ona'ah and keeping the dress, or returning it and scrambling to find a replacement in time for the wedding.

סעיף ד

Mechaber rules that only the injured party may claim Ona'ah- the party that committed the Ona'ah may not void the sale, since that would allow him to benefit from his injustice. Ramuh however, quotes opinions that because the price is so unjust, there is no true meeting of the minds, which undermines the entire basis of the transaction. Accordingly, even the offending party may void the sale, unless the transaction was ratified by the injured party. These conflicting approaches are based on the two answers given by Tosphos Bava Basra 84a. See also Rosh (Bava Basra 5:14) for a more nuanced analysis of the issue.

As explained in Sif 2, there are two methods of calculating Ona'ah- either based on the market value or the price paid. If an item is worth \$60, selling it for \$50 would be Ona'ah of $\frac{1}{6}$ of its market price, while selling it for approximately \$51.43 would be Ona'ah of $\frac{1}{6}$ of the price paid ($\frac{1}{6}$ of 51.43 is 8.57, which is the difference between the market value and the price paid). If the item is sold for \$51, which means that the Ona'ah is less than $\frac{1}{6}$ based on the market value, but the discrepancy is greater than $\frac{1}{6}$ based on the price paid, we follow the approach based on the market value.

Think about it!

If a person discovers after Sukkos that he overpaid for his Esrog, may he claim Ona'ah? If he is successful in his claim, does that mean that the sale is void retroactively, thereby causing him to lose the mitzvah of Esrog? Even if he chooses to waive his claim, if the Ona'ah was greater than $\frac{1}{6}$, was his acquisition of the Esrog valid over Yom Tov, or only after he discovered the Ona'ah and ratified the sale?

If the Ona'ah is exactly $\frac{1}{6}$, the sale remains in force and the buyer is entitled to a refund of the amount overpaid. In such scenarios, the claim of Ona'ah does not interfere with the fulfillment of the mitzvah. If however, the buyer claims Ona'ah of greater than $\frac{1}{6}$, the sale is void ab initio, and all agree he has not fulfilled his mitzvah. If he waives his claim, Sma 227 (8) maintains that the sale is considered valid from inception, and the buyer has fulfilled the mitzvah. See also Nesivos 227 (1) for further discussion about the matter. See also Bais Yitzchok (quoted in Sif 15) that maintains that the laws of Ona'ah will not apply to an esrog.

סעיף ד

מראי מקומות

תוספות מסכת בבא בתרא דף פד עמוד א
 אי לאו דאוניתן לא הדרת בך – וא"ת ביתר משתות דקיימא
 לן דבטל מקח ואפילו המאנה יכול לחזור אמאי לא אמר נמי
 התם אי לאו דאוניתן כו' כמו בשתות וי"ל לפי שהוא רחוק מן
 המקח יותר מדאי וכאילו לא מכר כלל שאין ראוי מקח כזה
 להתקיים וריב"ם פי' דאפילו ביתר משתות אין המאנה חוזר
 בו אלא כשהמתאנה תובע אונאתו כיון שתובע יותר משתות
 דהוי ביטול מקח הוי מקח טעות ויכול גם המאנה לחזור בו
 אבל אם המתאנה אינו תובע אונאתו ורוצה להחזיק המקח
 כמו שקנה אין סברא שיוכל המאנה לחזור בו דמצי א"ל אי
 לאו דאוניתן כו' כמו בשתות.

נתיבות המשפט ביאורים סימן רכז

דאף המאנה. עיין סמ"ע ס"ק ח', עד הו"ל כנתרצה מעיקרא,
 ע"ש. ולפי"ז נראה דאם הלוקח קידש אשה בחפץ זה, דאם
 הלוקח שהוא המקדש והמאנה רוצה לחזור מהמקח ולבטל
 הקדושין קודם שנתרצה המוכר, הקדושין בטלין דאין אדם
 מקדש בדבר שאינו שלו, אבל אחר שכבר נתרצה המוכר,
 שכתב הסמ"ע דהוי כאילו נתרצה מעיקרא, ממילא שוב אינו
 יכול לבטל הקדושין.

אמנם באמת נראה דקושיית הסמ"ע מהא דעייל ונפיק אזוזי
 לא קשיא, דשאני הכא גבי אונאה, דהטעם דאינו יכול לחזור
 בו, משום דהנתאנה יכול לומר אי לאו דהוניתני לא (הייתי)

[הייתי] יכול לחזור ועתה שהוניתני תחזור היאך יהיה חוטא
 נשכר, וכמבואר לקמן סעיף י', ומהאי טעמא סבירא ליה
 לתוס' בב"מ דף נ' ע"ב בד"ה ואילו יתר על שתות, דאין
 המאנה יכול לחזור כלל עד שתובע הנתאנה האונאה ע"ש,
 והנך פוסקים סברי, דכל זמן שהנתאנה יכול לבטל, לא נגמר
 המקח עדיין ויכול גם המאנה לבטל, אבל אחר שהנתאנה אין
 יכול לבטל, גם הם מודים שאין המאנה יכול לבטל מטעם
 הנ"ל שלא יהיה חוטא נשכר. וא"כ י"ל דאין המקח נגמר עד
 אחר שנתרצה המתאנה, וממילא אין הקדושין שבנתיים חלין
 כלל.

ומכל מקום נראה כדברי הסמ"ע, דכשלא חזר בו המוכר
 הראשון הוי כגילוי מילתא למפרע שהמוכר לא היה רוצה
 לחזור כלל, וממילא המקח קיים למפרע. וקצת ראייה לזה,
 בנושא ונותן באמנה בסעיף (כ"ח) [כ"ז] בש"ך ס"ק ט"ז דאף
 אם (אונה) [אינה] להמוכר דהמקח קיים, ומשמע אפילו אם
 היה המוכר הראשון ישראל, מ"מ כשאין המוכר הראשון
 מבטל המקח, דנתקיים המקח להלוקח הראשון, ממילא
 נתקיים גם נגד הלוקח השני, ולא אמרינן כיון דבשעת
 מכירה מכר דבר שאינו שלו ממילא נתבטל המקח, אלא
 ודאי דכשאין המוכר הראשון מבטל המקח, דנתקיים המקח
 להלוקח הראשון, ממילא נתקיים גם נגד הלוקח השני, ולא
 אמרינן כיון דבשעת מכירה מכר דבר שאינו שלו ממילא
 נתבטל המקח, אלא ודאי דכשאין המוכר הראשון מבטל
 המקח, נתקיים המקח למפרע.

סעיף ה

ללמוד:
ב"מ נ"ה ע"א, רש"י
שו"ע רכ"ז ה'
סמ"ע י"ב

סעיף ה: אין המאנה חייב
להחזיר עד שתהיה האונאה
יתר על פרוטה. היתה פרוטה
בשזה אינו מחזיר (ויש אומרים
דחייב להחזיר פרוטה)

There is no obligation to return Ona'ah if it is less than a Perutah. Ona'ah of exactly one Perutah is subject to a dispute.

סעיף ו

ללמוד:

ראש ב"מ פ"ד כ' (מובא בס' ד')

שו"ע רכ"ז ו'

סמ"ע י"ד

סמ"ע ט"ז

חתם סופר

ח"ח רכילות פרק ט' אות י'

סעיף ו: יש להסתפק אם מותר להונות את חבירו בפחות משתות אם יש באונאה שוה פרוטה אבל מטבע כל זמן שלא הגיע לכדי אונאה מותר לכתחילה להוציאה ביפה:

If the Ona'ah is less than $1/6$, the sale is valid and there is no claim of Ona'ah. Nevertheless, the Rosh is unsure whether it is actually permissible to overcharge/underpay by this minimal amount, as this is normal business practice, or whether it still violates the prohibition of Ona'ah, but the injured party waives his claim because of the difficulty in proving the exact market price. The Rosh concludes that one should be stringent. Sma explains that one should not overcharge another party by any amount, and if one inadvertently does so, they should return the excess money to avoid the potential violation. If however, one is the victim of Ona'ah of less than $1/6$, they should not try to recoup their loss. Taz adds that if one is overcharged by less than $1/6$ and the seller wishes to refund the difference, the buyer should not accept the payment, since he may have already been deemed to have been mochel. If the seller, who wishes to avoid any doubt, insists on paying regardless, he should do so as a present.

Think about it!

If a person is about to purchase an item that is on sale for a better price in a store down the block, should you inform the buyer? Doing so will certainly be appreciated by the customer, but will hurt the merchant. See Chofetz Chaim (Rechilus chapter 9 paragraph 10) that if the transaction violates Ona'ah, there is certainly an obligation to protest in order to prevent the merchant from violating Ona'ah and to save the buyer from a loss. What if the price discrepancy is less than $1/6$? If it is permitted to charge a premium of less than $1/6$, then the seller is doing nothing wrong, and it would be loshon hara to tell the consumer that the price is inflated. If however, Ona'ah is being violated even when the discrepancy is less than $1/6$, there would be an obligation to protest even though after the fact there would be no monetary recourse. As the halacha is unresolved, the Chofetz Chaim rules that one should remain silent.

מראי מקומות

ח"ח רכילות פרק ט' אות י'

בסוף הספר יבואו עוד ציורים. אם הוא רואה שאחר רוצה לכוון לחנות לקנות סחורה אצל אחר והוא מתבונן בטבע האיש ההוא כי הוא איש תם (היינו שאיננו חריף כ"כ להבין ערמוניות בני אדם) והוא מכיר את טבע בעל החנות ההוא שכל תשוקתו

מקור הלכות איסורי רכילות כלל ט החיים

146

או (כפ) שאר סיבה שבגללה הפסיד המתאנה בוודאי טי שהולך ומעורר להתאנה ומראהו איך שפלוני רימהו עובר על איסור רכילות דכיון דע"פ ד"ת אין לו עליו עתה כלום שוב לא הוי זה הספור כ"א דברים בעלמא והוא *) כדכיל שנוכר בכל מקום שהוא טוען דברים (ל) מזה לזה ואפילו אם המתאנה שואלו ג"כ (ל) לא יאמר לו האמת וכ"ש אם הוא רואה שעי" דיבורו יכול השכנגדו לבוא לידי הפסד כגון שיתפסנו או שלא ישלם לו יתרון המעות שהוא חייב לו עדיין לידי עסק הוה בוודאי עון גדול הוא המביא לזה אבל אם הוא רואה שעי" ד"ת יהיה הדין עמו (או שיהא יכול לחזור בו מהמקח הרע הוה או שיחזיר לו האונאה) ואם היה יודע המתאנה לא היה מתרצה לזה (ג) צריך לומר לו האמת כאשר הוא כרי שיציא מחבירו את אונאתו אך צריך להיות זהיר באלו האופנים שאכתוב ואלו הן :

יב א) שלא יגדל בסיפורו את העולה של האונאה או החסרון יותר ממה שהיא ב) שיהיה עיקר כוונתו לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו דהיינו לתועלת המתאנה ולא (ג) לשמוח בקלקל המאנה אף

באר סים חיים

הוא יכול לסבך את הסוחר בעל החנות :
(כט) שחר סיבה זה קאי גם על שחר חסרונות אבל פחות משתות לו יותר מכדי שיראה חין שייך בשחר חסרונות כ"ח בשווי המקח כמו שמבאר בח"מ סי' רנ"ב : (ל) מזה לזה דהלא אפילו בעד אחד שהולך ומעיד עליו כב"ד אם הוא יודע מתחלה שדבריו לא יתקבלו כב"ד הפילו לשבועה ויצייר זה בכמה גווי אכזר לו לילך ולהעיד והמעיד עובר על לא יקום עד אחד באדם כמו שמבאר בח"מ סי' כ"ח כצ"ח הגר"א שם בשם הספרי וכלל לישנא בישא הוא כמו שמוכח להמעין שם וכבר הארכנו בזה לעיל : (לא) לא יאמר לו כמו שביארנו בכמה מקומות להיסור רכילות הוא אפילו אם הוא דורשו ומבקש ממנו שיאמר לו אם עשה לי פלוני או דיבר עלי פלוני כל שאין בזה תועלת על להבא : (לב) צריך לומר לו ורח"מ מב"מ (ג"א ע"א) לא שנו אלא לוקח וכו' מט לוקח כל היכי דאזיל ממנו ליה ואמר ליה אי עשה לי לא עשה חלמא דמוחר לומר לו ולא תקשה על דברינו כג"ל בענין פחות משתות דידוע דזו הממרה לא קאי רק לשותות לו ליתר דאלו לפחות משתות לחלוקה הוי מחילה כמו שפירשו רש"י וחס"ד שם (דף נ"א ע"ב) ע"ש ודע דכל היכי דמוחר לומר הוא אפילו אם חין שואלו וכמו שכתבנו

סעיף ו

וחפצו הוא רק להשיג איש כזה לרמותו אם בהסחורה או במדות ובמשקלות או בהמקח צריך לספר לו את ענין החנות ההיא ולהזהירו שלא יכנס בה אפילו אם כבר פסק עם בעל החנות ההוא שיקנה אצלו. וכ"ש אם הוא רואה בפירוש שאחד רוצה לרמות לחבירו בסחורה (היינו שמפתהו כי הוא מין סחורה פלוגית שמפורסם בעולם למין חשוב (ט) והוא יודע שהוא שקר) או במדות ובמשקלות או בשווי המקח (כנה"ס כגון שהספן שזה חמשה זוכים והוא לוקח ממנו ששה אכל אם האונאה היא (כ) פחות משתות אפשר דחין לומר לו ועיין בנמ"מ אכל במידות ומשקלות (כה) בכל גווי צריך לומר לו) בודאי צריך לומר לו כדי שלא יבוא לזה אך מאוד צריך לזהר שלא יחבר בזה הפרטים הנ"ל בסעיף ב' :

יג וכו' אם הוא רוצה להזהירו כדי שלא יבא לידי אונאה אבל אם כבר לקח מאחד סחורה והוא יודע שרמתו או בשווי המקח או בשארי חסרונות תלוי בזה אם ע"פ ד"ת אין לו עתה על המאנה כלום בין מפני שהאונאה בשווי המקח היה בפחות משתות ובין מפני שעבר הזמן כדי שיראה לתגר או לקרובו

בארכוס בח"ח כלל י' עיי"ש. (כו) והוא יודע שהוא שקר. אף ששם המקח שהוא נותן כיון שאינו רואה לקנות סחורה זו וכ"ש אם באמת איננו כ"כ : (כז) פחות משתות וכו' צדין זה היה לי ל"ע מי נימא כיון דלכתחלה אכזר לרמותו אפי' בפחות משתות כמו שנפסק בח"מ כס' רנ"ז ממילא צריך להגיד לו או דימא כיון דהוא ספיקא דדינא כמו שמוכח בהר"ח"ש כב"מ דאפשר דאפילו לכתחלה מותר בפחות משתות א"כ ממילא אכזר מן הדין לילך ולרגל עליו והוא בכלל לישנא בישא ואפשר כיון דספיקא דאורייתא הוא וזיל הכא לחומרא לענין אונאה וזיל הכא לחומרא לענין סיפור : (כח) בכל גווי כי כל דבר שבמדה ובצמצוק אפילו בפחות מכדי אונאה חזק. [הג"ה ודע דה"ל בפנים בלא יחבר הפרטים הנ"ל לאונאה הפסד הנ"ל והוא שלא יעשה זה הדבר מזה שאלא לא שייך רק לדברי הספ"ק בח"מ כס' הנ"ל ספיקא ע"ש בכתב ודיכא שהוא מזה שאלא חין נשאר שם שהוא מילי ט"ו] את הדבר אכל לדברי הס"ק שם כד"ס כדי שכתב כיון דהוא עובד מזה בזה חין י"מ ככונתו לאונאה לא שייך הפסד הוה אלא באמת כד דייקת גם הס"ק מודה דצריך כלן גם הפסד הוה דאם יעשה הדבר מזה שאלא לא יושלם גם שאר הפרטים דבדומה יחזיקו הדבר ח"כ לענין רש ויגדל העולה ולא יסתכל ג"כ אם יאל ע"י פשוטו יותר מכדי הדין משא"כ בענין דמירי הס"ק שם : ולענין הפסד הנ"ל דאם הוא מכיר את עכש בעל הפסד שהוא מזה שאלא חין הפסדות מזה נגלות בכל גווי אף דיוכל לסבך את תועלתו בעל החנות כדי לשמור את התנאים שלא ידע עוד את בני אדם אחרים אכל אם יא דאכזר רק כפסד הוה שהוא חלש לרמות לזה ולא נתחזק עד עשה לזה נ"ל דאכזר נגלות לזה אם

(*) ועי' לקמן בסוף ספיקא ח"כ"ד שם כאל שהוא מעבר בהקדמה וכו' ע"ש וכו' כגון :

סעיף ז

ללמוד:

משנה בבא מציעא מ"ט ט"ב
 גמרא נ"א ע"א 'ההוא גברא' עד המשנה
 ספר החינוך רל"ז
 שו"ע רכ"ז ז'
 סמ"ע ט"ז
 סמ"ע י"ז
 ש"ך ד'
 מהרש"ם ח"ג ש"ז

סעיף ז: עד מתי יכול לחזור ולתבוע אונאתו בשתות ולבטל המקח ביותר משתות, עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואם שהא יותר אינו יכול לחזור ולא לתבוע אונאתו ואם יברר שהיה לו אונס ועל כן לא חקר בתוך זמן זה לידע אם נתאנה יכול לחזור בו עדיין. (היה יודע הלוקח בשעה שלקחו שנתאנה ושתק ומיד אחר הלקיחה קודם (זמן) שיראה לתגר או לקרובו תובע אונאתו לא אמרינן דמחל הואיל וידע)

To claim Ona'ah, one must act immediately. The buyer must promptly verify the market price and assert his claim. He is given only the time it typically takes to bring the item to a merchant for assessment; any further delay is construed as a waiver of the Ona'ah. Interestingly, if a person buys an item on credit, many Poskim assert that the time limit would not apply. A buyer has no impetus to verify the fairness of the purchase until he actually has to pay for the item, and therefore may wait until payment is due to claim Ona'ah.

Think about it!

Today, price checking can be done almost instantaneously via the internet for most items. In such cases, any delay will void the claim of Ona'ah. Specialty items, or goods that need expert assessment, will have longer time frames.

If the buyer was unable to check the price for reasons beyond his control (Oness), the time limitation does not apply, and he may assert his claim whenever he discovers the discrepancy. Sma maintains that once the Oness releases him from the limited time-frame, he may wait as long as he chooses to assert his claim, while Taz requires him to assert his claim immediately after the Oness passes.

Think about it!

It is exceptionally rare for a person to prevail with a claim of Ona'ah in Bais Din, as people typically do not act immediately to compare the price and to assert their claim.

Knowledge of mispricing does not automatically translate into a waiver. Thus, if a person realized an item was overpriced, and bought it anyway with the intent to afterwards claim Ona'ah, he has the right to do so. (See Sif 9 for qualifications of this Halacha). However, Ktzos 5 maintains that if at the time of the transaction it was clear to both parties that the price was unfair, and each party knew the other party was aware and accepted the discrepancy, there is an implied waiver and there would be no claim of Ona'ah. In contrast, when the seller tries to fool the buyer and, unknown to the seller, the buyer realizes what is happening and buys the item with the intent to claim Ona'ah afterwards, he may do so. However, Nesivos 4 rejects this distinction.

סעיף ז

מראי מקומות

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מט עמוד ב משנה האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע, שתות למקח עד מתי מותר להחזיר? עד כדי שיראה לתגר או לקרובנ הורה רבי טרפון בלוד: האונאה שמונה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע, שליש למקח, ושמחו תגרי לזה אמר להם: כל היום מותר לחזור, אמרו לו: יניח לנו רבי טרפון במקומינו, וחזרו לדברי חכמים

ספר החינוך מצוה שלז ואמרו זכרונם לברכה [ב"מ נ"ב ע"א] בעניני האונאה שאין ראוי להיות דין החזרה או הביטול נמשך לעולם, אלא זמן קצוב הוא שנתנו בדברים כדי שיתקיימו עניני המקח והממכר בין בני אדם והזמן שנתנו אינו שוה בכל הדברים, וגם אינו שוה בלוקח ובמוכר, כי בכל סחורה שתהיה בחלוק המטבעות נתנו בה שיעור כדי שיראה אותה הלוקח לשולחני אם הוא בכרך, ואם הוא בכפר יהיה השיעור עד יום השוק שיעלה לכרך או למקום ששולחני שם ובשאר כל הסחורות אין חילוק בין כפר לכרך, והשיעור בהם הוא כדי שיראה האדם מה שלקח לתגר או לקרובו, ושיעור זה הוא לפי ראות עיני הדיין, שאי אפשר לקבוע בענין זה חשבון שעות ורבא נתן טעם בגמרא [שם ע"ב] בחילוק המטבע משאר סחורות, ואמר דרך כלל טלית לכל איניש קים ליה, סלע לשולחני הוא דקים ליה

עבר זה העת ולא חזר בו הלוקח, אפילו יש באונאה יתר משתות כמה, אין יכול לחזור בו מן הדין, אבל אמרו חכמים [שם] שממדת חסידות ראוי להחזירה לעולם ושיעורין אלו הן בלוקח, אבל המוכר חוזר בו לעולם, לפי שאין הסחורה בידו כדי שיוכל לימלך עליה

שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן שז והנה בגוף דין האונאה עד שיראה לתגר גם לפי"ד הרב מיאנשניצא שלא היו שם סוחרים לחקור מהם וגם הי' אנוס ע"י חפירת תפוחי האדמה כבר כתבו התוס' בב"מ מ"ט ע"ב בד"ה בכדי שיראה לתגר או לקרובו וז"ל וא"ת א"כ נתת דברך לשיעורים דפעמים שהם רחוקים ממנו ופעמים שהם קרובים וי"ל דלעולם יש שיעור א' לפי מה שמצוי רוב פעמים שיוכל להראות לתגר או לקרובו ואם הם קרובים או רחוקים בשביל כך לא יתנו לו שהות לא פחות

סעיף ז

מלתא ודו"ק

וכן נראה מדברי שיטה מקובצת שם (ד"ה ההוא גברא) וז"ל, האי גברא דנקט דורשכי, מהא שמעינן דאע"ג דידע הקונה דאית במנא אונאה וקנאו, דיש לו מן הדין לחזור על המוכר וליטול ממנו אונאה ואינו יכול לומר ידעת ומחלת, אלא אם יפרש לו שחפץ זה אינו שוה הדמים הללו ורצה וקיבל אין לו לחזור עליו, וכן דין המוכר דינם שוה עכ"ל ומבואר מדבריו דאע"ג דלא אמר בפני עדים אתבענו לדין נמי יכול לתובעו אונאה והוא מהאי טעמא שכתבנו דהאי דפרק הספינה בעמד בקר במאתים שניהם מכירין זה בזה שיודעין טיב המקח והו"ל כאילו התנה המוכר שחפץ זה אינו שוה, והלוקח נמי קונה אדעתא דתנאה, אבל היכא שהוא בכדי שהדעת טועה דהמוכר אינו יודע בלוקח שמכיר שיווי המקח לא הוי תנאי כלל וכמ"ש

ובזה ניחא הא דאמרו שם אבל לוקח מבעה"ב אין לו עליו אונאה, וקשה הא בבעה"ב טעם הדבר משום מחילה, ובעובדא דדורשכי לא מחל דהא אמר אתבעיה לדינא ובשיטה מקובצת פרק הזהב שם (ד"ה אבל) ז"ל, אבל בלוקח מבעה"ב כו', והני עובדי דדורשכי וכיפי אף על גב דלוקח לא מחל על אונאתו, כיון דמבעה"ב לקח לא פלוג רבנן, דא"כ יש חילוק בין לוקח עם הארץ או תלמיד חכם, אלא חכמים השוו מדותיהם דכל היכא שהמוכר בעה"ב אין לו עליו אונאה ע"ש ולפי מ"ש נראה כיון דהלוקח ידע שהמוכר בעה"ב, וגם המוכר יודע (בלוקח שמוכר אותו לבעה"ב) [שהלוקח יודע שהמוכר בעה"ב], הרי המוכר כאילו התנה על מנת שאין לך עלי אונאה, והיכא דהוי כמו תנאי הלוקח נמי קונה אותו אדעתא דתנאה ושוב לא מהני מה שאמר אתבעיה לדינא כיון דאינו אונס וכמ"ש בשם הריב"ש, והו"ל ממש כהאי דפרק הספינה בעמד בקר בעד מאתים דשם נמי אפילו יאמר הלוקח בפני עדים אתבעיה לדינא כיון דאינו אונס הוי מחילה, וזה ברור ודו"ק;

נתיבות המשפט ביאורים סימן רכז ד'

גם מ"ש [קצות] דכששניהם יודעין מהאונאה הוי כאילו התנה, משא"כ כשהמוכר יודע והלוקח אינו יודע, לא נהירא, חדא דמהיכי תיתי נאמר דהוי כאילו התנה, הא בתנאי בעינן דיני תנאים, ואיזה אומדנא דמוכח יש כאן ועוד, דמוכח מהא דב"מ הנ"ל [נ"א ע"ב] גבי יודע אני שאינו שוה אלא מנה, ובעינן דוקא שיאמר על מנת שאין בו אונאה, וגם זה לא מהני רק לר' יהודה ולא לר' מאיר, כמ"ש התוס' שם

ולא יותר עכ"ל הרי מבואר דיש לשער כפי שהוא עפ"י רוב וידוע דבזה"ז א"צ לשהות ח' ימים עד שיוודע דאפשר לחקור ע"י פאסט או טלגרם, וגם אם הוא ה' אנוס הו"ל לחקור ע"י שותפו ובפרט דעכ"פ ה' באפשר לחקור ע"י פאסט או ט"ג ולכן משך ח' ימים הוא ודאי אחר שיעור כדי שיראה לתגר

בבא מציעא נ"א ע"א 'ההוא גברא' עד המשנה ההוא גברא דהוה נקט דורשכי לזבונא, קרי שיתא ושוויא חמשא, ואי הווי יהבי ליה חמשא ופלגא - הוה שקיל אתא ההוא גברא ואמר: אי יהיבנא ליה חמשא ופלגא - הויא מחילה, אתן ליה שיתא ואתבעיה לדינא אתא לקמיה דרבא, אמר ליה: לא שנו אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מבעל הבית - אין לו עליו אונאה ההוא גברא דהוה נקט כיפי לזבונא, קרי שתין ושווי חמשינ, ואי הווי יהבי ליה חמשינ וחמשא הוה שקיל אתא ההוא גברא ואמר: אי יהיבנא ליה חמשינ וחמשא הויא מחילה, אתן ליה שיתין, ואתבעיה לדינא אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה: לא שנו אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מן בעל הבית - אין לו עליו אונאה - אמר ליה רב דימי: ישר, וכן אמר רבי אלעזר - ישה - והא אנן תנן: כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר, מאן הדיוט - לאו בעל הבית? - אמר רב חסדא: בצדרייתא, אבל מאני תשמישתיה דיקירי עליה - לא מזבין להו אי לאו בדמי יתיר;

קצות רכ"ז ה'

...ולכן נראה לענ"ד עיקרא דהאי מלתא הוא דכל היכא ששניהם יודעין זה מזה בכדי שאין הדעת טועה, כמו במוכר צמד בקר במאתים (ב"ב עז, ב) דמוכר יודע בלוקח שאינו טועה וכן הלוקח במוכר ודעת שניהם אינו אלא למתנה ומחילה, וקונה הלוקח על דעת מחילה ומתנה כיון שיודעין זה בזה שמכירין את המקח כמה שוה, והמוכר רוצה דוקא בעד הצמד מאתים ורוצה במתנה ומחילה, והלוקח נמי קונה אדעתא דמוכר ומוחל ונותן כיון שהמוכר הוא כאילו התנה על מנת שאין לך עלי אונאה אבל היכא שהוא בכדי שהדעת טועה והמוכר אינו מתנה על מנת שאין לך אונאה ואינו מכיר בלוקח שיוודע שיווי המקח, א"כ דעת המוכר לא היה על מנת שאין לך עלי אונאה כיון שלא התנה בפירושו, וכיון דהמוכר אינו מוכר על מנת שימחול גם הלוקח שיוודע ומכיר במקחו כמה שוה אינו קונה על תנאי מחילה כיון שהמוכר לא התנה ובכדי שאין הדעת טועה שניהם מכירים במקח והו"ל כאילו התנה המוכר על מנת כו', והלוקח נמי קונה על דעת תנאה כיון דהו"ל כאילו התנה המוכר וזה ברירא דהך

סעיף ח

ללמוד:

סמ"ע י"ט

סמ"ע כ'

ש"ך ה'

פתחי תשובה ה'

A seller does not have the ability to verify pricing since he no longer has possession of the item; therefore the timeframe of Ona'ah is extended until the seller finds an equivalent item in the marketplace that he can price. However, a commodity-like item that can be priced without having physical possession would not have this excuse, and therefore the regular timeframe of Ona'ah would apply even to the seller. The same would apply to real estate- since the seller can obtain a valuation even after the sale, the regular timeframe of Ona'ah would apply.

המובא לעיל סק"ב], וכתב דבלא מיגו אינו נאמן לומר דלא מחיל ע"ש, וא"כ י"ל דכאן מיירי בליכא מיגו דהחזרתו, כגון שראו עדים עתה את החפץ בידו או שהוא מפורסם שהוא בידו, כעין מ"ש לעיל סימן ע"ב סעיף י"ח. אולם לדעת המשנה למלך וכמה רבנות הג"ל [סק"ב] דס"ל דאף בלא מיגו יכול לומר לא מחלתי, א"כ ה"ה הכא במוכר מוחזק. וכן נראה דעת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל בחידושי [דרוש וחידוש] למס' ב"מ דף מ"ט ע"ב. ומבואר שם, דאף מי שיחלוק על סברא הג"ל ויסבור דמוחזק לא מהני, היינו דוקא היכא שהמקח נגמר בקנין גמור במשיכה או בקנין סודר, בזה י"ל כיון דאין בכחו לחזור ואין לו על מה לסמוך מוכח דמחל, אולם אם המקח לא נגמר בקנין גמור רק ע"י קנין מעות, שהלוקח נתן מעות ולא משך החפץ וגם לא קנה בקנין סודר, בזה בודאי יכול המוכר לחזור אף אחר שיעור כדי שיראה ואינו צריך לקבל מי שפרע, דכיון דליכא קנין גמור רק לענין מי שפרע, בזה ליכא ראייה דמחל מדשהה כדי שיראה, ד"ל דסמך עצמו על מה שבירדו לחזור ע"י קבלת מי שפרע. עיין שם היטב:

סעיף ח: במה דברים אמורים בלקוח שהרי המקח בידו ומראהו אבל המוכר חוזר באונאה לעולם ואין צריך לומר בביטול מקח שאינו יודע דמי זה שמכר עד שיראה כמותו שנמכר בשוק לפיכך אם היה המקח דבר שאין במינו שינוי והוא כולו שזה כגון פלפלן וכיוצא בהם אינו חוזר אלא עד כדי שישאל על שער שבשוק בלבד וכן אם נודע שבא לידו כממכרו וידע שטעה ולא תבע אינו יכול לחזור ולתבוע שהרי מחל:

מראי מקומות

פתחי תשובה חושן משפט סימן רכז

סעיף ח' (ה) שהרי המקח בידו – עיין בנתיבות המשפט [משנה"א סק"ה] שכתב, ולפי"ז אם קנה בקנין סודר והמקח עדיין תחת יד המוכר הוא להיפך, שהמוכר אינו יכול לחזור בו אם נתאנה שהרי המקח בידו, והלוקח אם נתאנה יכול לחזור בו שהרי אין המקח בידו, ושיעור כדי שיראה מתחיל אחר שבא המקח לידו, עכ"ל. ולעד"נ, דבכה"ג גם המוכר יכול לחזור בו, לפי מה שכתבתי לעיל סעיף ז' סק"ב בשם כמה רבנות ז"ל, דהיכא שהלוקח משך החפץ ולא נתן הדמים, יכול הלוקח לחזור בו אף אחר שיעור כדי שיראה, משום כיון דהלוקח מוחזק במעותיו לא חשש לחקור, וליכא ראייה שמחל ע"ש, א"כ הכא שהמקח תחת יד המוכר י"ל ג"כ כיון שהמוכר מוחזק בהחפץ לא חשש לחקור, וליכא ראייה שמחל. [אך הנתיבות המשפט לשיטתו דלא ס"ל טעם זה, רק טעמו של הגהות אשר"י משום מיגו, כמו שכתבתי לעיל [שם] בשמו. וגם בסימן רל"ב סעיף ג' [במשנה"א סק"א] חולק הנתיבות המשפט על המשנה למלך [פט"ו ממכירה ה"ג

סעיף ט

ללמוד: פתחי תשובה ז'

Ona'ah is when the price charged was not consistent with market value at the time of the sale- subsequent changes in value does not give either party the right to claim Ona'ah.

If the seller was desperate for funds and therefore willingly agreed to sell at a below-market price with full knowledge of the true value, he may not later claim Ona'ah. Since he was aware at the time of sale that he was being underpaid and agreed to the deal regardless, he has waived his claim. In contrast, Sif 7 discussed a case where the buyer was aware of the price discrepancy at the time of the sale, and made the purchase with the intent to claim Ona'ah afterwards. Since he never waived his rights, the fact that he was aware of the price discrepancy does not prevent him from asserting a claim afterwards. Regardless, the burden of proof that the seller knowingly accepted a below market price is on the buyer to establish.

סעיף ט: במה דברים אמורים בשלא נשתנה השער אבל אם נשתנה השער ומפני כך רוצה לחזור בו אינו רשאי. הגה. אמר המאנה שנשתנה השער ומתאנה אומר שלא נשתנה. על המתאנה להביא ראיה דדרך השערים להשתנות תמיד. וכן אם מכר מפני דוחקו וזלזל במכירתו יותר מכדי שהדעת טועה שניכר שמפני דוחקו הוצרך לזלזל אינו יכול לחזור ידיע ומחיל:

סעיף ט

Think about it!

Panim Mieros 2:8 (quoted by Pischev Teshuva) discusses forward contracts, where the seller will deliver goods in the future at a set price. He writes that if the price changes between the time of the agreement and the actual delivery, the rules of Ona'ah will apply based on the time of delivery, since that is when the sale is consummated. Therefore, if the price increases at the time of delivery by 1/6 or more, the price must be adjusted. However, this applies only if the purchase is paid for at the time of delivery; if however, the buyer paid in full when entering into the forward contract, we consider the deal as being finalized at that time, and subsequent changes in market value will not impact Ona'ah. Arguable, modern futures markets, whose primary function is to allow parties to hedge against future price changes, would not be subject to Ona'ah since there is an implied mechila or waiver. (See the actual teshuva for a discussion of additional parameters, and various Ribbis concerns in such transactions)

מראי מקומות

פתחי תשובה חושן משפט סימן רכז

סעיף ט' (ז) אבל אם נשתנה השער - עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סוף סי' ח' [סוד"ה ועתה] שכתב על נידון השאלה שם וז"ל, אכן נראה לי אם נתיקרו העורות או הוזלו כל כך שנתאנה המוכר או הלוקח שתות, כיון דלא היה למוכר באותו עת הסחורה ההיא ברשותו אלא שהתחייב באופן המועיל כשיהיה לו שמחויב למכור לו, וכיון שעכשיו יש במקח הזה אונאה חוזר, אף על גב דקיי"ל בסימן רכ"ז סעיף ט' דאם נשתנה השער דאינו יכול לחזור, התם מיירי במטלטלים שהם בעין בשעת המכירה, אבל בנידון דידן שהתחייב במה שאינו ברשותו והתחייב לקנות, א"כ באותו זמן שקונה יש בו אונאה, בשלמא אם נותן כל המעות על המקח, חשבינן כאילו קנה מיד לפי סך המעות ואשתכח דכי אייקר ברשותו דלוקח אייקר וצריך המוכר לקיים תנאו, וכמו כן אם הוזל ברשות לוקח הוזל, אבל היכא שלא נתן שום מעות למוכר אלא עשו שטר התחייבות, נהי דלא יוכלו לחזור דחשבינן כאילו הוי ברשותו וקנו בדרכי הקניה, מ"מ עכשיו

שנתאנה למה לא נדון בהם דין אונאה בשתות, וביטול מקח ביותר משתות כו', עכ"ל, עיין שם היטב. ועיין מה שכתבתי בזה לעיל סימן ר"ט סעיף ו' ס"ק י"א. ועיין בתשובת בית אפרים חלק חו"מ סוף סי' ד' שהוא ז"ל מסתפק בכיוצא בזה, במי שהתחייב עצמו להעמיד סחורה לחבירו לזמן פלוני והוא ישלם לו בזמן ההוא בבנק צעטיל [בנקוטים], ובזמן ההוא עלה הבנק צעטיל או ירדו, אם מחויב לקיים המקח או יש לדון לפי השער אשר בזמן ההוא ויש בו אונאה או ביטול מקח. ודעתו נראה, דאם בשעת משא ומתן היה ידוע שאפשר שבעת ההוא יעלו או ירדו, ועשו המקח ביניהם בקנין גמור באופן שאינו יכול לחזור, גם בזה לא מצי הדר ביה ואין בזה דין אונאה, דמעיקרא אדעתא דהכי נחית וגמר ואקניה, אם לא שעלה או ירד כמה מעלות שלפי ראות עיני הב"ד לא הו"ל לאסוקי אדעתיה שיהיה שינוי בזה, ע"ש. ועיין בנחלת צבי בענין אם היה בעת קניית הסחורה רק קנין מעות ואח"כ קודם משיכה נתייקר השער באופן שיש שיעור אונאה או ביטול מקח, אי חייב המוכר לקבל מי שפרע, ע"ש:

סעיף י, יא

ללמוד:

ב"ב פ"ג ע"ב משנה ארבע' עד פ"ד ע"א דע רע יאמר הקונה

תוס ד"ה א'

סמ"ע כ"א

If the buyer is overcharged by more than $1/6$, but then the market value subsequently rises and the item is now worth even more than the sale price, the seller (who overcharged the buyer) may not void the sale; allowing him to do so would enable him to profit from his wrongdoing. For example, if an item worth \$40 is sold for \$50, and the market price then rises to \$60, the buyer retains his right to claim Ona'ah, but the seller may not. (Although the buyer has the right to claim Ona'ah, it usually would not make sense to exercise that right, since that would require him to return the item to the seller (which is now worth \$60) and receive his purchase price of only \$50). Although as explained in Sif 4 that according to some opinions, when the Ona'ah is greater than $1/6$ either party can cancel the deal, that remains true only until the deal is ratified by the innocent party. Since when the price increases we can presume the buyer will now accept the deal, the seller loses his right to cancel the deal, which prevents him from profiting from his misdeed.

The same Halacha applies in the reverse case as well, where the buyer underpays for the goods, and the price then drops to below the purchase price. The buyer may not void the sale because of Ona'ah, since he would then benefit from his violation.

סעיף י: המוכר לחבירו שוה ארבע בחמש שהרי המקח בטל ולא הספיק להראותו לתגר או לקרובו והוקר ועמד בשבע, לוקח יכול לחזור בו ולא המוכר שהרי הלוקח אומר למוכר אילו לא הוניתני לא היית יכול לחזור ועתה שהוניתני תחזור היאך יהא חויטא נשכר:

סעיף יא: וכן מוכר שמכר שוה חמש בארבע וזל ועמד בשלש, מוכר יכול לחזור ולא לוקח שהרי אומר לו המוכר ללוקח לא מפני שהוניתני תחזיר בי:

This discussion is only relevant to Ona'ah of greater than $1/6$, which would normally void the sale. Ona'ah of exactly $1/6$ is discussed in the Next Sif.

דא"ל

סעיף י, יא

המוכר את הספינה פרק חמישי בבא בתרא פד.

דא"ל לוקח למוכר: אי לאו דאונתין. בשעת מכירה היה מתקיים המקנה ולא מניח הדרת כך ואע"פ שהוקר אחרי כן והשתא מניח הדרת בתמיה וכי בשביל שאונתני וייפו חכמים את כחי לחזור אם ארצה ונתנו ידי על העלוונה תחזור כך גם אתה כשהוקר לבסוף ותהי גם ידך על העלוונה א"כ מנינו חוטא נשכר: (טועמדו על שמונה. רבנא נקט ציטול מקח והוא הדין דהוה מני למימר ועמדו על שבעה דליכא אונאת שמות מעות ורואה גם מוכר לחזור: ו) וסנה סנה. תנא דידן כמו אבנא אבנא ולשון קצר הוא: יפות ונמלאו רעות. הרי נתאנה לוקח לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר אע"ג דהוקרו דלהך רבנא אלתקין למתניה: שוה ו' ב'. שות מקח הוא והוא הדין לשוה ו' בש דהו שות שות מעות: והול. אחר זמן מרובה ורואה לוקח לחזור דלא אכתי לא נתקיים המקח דהא מוכר לעולם חזר כדאמרין בזהב (ב"מ דף נא.). על שלש. ה"נ הוה מני למימר על ד' דהו ציטול מקח: הכי גרסין בסיפא כמו שכתוב בספרים מאי קא משמע לן מתניתין היא אי ממסיתין סוה אמינא דרב חסדא פרוויהו דדרי בכו ומסיתין היינו טעמא משום דרע רע יאמר הקונה. כלומר דרב חסדא דליכא אונאה תרוויהו דדרי הואיל ונתאנה המאנה לבסוף בתוך זמן שהיה המתאנה יכול לחזור וכיון דלא נתקיים המקח לגמרי עד דנתאנה גם המאנה תרוויהו דדרי: ומסיתין. נדליכא אונאה כלל אלא בשויהן מכרו ועכשיו טוען איני חפץ באלו הלכך במכר יפות ונמלאו רעות יכול לוקח לחזור בו דא"ל יפות בקשתי ומקחי טעות אבל אם בא מוכר לחזור ולומר גם אני

דא"ל אילו לא אונתין לא הוה מצית הדרת כך השתא דאונתין מצית הדרת כך ותנא תונא יפות ונמצאו רעות לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר ואמר רב חסדא "מכר לו שוה שש בחמש והוולו ועמדו על ג' מי נתאנה מוכר מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח דא"ל אילו לא אונתין לא הוה מצית הדרת כך השתא מצית הדרת כך ותנא תונא רעות ונמצאו יפות מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח מאי קא משמע לן מתני' היא אי ממסיתין הוה אמינא דלמא דרב חסדא תרוויהו מצו דדרי בהו ומתני' (ב) הא אתא לאשמועינן דלוקח יכול לחזור בו דס"ד אמינא משום דכתיב ירע רע יאמר הקונה: שחמתית ונמצאת לבנה כו': אמר רב פפא מדקתני לבנה ש"מ האי שמישא סומקתי היא תדע דקא סמקא צפרא ופניא והאי דלא קא חזינן כוליה יומא נהורין הוא דלא ברי מיתבי ² ומראהו עמוק מן העור ³ כמראה חמה עמוקה מן הצל והתם לבן הוא כמראה חמה ולא כמראה חמה כמראה חמה דעמוקה מן הצל ולא כמראה חמה דאילו התם לבן והכא אדום ולמאי דסליק דעתין מעיקרא הא קא סמקא צפרא ופניא בצפרא דחלפא אבי וורדי דגן עדן בפניא דחלפא אפתחא דגיהנם ואיכא דאמרי איפכא: ייין ונמצא חומץ שניהן יכולין לחזור בהן: לימא מתניתין רבי היא ולא רבנן דתניא יין

והוולו ועמדו על שש. ה"מ למימר על ד' דהו מני ציטול מקח אלא אידי דנקט לעיל שהוקרו שנים נקט נמי שהוולו שנים: מאי קא משמע לן רב חסדא היינו מתניתין. דע"כ מתניתין להכי הוא דלתא דאי לאו הכי מאי קא משמע לן וכי תימא אע"ג דלא קא משמע לן מידי יש לו לשנות (ו) כי היכי דקתני יפות ונמלאו יפות ואע"ג דהוקרו והוולו אלף פעמים ברשות לוקח הוקרו והוולו שלגמרי נתקיים המקח לאלתר וי"ל דאי רישא (ה) חידוש הוה ניחא הא דנקט סיפא אע"ג דפשיטא כדי למנות ארבע מדות אבל אי ברישא נמי ליכא חידוש א"כ בחסדא הזכיר במתניתין כל דין יפות ורעות:

א' ממסיתין ה"א דרב חסדא תרוויהו מצו דדרי בהו. בזהוקרו והוולו ומתניתין היינו טעמא ציפות ונמלאו רעות דלוקח מני דר ביה ולא מוכר אע"פ שהוקרו משום דאם בא מוכר לחזור א"ל לוקח לא נתאנה אע"פ (ו) שאמר יפות יודע היה שהן רעות דטוב טוב יאמר המוכר אבל במוכר לו שוה חמש בשש והוקרו דרב חסדא לא שייך למימר הכי ולכך יכול לחזור בו אפי' מוכר וסיפא מתניתין דרעות ונמלאו יפות דמוכר מני דר ביה ולא לוקח אע"פ שהוולו משום דא"ל מוכר לא נתאנה יודע הייתי שהן יפות אע"פ שהיית אומר דרעות הן דרע רע יאמר הקונה אבל מכר לו שוה שש בחמש והוולו יכול לחזור בו אפילו לוקח דלא שייך למימר הכי כן פ"ה (ד) בשם רש"י ועוד פ"י צ"ל דלרב חסדא מלו דדרי תרוויהו דמתניתין ליכא למשמע מידי דאפשר דמתניתין איירי דלא הוקרו

אחזור שמקח טעות הוא הלוקח אומר לו אינו טעות שאף אני בחזקת רעות לקחתים דרע רע יאמר הקונה וסיפא נמי רעות ונמלאו יפות המוכר חזר דאמר טעיתי ולא היה צדעתי למכור אלו אבל אם בא הלוקח לחזור בעלילה זו מפני שהוולו חטין ורואה לומר לו אלו לא מכרת לי אומר לו (ו) בחזקת רעות לקחתם ואני מודה לך וכן פירש רבינו זקני מ"כ. ולי נראה דהכי מני טעין ליה אי לא הטעמין דבחזקת יפות מכרתים לך דטוב טוב יאמר המוכר בשעת מכירה. אבל גבי אונאת שות דרב חסדא שאין אדם יודע שויו של מקח עד שיראה לתגר הסס ליכא למימר רע רע יאמר הקונה ויודע היה שקנאו ציור דאי הוה יודע לא הוה זבין אלא בשוין דהוא נאמן לעונן יודע הייתי שרעות הן ואעפ"כ גמרתי בדעתי לקנותן דכיון ששוות הדמים דעתי לקנותן אבל בזה לא מהימן

סעיף יב, יג

The amount of money that must be repaid when the Ona'ah is exactly $1/6$ is based on the value at the time of the sale, and does not change because of subsequent market fluctuations. For example, if a seller overcharged the buyer by \$10, he must return the ten dollars, even if the value of item subsequently increases by \$20 and the buyer is no longer suffering a loss. The reverse is true as well- if the buyer underpaid by ten dollars, he must repay that amount even if the value of the goods subsequently drops by more than that amount. The reason for this is that as previously explained, when the Ona'ah is exactly $1/6$, the sale is valid and the injured party is entitled to a payment of the Ona'ah amount. Since there is no option of voiding the sale, we view the obligation as a simple monetary debt, which does not depend on the subsequent value of the item sold.

סעיף יב: המוכר שוה חמש בשש ולא הספיק להראותו עד שהוקר ועמד בשמנה, הרי המוכר חייב להחזיר האחת של אונאה שהרי נקנה המקח וחייב להחזיר וכשהוקר ברשות לוקח הוקר:

סעיף יג: וכן אם מכר שש בחמש והוזלו ועמדו על שלש הרי הלוקח חייב להחזיר סלע אחת של אונאה שהרי נקנה המקח וברשות לקח הוזל:

סעיף יד

ללמוד:

ב"מ נ"א ע"ב משנה וגמרא

Although merchants are knowledgeable about their industry and know the market value of goods, nevertheless Ona'ah applies to them as well, and if they are overcharged or underpaid, they may claim Ona'ah. The burden of proof that there was a conscious waiver of Ona'ah is on the party that violated Ona'ah. (See also Sif 9) Although Rebbe Yehuda disagrees and maintains that a merchant may not claim Ona'ah, the Halacha follows the view of the Tana Kama.

Think about it!

A person walked into a store and purchased an item for the price that was marked. That evening, he received a call from the merchant demanding additional payment for the item, as its true value is well above what was marked. If the seller can establish that the market price is 1/6 more, he will prevail in his claim and the buyer will be forced to pay the difference (if the Ona'ah was exactly 1/6), or to return the item (if the Ona'ah was greater than 1/6).

סעיף יד: כשם שיש
אונאה להדיוט כך יש
אונאה לתגר אף על פי
שהוא בקי:

מראי מקומות

משנה. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להן אונאה. כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. ורבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. מי שהוטל עליו ידו על העליונה, רצה – אומר לו: תן לי מעותי, או תן לי מה שאניתני.

רבי יהודה אומר אין אונאה לתגר. משום שהוא תגר אין לו אונאה? – אמר רב נחמן אמר רב: בתגר ספסר שנו. מאי טעמא – מידע ידע זבינתיה כמה שויה, ואחולי אחיל גביה. והאי דזבנא הכי – משום דאתרמיא ליה זבינתא אחריתי. – והשתא מיהא קא הדר ביה! – רב אשי אמר: מאי אין לתגר אונאה – אינו בתורת אונאה, שאפילו פחות מכדי אונאה חוזר. תניא כוותיה דרב נחמן, רבי יהודה אומר: תגר אין לו אונאה, מפני שהוא בקי.

סעיף טו

ללמוד:
סמ"ע ב"ה
פתחי תשובה י"א

Ona'ah applies to all moveable items (in contrast to real estate, which will be discussed in Sif 29), even to precious stones and seforim. Although people on occasion have a special need for a specific stone and are willing to overpay for it, nevertheless, Ona'ah will apply unless there is a clear waiver.

Bais Yitzchok Orach Chaim 108 discusses whether there is Ona'ah when buying an Esrog. Bais Yitzchok first suggests that it is like precious stones; although some will pay a premium because of a personal preference, Ona'ah will still apply. Nevertheless, Bais Yitzchok concludes that if one already paid the seller, he cannot demand a refund because of Ona'ah since Esrogim have no set price, and their value constantly fluctuates from transaction to transaction. See also Sif 4 that a claim of Ona'ah of greater than one sixth may void the sale retroactively. In such cases, claiming Ona'ah after Sukkos would cause the buyer to not fulfill the Mitzvah of Esrog.

סעיף טו: בכל מטלטלים שייך אונאה אפילו בספרים ואפילו באבנים טובות ומרגליות ויש ללוקח לחזור בהם עד שיראה אותם לתגרים הבקאים בהם בכל מקום שהם שאין הכל בקיין בדברים אלו לפיכך אם לא היה מכיר באותה מדינה והולך המקח למקום אחר או שבא הבקי לאחר זמן מרובה והודיעו שטעה הרי זה חוזר:

סעיף טו

(ג) ודרך חגב כ"ל לצאר צמור אחריו קודם מצ מקובל
 חס ים צו דין חונאם צכדי ציראם לחגר . סנס
 צריעצ"א קרועין ח' כ' דסיכא דמוכר חפץ לחצירו צטיחא וצטוק ל"ם
 חלל ח' אי לסחי לוקח טוח ח"צ מצוס חונאם מיסו סיכא דלדידי
 ל"ם חלל מצפי טסוח דחוק צדצר ודחי קלילס ע"י סדחק ל"ם קלילס
 ואפי' כחן לו הדמים חחר וגוצס מצמו וסכי מצכ ציצמות ע"י
 חנס מצחילת דצרי ריעצ"א י"ל לכאורה צקונס חחרו ללרכו חף
 דכטיחאל לחגר יחער טסוס פחות ע"צ ח"צ חונאם דצמוכר יכול
 לצעון דלדידך טוס יוחר כיון טצחחרויגיס חליח ססידי לפי סחרס
 חך ז"ח דדוקא כסנודע צצירור דנדידי' טוס יוחר ח"צ חונאם כגון
 דצ כסכא דצצירא דצס וצפי קודרל . חצל צסחמאל ל"ק רק כפי עס
 טסוח ול"ע סמוכר לוחר דדידך טוח יוחר ח"פ . וצקלס"ח ס"י רכ"ז
 סקסס על חריעצ"א מצס דקיי"צ צצרגליות וסחר דצריס י"צ חונא'
 חף שחרס רולס לזוגן ועסמע דחפי' חלוקח רולס לזוגן ולדידי' טוס
 יוחר וסעח ים לחנק צין כססחפץ גופס טוס דדידי' יוחר כגון צצ
 כסחא וצין כססחפץ חינו טוח יוחר רק דדידי' טרולס לזוגן מצוס
 טיס לו כלילס כזס :

ולכאורה י"ל כיון דפקקין דים חונאם לכפריס ח"ס
 צחחרו וסוב רחיתי צמח"א דיני חונאם ס"י כ"ד
 דמייתי לצי"י ס"י ר"ע צדצר טאין טער ידוע כמו גיה וחלצ ח"צ
 חונאם ונח"א הקסה מקפריס די"צ חונאם ול"ל דק"ל להצ"י דקפרי'
 ים צו טוח ידוע וחמנס צזה חין חלכס כהצ"י כווצחר צט"ך ס"י
 ר"ע ס"ק ח' . חמנס מייתי טס חסו' סרח"ס כלל י"ג ס"י כ' טכ'
 דל"ס חונאם חלל צחפץ סדמי' ידועיס ונחחלה צטומח חחפץ חצל
 צחכירות חלמוחנה טל הקהל ל"ס חונאם כי חחלמוחנה מצחכית
 לפי חזון וכו' . ומזה מצמע קלח כדצרי סצ"י על כן כלפע"ד
 דצחחרו כיון דסער מצחנה צכל טעה גס הס"ך עורה ועכ"פ
 סמוחק יכול לוחר קיס לי כהצ"י וח"צ דין חונאם חס לא טצקי
 לוחר טסחחרו פקול :

סעיף טז-יח

סעיף יח: נפחתה וחסרה כדי אונאה אסור לקיימה מפני שבקל מרמין בה. ולא ימכרנה לאנס או לתגר מפני שמרמין בה אחרים. ולא יעשנה משקל ולא יזרקנה לתוך גרוטאותיו (פי' שברי כלי כסף ושאר מתכות) אלא יתיכנה או יקבנה באמצעה ויתלנה בצואר בתו אבל לא יקבנה מן הצד ואם חסר עד שעמד על חציו כגון סלע שעמד על שקל ושקל שעמד על דינר ודינר על חציו מותר לקיימו שאז אי אפשר לרמאות בה מפני שניכר לכל הפחת שלו. הגה: ומטבע שאין לוקחין אותה רק במשקל מותר לקיימה שכל הלוקח ישקלנה.

ללמוד:

משנה ב"מ נ"א ע"ב

סמ"ע כ"ח

סמ"ע כ"ט

סמ"ע ל'

סמ"ע ל"א

סעיף טז: יש אונאה במטבעות עד שתות כיעד הרי שהיה דינר זהב בכ"ד דינר כסף וצרפה בעשרים דינר או בכ"ח הרי זה מחזיר האונאה. היה יתר על זה בטל העירוף פחות מכאן מחילה. וכן אם היה הסלע חסרה שתות והיו מוציאים הסלעים במנין ולא במשקל מחזיר האונאה שאם היו מוציאים במשקל, אפילו בכל שהוא חוזר הגה ויש אומרים דשיער אונאה במטבע אחד מי"ב ופחות מזה הוי מחילה יתר על זה בטול מקח וכל זמן דהוי מחילה מותר להוציאו לכתחילה ביפה כמו שנתבאר סעיף ו'

סעיף יז: עד מתי חייב להחזיר הדינר או הסלע, בכרכים עד כדי שיראה לשולחני וכפרים שאין השולחני מציז שם יש לו להחזיר עד ערבי שבתות שבא להוצאה שאין מכיר הסלע וחסרונה ודמיה אלא השולחני ולאחר זמן זה אין המאנה חייב להחליפם ומיהו מדת חסידות להחליפה אפילו לאחר זמן זה אם הוא מכירה ובלבד שתצא על ידי הדחק.

סעיף טז-יח

Coins were historically valued because of their weight- a golden dinar was expected to contain a certain amount of gold. Over time, however, coins would get rubbed out and lose some of their weight. Mechaber rules that if a coin is within $\frac{1}{6}$ of its original weight, there is no Ona'ah and it can be used without notifying the recipient. Discrepancies of $\frac{1}{6}$ or greater are subject to the regular rules of Ona'ah. Ramuh quotes opinions that by coins, the rules of Ona'ah are stricter, and only discrepancies of less than $\frac{1}{12}$ are tolerated; a discrepancy of exactly $\frac{1}{12}$ must be repaid, and discrepancies above $\frac{1}{12}$ void the exchange.

The timeframe to claim Ona'ah by coins also differs from regular Ona'ah. If the exchange took place in a city, the recipient must immediately show it to a banker and then assert his claim of Ona'ah. If however, the exchange took place in a village where there were no currency experts, the recipient could claim Ona'ah until the following Friday, when the recipient would presumably try to spend it for Shabbos expenses. After these timeframes, there is no obligation to refund the difference even if there was Ona'ah; it is however, a middas chasidus to do so even after the timeframe if the coin is not usable (Sma).

A coin that deteriorated and weighs less than the acceptable amount cannot be used. In addition, one may not keep such coins or give them to untrustworthy people, since they will likely be used to defraud others. The coins must be deformed so that they do not look like coins.

סעיף יט

ללמוד:

ב"מ מ"ז ע"ב
 סמ"ע ל"ג
 סמ"ע ל"ד
 סמ"ע ל"ה
 סמ"ע ל"ז
 ט"ז

סעיף יט: הלוקח בדמים אכסרה
 (פי' בלא מניין ובלא מדה ובלא
 משקל) כגון שחפן מעות וא"ל
 מכור לי פרתך באלו, קנה
 ומחזיר אונאה זה"ה ללוקח
 פירות אכסרה בסלע או בשתים
 שקנה ומחזיר אונאה. הגה:
 וי"א דספיקא הוי ואין מוציאין
 ממון מיד המאנה

Introduction to Sif 19 and 20

Ona'ah applies to sales, and requires that the buyer and seller each receive the appropriate value for their goods/funds. In contrast, when the parties engage in a barter that is not predicated on each item's financial value, but rather that each party prefers the item they are receiving over what they are giving, it is not categorized as a sale and is often not be subject to Ona'ah.

Nevertheless, Mechaber rules that if the parties refer to the transaction as a 'sale', Ona'ah will apply. Thus, in the (unusual) event the parties exchange goods or money without counting, there would be Ona'ah if they call it a sale. ("Sell me your item for this (uncounted) wad of cash", or "sell me this (unmeasured) pile of produce for five dollars"). Ramuh however, quotes opinions that disagree and maintain that one will be unable to recover the Ona'ah in such cases. (See Sma 34 that Ramuh only argues in the first case, where the monies were not counted. Taz however, applies Ramuh to both cases). Transacting using the Kinyan Chalipen is discussed in Sif 20.

סעיף יט

אמר רבה אמר רב הונא ה"מכור לי באלו קנה

ויש

הזהב פרק רביעי בבא מציי

ויש לו לחבירו עליו דין אונאה. אם אין צמעות כדי דמי החפץ שפחתו שמו: בחליפין דמי. ולקמיה פריך והא אין מטבע נעשה חליפין: דמכור לי קאמר. לשון ממכר ולא לשון חליפין: פשיטא לן דמים ואין מקפיד עליהן. נתן לו מעות או חפץ בשמל חפץ אחר בתורת דמים ולא הקפיד עליהן לראות אם ישן כדי שוין: הא אמר. דקני בלא משיכה: חליפין ומקפיד עליהן. נתן לו חפץ בחפץ בתורת חליפין לקנות כדי קנין שקוין בסודר זה מקפיד לראות שיהא הסודר שזה כל כ"ט: מדה. מי קנו תרוייהו צמעות דחד מיניהו או דלמא הואיל והקפיד עליהם הרי הן כדמים והו לכו מעות ואין קנות עד שימשוך גם השני: פרתך למה. הצאת בשוק: אמר רבא אטו חליפין. דקרא: בשופטני עסקינן. דלא קפדי לדעת שיהו שוות קלת דמים שייטב צעיניו לתת לו את שלו כנגדו ואפי' הכי קאמר קרא דקנה: לימא קסבר רב הונא כו'. דהא יהב טעמא למלחיה משום דכחליפין דמו: סבר לה ברבי יוחנן. כלומר אין מטבע נעשה חליפין והי לאו חליפין נינהו אלא דמים דהא מכור לי האמר ודמייהו כו' האל ויניח הוי

א"יש לו עליו אונאה קנה אף על גב דלא משך דכיון דלא קפיד קנה דכי חליפין¹ דמי ויש לו עליו אונאה דמכור לי באלו קאמר ליה רב אבא אמר רב הונא מכור לי באלו קנה ואין לו עליו אונאה פשיטא דמים ואין מקפיד עליהן הא קאמרינן דקני דכחליפין דמו חליפין ומקפיד עליהן מאי אמר רב אדא בר אהבה תא שמע הרי שהיה תופש פרתו ועומד ובא חבירו ואמר לו פרתך למה לחמור אני צריך יש לי חמור שאני נותן לך פרתך בכמה בכך וכך חמורך בכמה בכך וכך משך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למושך את החמור עד שמת החמור לא קנה בעל החמור את הפרה שמע מינה חליפין ומקפיד עליהן לא קנה אמר רבא אטו חליפין בשופטני עסקינן דלא קפדי אלא ככל חליפין מוקפד קפדי וקנה והכא במאי עסקינן דאמר ליה חמור בפרה וטלה

בבא מציעא (תלמוד בבלי) עמוד מס 105 כו בבא מציעא תלמוד בבלי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף כ

Introduction: Chalipen. Halacha requires a formal act, known as a kinyan, to consummate a transaction. Chalipen is a form of kinyan used for a barter transaction. The Chalipen is executed when one party makes a kinyan on his purchase, the counterparty automatically acquires the goods being bartered. One of the limitations of Chalipen is that it can only be effective on 'keilim', finished goods, and not on fruits.

Barter in which finished goods are swapped for other merchandise through the process of Chalipen are not subject to Ona'ah. However, swapping fruits would be subject to Ona'ah if either party assesses the value at the time of sale (Nesivos), since the kinyan of Chalipen cannot be done on fruits.

See Radvaz 4:269 and Pischey Teshuva that limit this concept to a barter between two private people. Merchants who barter their merchandise can be presumed to be focused on its resale value, and therefore would be subject to Ona'ah.

סעיף כ: המחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה אפילו מחט בשריון או טלה בסוס, אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מהשריון. אבל המחליף פירות בפירות בין ששמו אותם קודם מכירה בין ששמו אותם אחר מכירה יש להם אונאה.

Think about it!

After pekelach are given out at a birthday party, a child swaps his chocolates for a friend's candy bar. Ona'ah would not apply regardless of the item's value since their intent is to swap goods, and does not focus on its market value. Although the kinyan of Chalipen is not effective when swapping food, since neither party assesses its value, there would be no Ona'ah.

סעיף כא

ללמוד:

ב"מ נ"א ע"א 'איתמר' עד ת"ד

סמ"ע ל"ז

סמ"ע ל"ח

סמ"ע ל"ט

ט"ז

פתחי תשובה ט"ז בשם רדבז ח"א תל"ח

Ona'ah can be waived by the parties- there is nothing stopping a buyer from agreeing to overpay for an item. However, the waiver must be clear and unambiguous. Stipulating that a sale 'does not have Ona'ah' or 'should not be subject to Ona'ah' will not be effective. To properly waive Ona'ah, the buyer must be notified that in fact the item is overpriced, and agree to waive his claim. Sma (39) adds that the buyer must be informed how much he is being overcharged- otherwise, the buyer may claim that he would not have waived the Ona'ah had he known how much was at stake. Taz argues that as long as the buyer is aware that there is Ona'ah, the waiver is valid even if he is unaware of the exact amount of the overcharge.

סעיף כא: האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה, יש לו עליו. אונאה במה דברים אמורים בסתם שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול ואין צריך לאמר אם אמר על מנת שאין בו אונאה, שהרי יש בו. אבל במפרש אין לו אונאה כיצד מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני נותן לך בק"ק יודע אני שאינו שוה אלא מאה על מנת שאין לך עלי אונאה אני מוכר לך, אין לו עליו אונאה וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך בק' יודע אני ששוה ק"ק על מנת שאין לך עלי אונאה אני לוקח ממך אין לו עליו אונאה

סעיף כא

Rashi adds another point- if the seller represents that there is no Ona'ah in the sale, the transaction would be void if there is any price discrepancy, even if it is less than 1/6. This is not because of Ona'ah; rather it is a mekach taos, as the sale is based on a fraudulent premise, which is void (the laws of mekach taos are discussed in siman 232)

Think about it!

If the price charged is completely outrageous and it is obvious that both parties recognized it was grossly overpriced and consummated the transaction regardless, there is an implied agreement to waive Ona'ah. In contrast, a sale that is somewhat overpriced would have no implied waiver, and the buyer may claim Ona'ah even if he was aware of the discrepancy at the time of the purchase. (See Sif 7)

Think about it!

A store that has a policy that 'All sales are final' would still be subject to claims of Ona'ah. To waive Ona'ah, the seller must disclose that the price is unfair, and cannot rely on a generic store policy.

Think about it!

If a buyer agrees to waive Ona'ah of up to 1/6, and in fact the Ona'ah was slightly more than 1/6, what is the Halacha? Do we say that since the discrepancy of 1/6 was waived, that becomes the base price, and unless the Ona'ah was 1/6 or more above that level, there is no claim. Or perhaps, Ona'ah is always based on the market value, and if the waiver does not cover the entire amount overcharged, we consider it Ona'ah of greater than 1/6 and the sale is void. Radvaz adopts this second approach.

סעיף כא

ללוקח ולא פירש למוכר: לימא רב דאמר בר' מאיר. דאמר מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בעל אפי' דבר שבממון: ר' יהודה אומר בדבר שבממון. כגון שאר וכסות ניתן למחילה והרי מחלה אכל עונה שהיא נער הגוף לא ניתן למחילה: מי

אונאה מופני שהוא בקי: מי שהוטל עליו דיו על העלוונה וכו': מני מתניתין לא רבי נתן ולא רבי יהודה הנשיא אי רבי נתן מתניתין קתני רצה וברייא לא קתני רצה אי רבי יהודה הנשיא מתניתין קתני לוקח ברייא קתני מוכר (סימן דב ריש) אומר רבי אלעזר אונאה זו איני יודע מי שנאה רבה אומר לעולם רבי נתן היא ותני נמי בברייא רצה רבא אומר לעולם ר' יהודה הנשיא היא ומאי דשייר במתניתין קא מפרש בברייא אומר רב אשי דיקא נמי דקתני אחד הלוקח ואחד המוכר ומפרש ליה ללוקח שמע מינה שוירה שיירה למוכר שמע מינה אייתמר האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה רב אמר דיש לו עליו אונאה ושמאל אומר אין לו עליו אונאה לימא רב דאמר כרבי מאיר ושמאל דאמר כרבי יהודה דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו במל דברי ר' רבי יהודה אומר בדבר שבממון תנאו קיים אומר לך רב אנה דאמרי אפי' לר' יהודה עד כאן לא קאמר ר' יהודה התם אלא דידעה וקא מחלה אבל

בבא מציעא (תלמוד בבלי - ערוך והדר) עמוד מ"ט 113 כב בבא מציעא תלמוד בבלי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

נא:

הכא מי ידע דמחיל. ונפ' הכותב (כמויות דף פד. ושם ד"ה וסבר) דפסיק רב אס מתה לינו יורשה ופריך וסבר רב תנאו קיים והאמר רב יש לו עליו אונאה התם נמי לא ידע שמתות אשתו קודם שימות ולא"ת צפ"א ע"פ (שם דף נ. ושם) דפריך טעמא דנכתב הא על פה אינה יכולה למחול לכמותה והא סבר ר' יהודה דנמנון תנאו קיים ולישני דכמותה לא ידע דמחלה דלימור היא תמות קודם וי"ל דהתם פריך לשמואל דלא מפליג א"נ פריך לאנשי דאמר בסמוך מחורתא רב דאמר כר"מ א"נ כיון דקלה נבעיני להוליא דעה ומחלה:

אבל הכא מי יימר דקעקר. ונפ"ק דמכות (דף ג. ושם ד"ה ושמואל) דפריך לשמואל מאונאה לשביעית התם נבעיית נמי לא ידע דקעקר דלימור יפרע לו קודם שביעית:

על מנת שאין בו. פי' רש"י אמי מבטיחך שאין זו אונאה ויש זו אונאה והיו גם מקח טעות וקשה דנפ"ק דמכות (שם) מדמהו לעל מנת שלא תשטתו שביעית דמשטתו שביעית והתם לא שייך האי טעמא אלא הו טעמא שאין לו כח להטות שלא תחול שביעית על המלוה וי"ל דלא מדמי אלא כי היכי דגבי אונאה יש חילוק בין לשון שאין עליו לשון שאין גבי שביעית יש חילוק בין לשון זה ללשון זה ורבינו שמואל מפרש דע"מ שאין זו אונאה משמע

אבל הכא מי ידע דמחיל ושמאל אומר אנא דאמרי אפילו לר"מ עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא דודאי קא עקר אבל הכא מי יימר דקא עקר מידי אומר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה אע"מ שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה מיתבי ה"ה הנושא והנותן באמנה והאומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה לרב דאמר אנא דאמרי אפילו לר' יהודה הא מני אב"י מחורתא רבא אומר כר"מ ושמאל דאמר כר' יהודה רבא אומר לא קשיא כאן בסתם כאן במפרש דתניא במה דברים אמורים בסתם אבל במפרש מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה ויכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך במנה יודע אני בו ששוה מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה ת"ר ה"ה הנושא והנותן באמנה הרי זה לא יחשב את הרע באמנה ואת היפה בשוה אלא או זה וזה באמנה או זה וזה

מי ידע. דליכא אונאה הוא סבור דאין זו אונאה: דודאי עקר. בשעת התנאי עוקר דברי תורה שהטילה עליו שאר כסות ועונה וזה עוקר המוצה מעליו ואפי' הוא נותן לאחר זמן מתנה בעלמא הוא: אבל הכא מי יימר דעקר. שמה לא יהא זו אונאה: אין לו עליו אונאה. כדפרישית דמי יימר דעקר: שאין זו אונאה. אס אמר לו כלשון זה אין זה לשון מחילת אונאה אלא לשון תביעת אונאה דע"מ שאין זו אונאה אומר והרי יש זו אונאה טעות נמי הו וחס רבה לחזור חזר לגמרי: הנושא ונותן באמנה. מוכר צמה שמוכל וכן לי המעות לזמן פלוני והנני סומך עליך ונותן לו שטר טרחתו דלקמן: אין לו עליו אונאה. לומר יותר היה שוה ואס מכר זה צדמים רבים אין זה יכול לומר לא אתן אלא דמיו: מחורתא כו'. ורב מוקי לה כרבי יהודה דאפי' היכא דלא ידע (א) ומחיל נמי אמר: ספס. ע"מ שאין לך עלי אונאה דלא ידע דניחול: מפרש. שפירש לו יודע אני שיש אונאה ואני מוכרו לך ע"מ שאין לך עלי אונאה דכהא אומר רבי יהודה דמתנה ותנאו קיים דדמי לשאר וכסות: כמה דברים אמורים. דיש אונאה לזה על זה: כספס. מכר: אבל במפרש. כגון מוכר כו': הנושא ונותן באמנה כו'. כדפרישית: הרי זה לא יחשוב לו אס הרע באמנה ואס היפה בשוה. להיות לו המתנת מעות היפה בשכר

סעיף כב

ללמוד:
 סמ"ע מ'
 סמ"ע מ"א

סעיף כב: המוכר חפץ לחבירו במנה ואמר ליה חפץ זה אינו שוה אלא זוז אחד ע"מ שאין לך עלי אונאה, יש לו עליו אונאה שהרי אומר כיון שראיתי שאמר שאינו שוה אלא זוז ידעתי שאינו מכוין אלא להשביח דעתי עד שיפרש כדי האונאה שיש במקחו בודאי או קרוב לה בכדי שהדעת טועה שהרי ידע בודאי הדבר שמחל לו:

The previous Sif required the seller to notify the buyer that the item is overpriced when requesting a waiver. This Sif qualifies that requirement- if the seller exaggerates the Ona'ah and 'discloses' to the buyer that the item is really worth only a token amount, when in fact it has significantly more value, the waiver is void. The reason is that since the disclosure is clearly inaccurate, it will not be taken seriously by the buyer and is therefore ineffective.

סעיף כג, כד

ללמוד:

ב"מ נ"א ע"א 'ההוא גברא דהוה נקט' עד המשנה
סמ"ע מ"ב
פתחי תשובה י"ז

Overpaying for personal goods bought from a private person (as opposed to buying from a merchant) is not subject to Ona'ah, since it is widely known that private people do not sell personal belongings unless they receive a premium. A purchaser is therefore implicitly accepting to overpay when buying from a private person. There is a dispute whether this applies regardless of the amount overcharged, or if people only accept to pay a minimal premium to a private person (i.e. up to 1/6 more); greater price discrepancies however, would be subject to Ona'ah according to these opinions. Some limit this exception to cases where the buyer knows that the seller is a private person; if however it was sold through an agent, the standard laws of Ona'ah would apply.

סעיף כג: בעל הבית המוכר את כלי תשמישו ואינה את הלוקח, אין בו דין אונאה שאילו לא הרבה לו בדמים לא היה מוכר כלי תשמישו. ואפילו מכרם מחמת דוחק, אין בו אונאה. ויש מי שאומר דדוקא שהלוקח יודע שזה המוכר בעל הבית אבל אם לא ידע או שקנה ע"י סרסור יש בו אונאה:

סעיף כד: הא דמוכר כלי תשמישו ואינה את הלוקח אין לו דין אונאה הני מילי בשתות אבל ביותר משתות הרי הוא כשאר כל אדם ויש חולקים:

Think about it!

Buying items in a garage sale would seem to be exempt from Ona'ah because of this Halacha. Nevertheless, it is likely that today's garage sales function in the exact opposite manner as the sales described in the gemara: items are typically sold well below value to clear out 'junk' from the person's house. Therefore, a buyer that is overcharged would likely be able to claim Ona'ah.

סעיף כג, כד

הזהב פרק רביעי בבא מציעא נא.

משום הכי חזרו. שהם היו מוכרין ואינן נהנין בהרצת זמן והתנן בשם שאונאה להדיא כן אונאה לתגר. פירוש לאפוקי החזרה דר' טרפון שהרי אפי' לרבנן לעולם חוזרים: אמאי חזרו. מר' יהודה דלמר תגר אין לו אונאה כשמכר בזול לפי לדידהו נמי מהני הרצת זמן החזרה דאי טעו אינהו נהדרו זהו: שהוא בקי ואחולי אחיל ליה והאי דזוני' הכי משום דאתרמי ליה ורשמי. קשורי משי שקורין צינדיל"ש: קרי שטא. שאל בדמיהם וצינמא אחריתי כדלמר' בסמוך והשתא פריך שפיר דע"כ מיירי צהדיט מוכר מדתלי תגר צהדיט

צהדיט מוכר מדתלי תגר צהדיט דטעמא דידע ומחיל לא שייך אלא צמוכר וא"ת ומנ"ל דמיירי צהדיט שמוכר ציוקר ונתאנה לוקח דילמא מיירי צהדיט שמכר בזול ונתאנה דהשתא הוי דומיא לתגר וי"ל דאונאה משמע בכל ענין בין שהוא מאנה בין שהוא מתאנה: הכא

משום הכי חזרו אלא אי אמרת מוכר נמי כלוקח דמי מאי נפקא להו מינה כי היכי דעבדי ליה רבנן תקנתא ללוקח הכי נמי עבדי ליה רבנן תקנתא למוכר תגרי לוד לא שכיח דטעו אושפזיכניה דרמי בר חמא זבין חמרא וטעה אשכחיה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל זבני חמרא וטעאי א"ל זיל הדר

כך אמר ליה הא שהאי לי יותר מכדי שאראה לתגר או לקרובי שדריה לקמיה ^אדרב נחמן א"ל לא שנו אלא לוקח אבל מוכר לעולם חזר מאי טעמא לוקח מקחו בידו כל היכא דאזיל מחוי ליה ואמרי ליה אי טעה אי לא טעה מוכר דלא נקט מקחיה בידיה עד דמיתרמי ליה וצינמא בזבניה וידע אי טעה ^ב ואי לא טעה ההוא גברא דהוה נקט ורשכי לזבני קרי שיתא ושוויא חמשא ואי הווי יהבי ליה חמשא ופלגא הוה שקיל אתא ההוא גברא ואמר אי יהיבנא ליה חמשא ופלגא הוויא מחילה אתן ליה שיתא ואתבעיה לדינא אתא לקמיה דרבא א"ל לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו עליו אונאה ההוא גברא דהוה נקט כיפי לזבני קרי שתין ושוי חמשין ואי הווי יהבי ליה חמשין וחמשא הוה שקיל אתא ההוא גברא ואמר אי יהיבנא ליה חמשין וחמשא הוויא מחילה אתן ליה שיתין ואתבעיה לדינא אתא לקמיה דרב חסדא א"ל לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מן בעל הבית אין לו עליו אונאה א"ל רב דימי יישר וכן אמר רבי אלעזר ישר והא אנן תנן בשם שאונאה להדיא כן אונאה לתגר מאן הדיוט לאו בעל הבית אמר ^ארב חסדא בצדרייתא אבל מאני תשמישתיה דיקורי עליה לא מזבין להו אי לאו בדמי יתירי: ^במתני' באחד הלוקח ואחד המוכר יש להן אונאה בשם שאונאה להדיא כן אונאה לתגר ^אורבי יהודה אומר אין אונאה לתגר מי שהוטל עליו ידו על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי מה שאניתי: ^בגמ' מנהני מילי דת"ר ^איוכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו אין לי אלא שנתאנה לוקח נתאנה מוכר מנין תלמוד לומר או קנה אל תונו ואיצטרך למכתב לוקח ואיצטרך למכתב מוכר דאי כתב רחמנא מוכר משום דקים ליה בזבניה אבל לוקח דלא קים ליה בזבניה אימא לא אוהריה רחמנא בלא תונו ואי כתב רחמנא לוקח משום דקא קני דאמרי אינשי זבנית קנית אבל מוכר דאבודי קא מוכר דאמרי אינשי זבין אוכיד אימא לא אוהריה רחמנא בלא תונו צריכא: רבי יהודה אומר אין אונאה לתגר: משום שהוא תגר אין לו אונאה אמר רב נחמן אמר רב בתגר ספסר

שהו זויס: מבעל הבית. תכשיטין וכלי תשמיש שלו חביצין עליו ואינו מוכרן אלא ציוקר והוה ליה כמפרש יודע אני שיש צו אונאה דלמרין לקמן אין לו עליו אונאה כך מלמדי בשאלות דרב אחאי (פ' בהר סי' קיג): כיפי. נזמים: הוי מחילה. לאלתר דהוה ליה פחות משתות: ואחצטיה כדינא. צכדי שיראה לתגר: בצדרייתא. צגדי קנבוס העומדים לימכר: ^אמתני' ר' יהודה אומר אין אונאה לתגר. לקמיה מפרש לה: מי שהוטל עליו. מי שנתאנה: תן לי מעותי. אם נתאנה לוקח: ^בגמ' דאי כהן רחמנא מוכר. שהוא מזהר צבל חונו: דקים ליה בזבניה. כמה נתן זה וצמוד הוא עושה: וצנא קניא. אם לקחת חפץ המתקיים שכן הוא אלך שלא הולאת המעות ביצאה והרי הוא מתקיים לך: זבין אוכיד. מכרת חפץ שלך הרי אתה נפסד שיכלו המעות ביצאה: ספסר. קונה ומוכר מיד תמיד: מידע ידע וצינמיה כמה שווא. שהרי לא שהה בין קנייתה למכירתה: שפיר פחות מכדי אונאה חוזר. אם נתאנה דחיו תלוין צכך ותקנו לו שיחזור: טניא כוונתיה דרב נחמן. דלפ"י צכדי אונאה אינו חוזר צו ואין מחזירין לו אונאה מדתלי טעמא מפני שהוא צכך כגון ספסר: קטני רזה. דידו על העליונה: צרייתא. צדריני נתן: לא קטני רזה. אלא על כרחו קנה ומחזיר לו אונאה: מתני' קטני לוקח. היכא דנתאנה לוקח קטני דידו על העליונה צדקתני תן לי מעותי: צרייתא. צר' יהודה הנשיא: קטני מוכר. דהיכא דנתאנה מוכר הוא דידו על העליונה דאי אם נתאנה לזה

סעיף כה

ללמוד:

שו"ת הראש ק"ב ג'

מחבר

סמ"ע מ"ג

סמ"ע מ"ד

סעיף כה: מוכר ולוקח שנתרעו לגמור המקח על פי שומת לוי ושם אותו בסך ידוע ונמצא שיש בו אונאה יש בו דין אונאה ואם אי אפשר להחזיר האונאה כגון שהלך המאנה לדרכו, אם לוי הוא תגר ובקי בשומא ולא קיבל שכר על השומא פטור:

If the parties rely on an assessor to determine the sales price and the assessor errs, the injured party may claim Ona'ah. Although both parties acted in good faith and the pricing error was caused by a third party, the claim of Ona'ah still applies. This underscores that Ona'ah is not predicated on intentional fraud or misrepresentation- rather Halacha insists that prices reflect market value, unless specifically waived.

A professional that errs and causes his client a loss is generally liable for the damage if a) he was paid for his services, or b) if he rendered an opinion that he was unqualified to offer. See Siman 306 for further discussion.

סעיף כה

מראי מקומות

שו"ת הרא"ש כלל קב סימן ג

עוד ילמדנו: ראובן היה לו חפץ למכור, בקש בו מאה זהובים, ושמעון אומר ליתן בו שלשים, והיה שם לוי במעמד, נתרצו שניהם לגמור המקח על פי שומתו, שם אותו לוי בשבעים זהובים. למחר הראה שמעון החפץ לתגר, שם אותו לחמשים זהובים, ועתה רוצה שמעון לחזור, כי אומר שלא נתרצה בקנין, אלא בדיבור בעלמא; הורני אם הדין עמו. ואם לא יוכל לחזור, אם לוי חייב לשלם לו, מידי דהוה אמראה דינר לשולחני, הדיוט חייב, היכא דמוכח דסומך עליו, אף על גב דלא אמר: חזי דעלך קא סמיכנא; כך פסק רי"ף ז"ל. אמנם נראה לי דאין נפקותא בדין זה, כי ראובן היה בעל הבית; אבל מסופק אני בזה, הא דאמר: אבל מאני תשמישי דיקירי עליה, אי לאו דמי יתירי לא הוה מזבין להו; ואם הוא בעל הבית המוכר את כליו מתוך דחק ואין לו מה יאכל, אי שייך ביה נמי האי טעמא. ומה הדין, ומי שהראה לתגר וידוע הוא לכל דטעה התגר. ושלום, כנפשוך, בנך יחיאל.

תשובה: יראה ששמעון יכול לחזור בו, כיון שיש כאן ביטול מקח; דמה שנתרצה שמעון לקחתו בשומת לוי, לא עדיף ממה שאם פירש לו: על מנת שאין לך עלי אונאה. דקיימא לן כרב, דאמר: יש עליו אונאה, אם לא שפירש לו בפירוש: חפץ זה שאני לוקח במנה, יודע אני ששואה מאתים, על מנת שאין לך עלי אונאה. [או שאמר מוכר: חפץ זה שאני מוכר לך (במאתים), יודע אני שאינו שוה אלא מנה, על מנת שאין לך עלי אונאה], וכ"ש בנדון זה, כיון שלא כיון ראובן למכור ביותר מדמיו, ולא שמעון ליקחנו ביותר מדמיו, אלא שהיו רחוקין זה מזה בשומת המקח, שהיה ראובן מעלה בדמיו ושמעון מזלזל בדמיו, וכיון שלוי ימצע המקח

ביניהם ויעמידנו על שומת דמיו, ולא שיאנה שום אחד מהם. ומה שתלה חזרתו משום דלא היה שם קנין, זה אינה טענה, כיון שמשך החפץ על פי שומתו, אין לך קנין גדול מזה.

ומה ששאלת, אם לא יוכל לחזור בו, אם לוי חייב, מידי דהוה אמראה דינר לשולחני, דהדיוט חייב, היכא דמוכח דסומך עליה. דע, שאם ראובן הלך לדרכו, ולא יוכל שמעון ליפרע מראובן, אם לוי היה תגר ובקי בשומא, אם לא קבל שכר על השומא, פטור. כמו טבח אומן שקלקל בחנם, פטור. ולא דמי למראה דינר לשולחני, דכל אדם חייב עליו, אפילו בחנם, חוץ מדנכו ואיסור; מדלא שני אהנהו תרי בריתות (ב"ק צ"ט): דפריך אהדדי, תניא חדא: המראה דינר לשולחני ונמצא דע, אם אומן, פטור, ואם הדיוט, חייב, ותנא אידך: בין אומן בין הדיוט, חייב, כאן בחנם כאן בשכר, כי היכי דמשני גבי שחיטה. ופי' ר"י, משום דבהכרת מטבע צריך בקיאות גדול, ואין לאדם להשתמש לראות אם לא יהיה בקי כדנכו ואיסור, וכל אדם חוץ מהם יקרא הדיוט, וחייב אפילו בחנם. הילכך, יראה דבשומת מקח אין בו כ"כ אומנות כמו בהכרת מטבע, וכל התגרין בקיין בשומא, ובשכר חייב, ובחנם פטור.

ומה שכתבת, שאין נפקותא בדין זה, משום דראובן הוא בעל הבית; בנדון זה, כיון דיש כאן אונאה יותר משתות, אין חילוק בין בעל הבית לאיש אחר. כי כתוב בתוספת, במה שיש חילוק בין בעל הבית לאדם אחר, היינו דוקא עד שתות, כהנך תרי עובדי דורשכי וכיפי (ב"מ נא), אבל ביתר משתות, לא; וכן עשה רבינו יצחק מעשה. ושלום, אביך אשר בן הרב רבינו יחיאל ז"ל.

סעיף כו

ללמוד: ש"ך י"ד

An Akum may not claim Ona'ah. In contrast to theft or fraud which is prohibited against Jews and Gentiles, Ona'ah does not involve any malicious intent to defraud- the parties willingly consented to the agreed-upon price. Nevertheless, when dealing with a Jewish brother, the Torah demands an extra level of sensitivity, and each party has an obligation to ensure the price is fair to the other.

See Avney Nezer Orach Chaim 325 (19) that misrepresenting the fair price of an item to an Akum would violate Genaivas Daas. In addition, if the normative practice is to sell goods for their fair value, charging an Akum more would violate Genaivas Daas even in the absence of any representation.

אונאה [סעי' י"א] שאסור להנאותו בין בשווי המקח כו'. הנה דבר זה פשוט דאין איסור אונאה לעכו"ם וזיל קרי בי רב הוא לא תנונו איש את "עמיתו". והרב אתי עלה מדין גניבת דעת דכשאומו לו שכך שוה והוא אינו שוה כך הרי גונב דעתו, או אפילו בסתמא במקום שאין דרך הסוחרים למכור יותר משווי. הרי הגוי סומך עליו שכך שוה. ודומה למוכר דבר שיש בו מום דחשיב גניבת דעת משום דסתמא אין בו מום. ואפשר דעל כן הגמ' אמר לענין חזרה. ומשום דלהנות לכתחילה אסור באופנים הנ"ל. אך לאו דלא תנונו אף באופנים הנ"ל אינו עובר:

סעיף כו: הגוי אין לו
אונאה שנאמר איש את
אחיו וגו' וגוי שהונה
את ישראל מחזיר
אונאה בדינים שלנו
שלא יהיה זה חמור
מישראל:

מראי מקומות

מנחת חינוך מיעוה שלו

ולאו זה נוהג בכל אישי ישראל אך ישראל שהונה את העכו"ם אינו כלל בלאו הזה דעמיתך ואחיו כתיב כ"ה בר"מ ובש"ע מהש"ס דבכורות ועכו"ם לעכו"ם או עכו"ם לישראל וודאי אסור וחייב עליו מיתה כי הוא בכלל גזל או דינן שנצטוו עליהם. ומבואר כאן בר"מ וש"ע דעכו"ם שהונה את ישראל מחזיר האונאה לא יהי' זה חמור מן ישראל. והנה עכו"ם לעכו"ם דק"ל גבי גזל דאפי' על פמש"פ נהרג ער"מ פ"י מה' מלכים א"כ אף כאן כן או באינה לישראל ג"כ חייב מה"ט. אך אפשר דוקא אם היה שתות עכ"פ דהוי אונאה רק מחמת פמש"פ דאינו ממון ובעכו"ם הוי ממון אבל בפחות משתות תליא בספיקו של הרא"ש שהבאנו לעיל אם הוא מטעם מחילה א"כ כאן חייב כמו פמש"פ שגזל מישראל אף על גב דמחל מ"מ נהרג אך אם הוא היתר גמור כיון דהוא בדרך מו"מ עיין בדבריו א"כ אין איסור כלל בעכו"ם ג"כ הן עכו"ם לעכו"ם והן עכו"ם לישראל. והנה מ"ש דעכו"ם שאינה לישראל יחזיר לא כ' בשום מקום כגון גבי גזילה או גניבה ד"ז ועבמ"מ כ' דיעצא לרבינו מפ' השוכר בע"ז גבי הלוקח גרוטאות כו'. והנה ד"ז צריך חקירה דב"נ כיון שח"מ אי צריך להשיב ע"ש גבי ב"נ נהרג על פמש"פ ולא ניתן להשבון ברש"י ובתוס'. והנה אף אי נימא דקרקעות ודומי' נתמעט מהלאו מ"מ נ"פ דוקא בישראל הוא גזה"כ אבל בעכו"ם דהוא בכלל דינים בוודאי אין חילוק ונהרג על אונאת קועו"ש ג"כ אך אינו משיב כי גם בישראל לא ניתן להשבון:

שו"ת אבני נזר חלק או"ח סימן שכח

יט) מה שכתב שראה בתשובתי דעכו"ם אין לו אונאה היינו שאינו עובר בלא תנונו ובגמרא [בכורות יג ע"ב] מצינו רק שאינו מחזיר אונאה לגוי וכן כתב הרב ז"ל מלאדי בהלכות

סעיף כז, כח

ללמוד:

טור

שו"ע כ"ח

סמ"ע מ"ה

סמ"ע מ"ז

סמ"ע מ"ז

שואל ומשיב ד' ג' קל"ז

חוט שני מ"ה

סעיף כז: הנושא ונותן באמונה אין לו עליו אונאה כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו כך וכך אני משתכר בו אין לו עליו אונאה:

סעיף כח: הנושא והנותן באמונה לא יחשוב הרע באמונה והיפה בשויו שאם קנה י' יריעות ב' דינרים ויש בהם שאינם שוות דינר ויש בהן שוות יותר לא יחשוב הרעות בדינר כל אחת והיפות בשוויין אלא הכל באמונה כמו שקנאם ביחד ומעלה לו על דמי המקח שכר הכתף והפונדק וכוללם בדמי המקח אבל שכר טרחו לא יעלה על דמי המקח ולא יקח ממנו אלא כמו שנתפשר עמו שיתן לו ריוח.

If a customer agrees to pay the seller a specific mark-up above his cost, there would be no Ona'ah even if the total price is above the true market value. The reason is that the agreed upon price is clearly not designed to reflect market value- rather it is a formula that ensures the seller a specific profit. Because the transaction is not based on value, it not subject to Ona'ah. This is similar to the concept discussed in Sif 20 by barterers; a sale that is not based on value is not subject to the rules of Ona'ah.

סעיף כז, כח

Think about it!

In the absence of this form of arrangement, a seller may not justify charging above market prices simply because his expenses are high. It is only when the parties specifically agree that the price should include a specific profit this exception applies. Accordingly, a merchant who purchases goods at a higher price than his competitors would be unable to pass along the increased expense, unless there was a clear waiver from the customers.

When selling a package of goods that are of varying quality, a person may either base the price on what he paid for the entire package, or sell each individual item for its true value. He may not however cherry-pick the goods, and charge the true market price for the superior goods, and sell the inferior goods for the average price he paid for the package. The reason is simply; when buying a package, the average price is above the fair value of the inferior goods, and below the value of the superior goods. It is fair because it averages out. If however, the better goods are sold off at their market price, the value of the remaining goods is certainly below the average price paid, and therefore must be sold for their market price as well.

In calculating costs of a price-plus arrangement, the seller may include all out of pocket expenses. He may not, however, bill for his time, since that is covered by the “plus” that he is receiving. This applies to all of the fixed overhead costs, such as an employee that he pays regardless of this work. However, if he hires extra employees, or pays them for additional hours because of these goods, he may include that expense as well. Chut Shanee 45.

Think about it!

Can a buyer claim Ona’ah if he overpaid for an item at a public auction? Shoel Umaishiv 4:3:137 rules that he cannot, for a number of reasons. Because auctions sell many items, some very cheaply while others are overpriced, we view the entire auction as one sale, which is on average a fair price. Although a specific buyer may have only purchased one item which happened to be overpriced, we look at the auction in its entirety. In addition, Shoel Umaishiv compares auctions to our Sif; just like when the sale is based on the seller’s profit and not predicated on market value, Ona’ah does not apply, so too by an auction where the price is determined by the other bidders, there would be no claim of Ona’ah since it is clear to all that market value is not the determinant of the price. See however, Teshuras Shay 456 that argues.

סעיף כז, כח

מראי מקומות

טור חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכז
 לז' הנושא ונותן באמונה אין לו דין אונאה ופירש הרשב"ם
 ז"ל שאומר לו חפץ זה בכך וכך לקחתיו וכך וכך אני
 משתכר בו ויש מפרשים דאפילו לא אמר לו בכך וכך
 לקחתיו אלא אמר לו תן לי חפץ זה כמו שקנית אותו ואני
 מאמינך במה שתאמר שקנית אותו ואוסיף לך כך וכך
 לריוח אין בו אונאה שאפילו אם נתאנה בו לוקח ראשון
 צריך ליקח כמו שקנאו דאדעתא דהכי משכו ליתן לו כמו
 שקנאו:

לח' והנושא והנותן באמונה לא יחשוב הרע באמונה והיפה
 בשווי כגון אם קנה עשר יריעות בעשרה דינרין ויש בהן
 שאינן שוות עשירית ויש בהן ששוות יותר לא יאמר קניתי
 עשרה ב' דינרין דהיינו כל אחת בדינר וכן אחשוב הרעות
 ואחשוב היפות כפי שוויין אלא הכל באמונה כמו שקנאם
 ביחד:

לט' ומעלה לו על דמי המקח שכר הכתף והפונדק וכוללם
 בדמי המקח כי כולם בכלל דמי המקח הם אבל שכר טרחו
 לא יעלה על המקח אלא יקח ממנו כפי שנתפשר עמו
 שיתן לו ריוח:

שואל ומשיב רביעאה ח"ג קל"ז

חוט השני מ"ה

הוא אל הסופר וגססכר המשרת אינו טעל ואש"פ ואמרינן
 התם דטעל שכר גמל וכו' היינו משום שזו האנאה
 שעושה בשביל הסחורה אבל כאן אינו עושה האנאה בשביל
 הסחורה שארי גם בלתי זאת יש לו משרת ג"כ וא"כ
 עורה המשרת האי כעורה של עצמו וכוונתו שאינו טעל שכר
 עורה של עצמו כך אינו טעל שכר
 עורה של משרתו וזהו סברא נכונה מיהא ה"כ שצריך
 להוסיף למשרת בשביל כך רשאי לטעול אכן מראה לדקדק

וידר אבן חזקיה צמח ששאלתי שנת תרי"ב ר"ח שנת עת"כ ע"ס
 גדלים כ"י חנניק ציליקאעין צמעה שאל לפיכך כיצד צמח
 שזשים לילטאציע וכל מי שניתן יותר הוא שלי ואיך כ"כ שאלה זה סיכך
 צכרי שיעור אונאה וטעון שנתאנה אי מוציל וכנס שלא מלא גלי לרין זה -
 ואמרינן צום ח"כ צהשקפס ראשונה לפי מה דלעזרו צביע דף ר"ח ע"כ
 דריי אחר צהיה וערגליות אין להם אונאה לפי שאדם רוצה לאונן ומכיל
 הכל אדם רוצה לזונן איך אף דקיייל כרצון היינו שם אצל כחן דדק לילטאציע
 שזוכרים הרבה דברים ובהרצת דברים יודע צמעה עמשה שאין ריוח כי
 וצקלם יש צו הרבה ריוח והוא שם הפקד של זה צשכר ריוח של זה
 ואיך ל"ש אונאה דאף שהוא יודע שהיה מסאנה צחאר איך לא צמעה
 כצקנס הרבה דברים ויכל הלם לומר דעמלם דליידי דצני לעקי שאר דברים
 נמרת וקנית גם זאת ואף אם לא קנס רק דבר אחד מ"ש טענ לקנס
 הדבר הלו עם דברים אחרים וגמר והקנס ועוד דכיון דהוא צפרקס רב טייל
 כהרין שצנחאר צוויח קיען קריב קיד צהגיה דמנכר צלי הכרה ואין צו
 אונאה וטעון קיק ח' כחצ , אף צמעהלעלן אין צו אונאה ואף דעמ"ש שם
 קיק י"ש כחצ דעמעהלעלן יש להם אונאה אצל טע"ז וטע"ז צום ועם גם דהיה
 ע"י טיעת ציד או האכשים צקילים צשועל ועוד כחצ דה"ל כטשאו וטעון
 צלמוכס דלין צו משום אונאה ועיין צשום משרים חלק מ"ש ק"י י"ע ענין
 גדול צריכי אונאה שחקר מקירות רבות צום ולין חזון משרים עמדי לעיין
 כעם צכל הסעצה אצל מכללות דצרי למדתי דכיון שהוא לילטאציע והאכשים
 אין דעמס על השווי הכ"ל כטשאו וטעון צלמוכס שאין לו דין אונאה ע"ש
 טהאריך הרבה צום ככלפצרי צורר וצפרע דליידי דחצב שציי לילטאציע
 שזה רוצה להאחלק מהחשלים או שצריכין לחלק צעמס העזון דה"ל אין
 צעמדין העקח כיכ ואיך אידי דצני לקנס שחצב שיקנה צולגמר להקנס
 ככלפצרי צרי:

סעיף כט

ללמוד:

ב"מ משנה נ"ו ע"א עד נ"ז ע"א 'תנן התם'
 תוס ד"ה אמר ר"נ
 סמ"ע מ"ט
 סמ"ע נ'
 סמ"ע נ"א
 סמ"ע נ"ב
 נחלת עבי
 ספר החינוך רל"ז
 ערך ש"י

סעיף כט: אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות אפי' מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף אין בהם אונאה. הגה: ויש אומרים דדוקא עד פלגא אבל יותר מפלגא כגון שמכר לו אחד יותר משנים הוי אונאה.

Real estate, debts, or slaves are not subject to claims of Ona'ah. According to some opinions, it is permitted to charge any price for these goods. Others argue that the prohibition of Ona'ah applies to these items, but the injured party has no recourse in Bais Din. (See Minchas Chinuch and Nachlas Tzvi)

There is a dispute among the Poskim as to how far this exemption goes. Mechaber says Ona'ah will not apply regardless of the amount overcharged. Ramuh quotes others that disagree, and maintain that if the price is (more than) double its true value, even real estate is subject to Ona'ah.

Maharit 19, Erech Shay suggests that any intangible item (אין בו ממש) would be exempt from Ona'ah. Goodwill, trademarks, and certain investment rights may all be included in this exemption.

סעיף כט

See also Pischey Teshuva 23 regarding Ona'ah when dealing with the public.

Think about it!

Buying a house at below market value from someone who is unaware of its true value would not create a claim of Ona'ah because of this Sif. Nevertheless, according to some Poskim, doing so violates the prohibition of Ona'ah, even though there would be no monetary recourse.

מתני' ^אאלו דברים שאין להם אונאה
^בהעבדים והשטרות והקרקעות ^גוההקדשות
^דאין להן ^התשלומי כפל ולא תשלומי
ארבעה וחמשה ^ושומר חנם אינו נשבע
ונושא שכר אינו משלם ^זרבי שמעון אומר
קדשים

בבא מציעא (דף ס"ג) עמוד ס"ג כ"ג בבא מציעא (דף ס"ג) עמוד ס"ג ע"י תוספת ארזי החכמה

סעיף כט

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

זו.

אמר ר"ג הדר א"ר חסא אונאה אין להן ביטול מקח יש להם. משמע דרב נחמן לא פליג ארז חסא רבו וקשה לר"ת דפ' המקבל (לקמן דף קח. ושם) אמרינן זבן זב' ושוה ק' סבור מינה כו' אמר רב נחמן אין אונאה לקרקעות אלא אפי' ביטול מקח אין להם ומירך ר"ת דאין אונאה עד פלגא אבל מפלגא ואילן מיקרי ביטול מקח ויש להם ואפי' שפיר הא דתנן (לעיל דף טו.) רבי יהודה אומר אף המוכר בהמה ומרגלית אין להם אונאה ומפרש בגמרא עד כדי דמיהם מדקאמר אף משמע דקרקעות נמי אית להו הא שיעורא וזכרין אלא מהני מוהית (כפחות דף טו.) תנן שום הדיינין שפחתו שות או הותירו שות מוכרם בטל רשז"ג אומר מוכרם קיים ומפרש החס"ט דמוכרם קיים עד פלגא: **יצא** לחוץ ב' למ"ד צריך לעשות לו דמים מדבריהם יאל לחולין הכל אצל מדרבנן צריך לשלם להקדש אונאתו ולמ"ד צריך לעשות לו דמים דבר תורה דיש להקדש ביטול מקח יאל לחולין כנגד המעות שנתן והשאר יתחלל בדמים שישלם וקמ"ל דלא אמרינן כיון שיש להקדש ביטול מקח יבטל הפדיון ולא יאל לחולין כלל כמו בהדיק דהמקח בטל והיינו טעמו משום דבהדיק המאנה חוזר משום שאינו רוצה להחזיר האונאה ואפילו אם המתאנה פוטרו מלהחזיר מ"מ שניהם חוזרים כיון שהמתאנה היה יכול לצא לדי הפסד אם לא ירגיש ויחזור בכדי שיראה אצל הקדש המתאנה אינו יכול לצא לדי הפסד כשיעיד המחלל שאינה הקדש לא יוכל ליהנות עד שיוסיף על דמיו כדי שיוי וע"כ צריך להוסיף ולא יוכל לחזור דאפי' מתחייב להקדש בטעות מפסיד כדאמרינן צ"ש נוטלין (ב"ב דף קג.) ושם ד"ה ולא) לא תשיימיה את דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיק כ"ש כאן שיתחייב להוסיף אע"פ שטעה והיה סבור שיתחלל בכך כל ההקדש ולא יטען להוסיף כי מ"מ נתנה לשוה בשוה ולא נתכוון ממסחמא לאנות ההקדש ואינו יכול לחזור ולכך אין שניהם חוזרים: **והאמר רבי** יונה אהקדשות. ביטול מקח יש להם ולא היה יכול לתקן דביטול מקח יש להם מדרבנן דאם כן מאי

מהו למינקט מיניהו ומיכל. כלומר אגידולין ידיהו לא מציעא לן שהרי אפי' המיר עומר של אשתקד את הזרעים קודם שזרעו וזרעם קודם העומר ולא השרישו הוה אגידולין אסורין עד שיצא עומר הבא כי קא מיבעי ליה לנקוטי מן הזרעים שבקרקע ומיכל לאחר העומר: **ושרינהו עומר.** שהעומר מחיר את התלושין חדשים של שנה זו ואת גידולין המחזירין שהשרישו: **או דלמא בטלינהו אגב ארעא.** וכקרקע בעלמא דמו ולא שייך עומר גבייהו למשרינהו: **בני ר' אמי אונאה.** הא תנן לה במתניתין דאין להו לכל הכך דמתני': **ביטול מקח.** יותר משמות: **יש לכן או אין להם.** מי אמרינן מאל תונו (ויקרא כה) הוא דאימנעט ויהא לאו בכלל אונאה הוא אלא מקח טעות הוא או דלמא כיון דלאו דבר שבמדה הוא ולא אטעיה דיבוריה כשאר דין אונאה הוא: **ר' יונה ור' ירמיה** מילתא בלפי נפשייהו אמרי ולא אדרבי אמי קיימי אלא ר' ^(וירמיה) אהקדשות ורבי ^(ויונה) אהקדשות אמרי משמיה דר' יוחנן אונאה אין להם ביטול מקח יש לכן: **מ"ד אהקדשות.** אמרה רבי יוחנן: **כ"ש.** דאקדשות נמי אמר דכיון דאשמועינן דביטול מקח לאו בכלל אונאה הוא מהיכא אימנעט אי דהקדשות קחשיז ליה מקח טעות אע"ג דליכא טעות כלפי שמיא ואפ"ה אמרינן ביטול מקח כל שכן דלגבי חבירה דליכא למימר טעה ואדעתא דהכי לא אקנייה כל שכן דהדר: **מ"ד אקדשות.** אמרה: **אבל אהקדשות לא.** דאילו גבי הדיוט אמרינן טעה ואדעתא דהכי לא אקני אצל אהקדש ליכא למימר הכי וכיון דליתנהו דין אונאה טעות נמי לא אמרינן בהו כדשמואל: **מחולל.** כדאמרן דאימנעט מאונאה וטעות נמי ליכא למימר בהו דמאן טעה: **תנן הכס.** במסכת תמורה (דף כו.) **אם היה קודש בעל מוס.** רישא דמתני' הכי האומר הרי זו תמורה זו תמורה זו או חליפין זו הרי זו תמורה זו מחוללת על זו לא אמר כלום שאין קרבן תמים מתחלל ואם היה קודש בעל מוס יאל לחולין וצריך לעשות לו דמים אם אין זו של חולין יפה כשל הקדש מוסיף עליה מעותיו עד

סעיף כט

מראי מקומות

ספר החינוך מצוה שלז

אבל עיקר הזהרה בין בקרקע בין במטלטל הוא באמת, שהזהרנו שלא להונות הבריות לדעת. אבל החילוק שביניהן הוא שאם נמצאת אונאה במטלטל ביתר משתות שיבטל המוכר, שדעת הבריות שלא לסבול אונאה יתירה מכון במטלטלין, אבל בקרקע לפי שהקרקע דבר קיים לעולם דרך הבריות למחול בו כל אונאה אחר שלקחו אותו, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [ב"ק י"ד ע"ב] על דרך ההפלגה שהקרקע דבר השוה כל כסף הוא. והראיה לדברינו אלה, כלומר שאיסור אונאה אף בקרקע, שהרי עיקר הזהרה זו בקרקעות הוא דכתיבא, וכמו שמפורש בפרשה. זהו דעת הרמב"ן זכרונם לברכה בענין זה, וכמו שכתב בפירוש החומש.

ערך שי רב"ז כ"ט

מעשה בא לפני בשותף באורנדיא שהקנה לחבירו חלקו ונתאנה. פסקתי דאין בו דין אונאה חדא דעיקר המכירה שטר שיש לו על זכות הראנדיא ואין אונאה לשטרות ואפילו בלא שטר מ"מ זכות הראנדיא אין בו ממש ואינו בכלל דבר הנקנה מיד ליד וכמו דממעטינן קרקעות מדכתיב מיד עמיתך שנקנה מיד ליד דוקא ה"ה זה דהוי רק כמוכר הריזח או ההיזק שיהא ותל"ת מצאתי אח"כ במהרי"ט חחו"מ סי"ט בשאלות שלישית באחד שה"ל חלק רק בריוח שיהא מהסחורה לא בהפסד ומכר חלקו דאין בו דין אונאה כיון דאין לו קנין בגוף בסחורה רק בריוח הוי דבר שאין בו ממש ואינו נקנה מיד ליד.

נחלת צבי

שם. והקרקעות. עיין בספר ארעא דרננן אות י"ג [מערכת אות א'] שכתב, מלאתי להרמב"ן בפירוש המורה פרשת בהר [ויקרא כ"ה ט"ו] שכתב שהמלואה את חבירו עובר בלאו בין במטלטלין בין בקרקעות, שזהו דינר הכחוש אל חונו איש את אחיו וכו' במספר שנים אחר היוכל, אבל מדרבנן דרשו באונאת משלומין בשמות המקח וביטול מקח ביתר משמות, ומה לצד מיעוט חכמים הקרקעות ואמרו אין אונאה בקרקעות, אבל אזהרה הלאו נהגה כולן, עכ"ל. ושם בהגהות עפרא דארעא כתב דזה באמת חידוש, דמשמעות לשון חו"ל שאמרו אין אונאה בקרקעות, משמע דליכא איסור כלל, ודומיא דשטרות והקדשות ודגוים. וגם ז"ע דא"כ היה ראוי שילקה על אונאת קרקעות כיון דלא ניתן למשלומין, ודוקא לומר כיון דנכלל עס המטלטלין ובמטלטלין לא שייך מלקות ולכך חזר הלאו כולו דאינו צר מלקות, דהוא דחוק. ועוד, דאם הוא עובר בלאו, איך לא אשתמיט חד מהפוסקים לומר שאם צא ללאת ידי שמים יחזיר האונאה, ולכך צריך להתייבב בזה, עכ"ל ע"ש. וז"ע למה לא זכר דברי הרא"ה בספר החינוך סי' של"ז שהביא ג"כ דברי הרמב"ן הנ"ל והסכים עמו, וגם מבואר שם לדעת הרמב"ן ז"ל באמת כל הני שאמרו שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקדשות נמי, גוף האיסור אונאה יש בהם דומיא דקרקעות ע"ש היטב. גם לא זכר דברי הסמ"ע ס"ק נ"א בשם מהרש"ל [בחדושי לטור] בזה, עיין בפתחי תשובה צד"ה העבדים [סק"א]. גם מ"ש איך לא אשתמיט חד מהפוסקים לומר שאם צא ללאת ידי שמים יחזיר האונאה, לכאורה ז"ע, לפי המבואר בש"ס צ"מ דף כ"ו [ע"ב] ובשו"ע לקמן סימן רנ"ט סעיף א' דכל היכא דאין צו דין חזרה אין האיסור מחוקק בהחזרה כיון שלא ניתן להשבות וממנה בעלמא הוא דיהיב, ע"ש היטב, ועיין מה שכתבתי סימן רל"ז סעיף א' [בפתחי תשובה] צד"ה נקרא [סק"ב]. מיהו יש לחלק, וז"ע. ועיין בספר אור החיים פרשת בהר [שם י"ד] מענין זה:

סעיף ל, לא

ללמוד:

קידושין מ"ב ע"ב

סמ"ע נ"ג

סמ"ע נ"ד

סמ"ע נ"ה

An agent that overpays even a minimal amount may void the sale, since he is only authorized to represent the principal in a fair market transaction. Paying an above-market price is beyond his mandate. Thus, the sale is void because of the inability of the agent to bind the principal, and not because of the laws of Ona'ah. If the agent overcharges the other party, Rabbeinu Yonah applies the regular rules of Ona'ah, since the buyer acted on his own behalf and there is no reason not to apply the regular laws of Ona'ah. Rav Hai Goan disagreed and ruled that anyone dealing with an agent has the right to void the sale if there is any error- the halacha must be symmetrical to avoid giving a party transacting through an agent an unfair advantage.

סעיף ל: במה דברים אמורים
במוכר נכסי עצמו אבל השליח
או אפוטרופוס שטעה ונתאנה
בכל שהוא בין במטלטלין בין
בקרקע חוזר ואם אינה את
הלוקח יש מי שאומר שהוא
הדין שמכרו בטל בכל שהוא
ויש מי שאומר שדינו כשאר
כל אדם דעד שתות הוי מחילה
וזכה המשלח ביתרון:

סעיף לא: דין ב"ד שמכרו בשל
יתומים וטעו נתבאר בסי' ק"ט

מראי מקומות

קידושין דף מב עמוד ב

אמר רבא: הא דאמרן פחות משתות נקנה מקח,
לא אמרן אלא דלא שויה שליח, אבל שויה שליח,
אמר: לתקוני שדרתיך ולא לעוותי.

סעיף לב

ללמוד:
 ב"מ נ"ז ע"ב
 תו"ס ד"ה 'והאי'
 סמ"ע נ"ז
 סמ"ע נ"ח

Rentals have the same rules of Ona'ah as sales. Consequently, real estate leases do not have Ona'ah since real estate sales are exempt. It should be noted that the Mechaber that rules that there is no Ona'ah on real estate leases regardless of the amount overcharged follows the ruling of the Rambam mentioned in Sif 29; the Ramuh that quotes opinions limiting the exemption to Ona'ah of less than double the fair value, would apply the same limitation to real estate leases as well. In contrast, renting moveable goods are subject to the regular laws of Ona'ah.

סעיף לב: לכשם שאין לקרקעות אונאה כך שכירות קרקע אין לו אונאה אפילו שבר טרקלין גדול בדינר לשנה או רפת קטנה בדינר בכל יום אין לו אונאה:

מראי מקומות

בבא מציעא דף נו עמוד ב
 בעי רבי זירא: שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה? ממכר אמר רחמנא – אבל לא שכירות, או דלמא לא שנא? – אמר ליה אביי: מי כתיב ממכר לעולם? ממכר סתמא כתיב, והאי נמי ביומיה מכירה היא.

תוספות שם

והאי ביומיה מכירה הוא – תימה דבפ' קמא דע"ז (דף טו. ושם ד"ה והשתא) מוכח דשכירות לא קני מישראל ששכר פרה מכהן ומלא לבית דירה אמרו וי"ל דהכא גבי אונאה כתיב ממכר מיותר לרבות שכירות.

Think about it!

A person leases a house from a landlord that lives out of town. As the years pass, the landlord does not raise the rent, in spite of the skyrocketing real estate values. Although the tenant is paying well below market rent, the laws of Ona'ah will not apply since we are dealing with real estate. If however, the rent is less than half of the market value, Ramuh would apply the laws of Ona'ah. Also, as mentioned in Sif 29, some opinions maintain that although real estate is not subject to the recourse of Ona'ah, the prohibition of overcharging may still apply. According to these opinions, paying below market rent would be assur even by real estate.

סעיף לג

ללמוד:

סמ"ע נ"ט

סמ"ע ס'

סמ"ע ס"א

A salaried worker who is paid for his time is not subject to Ona'ah. In contrast, an independent contractor who is in control of his schedule would be subject to Ona'ah (see Sif 36). Accordingly, an in-house counsel that is underpaid would not be able to claim Ona'ah, while a litigator that is paid a contingency fee would be entitled to such claims. Of course, the reverse is true as well- an employer cannot assert Ona'ah against a worker that he overpaid, but would be able to do so against an independent contractor.

The reason why an employee is not subject to Ona'ah is that a salaried worker who is paid for his time is similar to a slave; the sale of slaves is exempted from Ona'ah as per Sif 29.

A package deal that includes both item subject to Ona'ah and other items that are exempt from Ona'ah present a challenge. Terumas Hadeshen writes that we assign each item its pro-rated amount of the total sale price. For example, if a person hires a driver with a car for three hundred dollars. The car rental would be subject to claims of Ona'ah, while the driver would not (since he is a worker). We

סעיף לג: השוכר את חבירו לעשות עמו בין בקרקע ובין במטלטלין אין לו אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין בהם אונאה. הגה: שכר פועל עם סוס או חמור אע"פ שמיצד עצמו אין בו אונאה מצידי הבהמה יש בו אונאה ומשערין מה בא לשכר הסוס ומה שנתאנה בזה וצריך להחזיר לו.

סעיף לג

first determine the typical ratio of how much a driver is paid compared to the cost of renting a car. If, for example, a typical driver is paid two hundred dollars per day, and car rental are usually fifty dollars, we assign $1/5$ of the total price to the car rental (\$60), and the remaining $4/5$ (\$240) to paying the driver. We then can determine whether there is Ona'ah on the car rental. (In this case, the answer is yes, the amount charged is exactly $1/6$ more than the market price). See also Machaneh Ephraim Gezaila 11.

Think about it!

Although the typical remedy for Ona'ah of greater than $1/6$ is to completely void the sale (as opposed to when the Ona'ah is exactly $1/6$, where the sale remains valid and the amount of the Ona'ah is refunded), that obviously cannot be the remedy for a rental when the claim is asserted after the end of the term. Accordingly, in such cases the entire amount of the Ona'ah must be refunded.

מראי מקומות

דרכי משה הקציר חושן משפט סימן רכז
(ה) כתב בתרומת הדשן סימן שי"ח ואם שכר פועל וסוס והיה
בו כדי אונאה אף על גב דמצד הפועל עצמו אין בו אונאה
מכל מקום מצד הסוס יש בו אונאה ורואין ואומדין השכר
המגיע לפועל ומה המגיע לסוס לפי ערך השכירות וכל מה
שנתאנה בסוס צריך ליתן לו ואפילו הוא יתר משתות אי
אפשר לחזור מאחר שכבר נעשה המלאכה אלא צריך ליתן
לו מה שאינהו ועיי"ש:

סעיף לד

ללמוד:
סמ"ע ס"ב
סמ"ע ס"ג

As previously established, sales of real estate are not subject to Ona'ah, while sales of chattel, moveable items, are. If a worker is hired to plant a field but uses fewer seeds than needed, it is questionable whether there is a claim of Ona'ah. On one hand, fewer seeds were used, and seeds are mitaltilin that are subject to Ona'ah. On the other hand, the worker was hired to improve the field, which is real property that is not subject to claims of Ona'ah. As there is no clear halacha, we apply the rule of 'המוציא מחבירו עליו הראי' and the muchzik would prevail.

סעיף לד: שכרו לזרוע לו קרקע ואמר זרעתי בה זריעה הראוי בה ובאו עדים שזרע בה פחות מהראוי לה הרי זה ספק אם יש לו אונאה מפני הזרע או אם אין לו אונאה מפני הקרקע לפיכך אין מוציאין מיד הנתבע וכן אין משביעין אותו היסת מפני הקרקע שיש כאן.

See Pischey Teshuva quoting Amudey Ohr 107 that if a contractor was hired to build a house and there is a claim of Ona'ah, the labor involved in preparing the building materials would be subject to Ona'ah (if performed by an independent contractor, as per Sif 36), while the actual construction work, which is affixing the materials into the ground, are considered real estate transactions and exempt from Ona'ah. See Terumas Hadeshen quoted in Sif 33 about hybrid transactions in which a portion is subject to Ona'ah, while the rest is exempt.

Think about it!

A person hired a contractor to renovate his kitchen. After the job was completed, he discovers that he was overcharged. The homeowner will not prevail in his claim of Ona'ah-although an independent contractor is subject to the rules of Ona'ah, a contractor who improved real property would be treated as a real estate transaction, which is exempt from such claims. (See Pischey Teshuva that qualifies this ruling). A mechanic that overcharges to repair a car would however, be subject to claims of Ona'ah.

סעיף לה

ללמוד:
ב"מ נ"ז ע"ב
תו"ס ד"ה 'זהאי'

סעיף לה: השוכר את הכלים או את הבהמה יש להם אונאה שהשכירות מכירה בת יומא היא ואם יש בה אונאה שתות או יותר בין שנתאנה שוכר בין שנתאנה משכיר הרי זה"ז מחזיר אונאה ואפילו לאחר זמן מרובה.

Rentals of moveable items (mitaltilin) are subject to Ona'ah. However, while a sale that has Ona'ah of greater than 1/6 is simply undone; the buyer returns the item and the seller refunds the payment that is not practical by rentals. One cannot 'undo' a rental after the object was used, and therefore the Ona'ah is settled by a payment/refund regardless of the amount.

Claims of Ona'ah by rentals are not subject to the limited timeframe that applies to sales (which are explained in Sif 7). See Sma 65 for two explanations of this Halacha.

סעיף לו

ללמוד:
סמ"ע נ"ט
סמ"ע ס"ו

סעיף לו: הקבלן יש לו אונאה כיצד כגון שקיבל עליו לארוג בגד זה בעשרה זוזים או לתפור חלוק זה בשני זוזים הרי יש לו אונאה וכל אחר משניהם בין קבלן בין בעל הבגד חוזר לעולם.

As mentioned in Sif 33, while an employee that is paid for his time is not subject to Ona'ah, a contractor that is paid to complete a specific task has the regular rules of Ona'ah. The distinction is whether his time is sold to the employer, which gives the employee a status comparable to a slave that is exempt from Ona'ah, or whether the contractor controls his own schedule, in which case his pay is subject to Ona'ah. Thus, an attorney would be treated as a kaban even though he bills by the hour, since the attorney chooses when to work for a given client.

The time limitation that applies to sales (which are explained in Sif 7) does not apply to workers.

Think about it!

Although an independent contractor is subject to Ona'ah, in practice it is extremely difficult to establish market price for services. Contractors charge a wide range of prices based on their expertise and reputation, and it is difficult to prove that a particular provider is really not worth the amount that they are charging.

Think about it!

A contractor may be called to Bais Din decades after completing a job, and be forced to defend himself against allegations that he overcharged a client. If he is found guilty, he will have to refund the Ona'ah regardless of the amount of time that elapsed- there is no statute of limitations. Nevertheless, the burden of proof to establish what the appropriate price should have been at the time the service was performed, would be on the customer (as per Sif 9)

סעיף לז, לח

סעיף לח: ואם התנו ביניהם שיחלקו בשום הדיינים וטעו בשתות בטלה חלוקה שהדיינים ששמו ופחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל.

ללמוד:

קידושין מ"ב ע"ב

מחבר

סמ"ע ס"ח

סעיף לז: האחים והשותפים שחלקו המטלטלים הרי הם כלקוחות פחות משתות נקנה מקח ואין מחזיר כלום יתר על שתות בטל מקח שתות קנה ומחזיר אונאה ואם חלקו קרקעות אפילו שמו שזה מנה בדינר או שזה דינר במנה קיים (וי"א דדוקא עד פלגא) ואם הטעו זה את זה במדה או במשקל או במנין אפילו כל שהוא חוזרים ואם עשו שליח שחלק ביניהם וטעה בכל שהוא בטלה החלוקה:

If brothers divide their inheritance, and some brothers mistakenly receive more than their proper share, the distribution is subject to the regular laws of Ona'ah. Dividing the estate is treated as a sale between the brothers, and therefore if the discrepancy is greater than 1/6, the entire distribution is void. If the Ona'ah is exactly 1/6, the discrepancy is settled in cash. If however, the brothers stipulate that the division should be 'like the assessment of Bais Din', discrepancies of 1/6 or larger completely void the distribution (in contrast, the typical remedy for Ona'ah of exactly 1/6 is to keep the sale in place, and settle by paying/refunding the amount of the Ona'ah).

אי למימר הא דטעו בשתות הא דטעו, ה"א דפחתו שותות או הוסיפו: ה"א ברוחות, מי שגנל לו חלק בדרום אומר טע לי חלק נאמן שהיה לו" שם שדה סמוכה לה מר ז"ל לתקוני שדרתך ב"ר. שגנלה לו מאמו: ה"א הן כלקוחות ב"ר, כך דיןן של לקוחות קלוג כפרק ה"ב (כ"ח דף מ"ט): ה"א ודא דאמרן יתר על שתות בטל מקח לא אמרן אלא דלא אמר נפיקו בשותא דבי דינא. הא דאמר יתר על שתות בטלה חלוקה לגמרי לא אמרן אלא שלא התנו מתחילה להיות שותות הנכסים בשלשה" שכן ב"ד חל קנלו עליהם להיות חלוקתם דין שום הדיינים אפי' יתר על שתות מכרן קיים דק"ל כרשב"ג דאמר מכרן קיים נמשכת כמותות פרוק אלמנה-ניחיות (ד' ט"ז): ולא ס"ל לרנא הא דאמר רב נחמן לעיל הלכה כדברי חכמים: ודא דאמרן שותות צריך דהחזיר אונאה לא אמרן אלא בשלשה"י. דלונאה כתיבה כהן" או קנה מיד עמיתך אל חותי דבר הנקנה מיד ליד: ב"ע"א. שלא חלקום מחל לעול כל אחד נדעה ויפסה אלא העלוס דמים ונטל זה נדעה כפי דמים חס דפסה כפי דמים: חוזר. שאין זה כשאר חלוקות דק"ל כה"כ (כ"ח דף מ"ט): פחות משתות מחיל אינש דהתם אין כל חדש יטל ללמנא הדמים חל טועה מודה טעות הוא ולדעתא דהכי לא עבד: נ"בא ש"ח"ו ש"א אדם בנותו יתחזיר חלוטו

הא דטעו הא דלא טעו אי דלא טעו מאי יכולים למחות יכולים למחות ברוחות: ה"א אמר רב נחמן *האחין שחלקו* הרי הן כלקוחות פחות משתות נקנה מקח יתר על שתות בטל מקח שתות קנה ומחזיר אונאה אמר רבא הא (ה) דאמרן פחות משתות נקנה מקח לא אמרן אלא דלא שויה שליח *אבל שויה שליח אמר* *לתקוני שדרתך ולא לעוותי* *והא (ו) דאמרן יתר משתות בטל מקח לא אמרן אלא דלא אמר נפילגין בשותא דבי דינא אבל אמר נפלוג בשותא דבי דינא מכרן קיים *דתנן שום הדיינים שפיתחו שתות או הותירו שתות מכרן בטל כרשב"ג אומר מכרן קיים *והא דאמרן שתות קנה ומחזיר אונאה לא אמרן אלא במשלמלי אבל במקרקעי *אין אונאה לקרקעות ובמקרקעי לא אמרן אלא דפלוג בעליוא אבל פלוג במשחתא לא כררבה *דאמר רבה *כל דבר שבמדה ושכמשקל ושכמנין אפילו פחות מכרי אונאה נמי חוזר והא *דתנן

קידושין (תלמוד בבלי *ש"ו וד"ר* עמוד ט"ז כ"א קידושין תלמוד בבלי) הודפס ע"י תוכנית אוצר החכמה

סעיף לט

ללמוד:

טור
מחבר
סמ"ע ע"א
סמ"ע ע"ב

If brothers distribute property from their father's estate with the expectation that it can be accessed via an alleyway, not realizing that the neighbors have the right to block the property's access, the division is void. Even if the brothers subsequently obtain an easement from the neighbors, since at the time of the distribution it could not be used, the division is void and must be redone.

סעיף לט: ראובן ושמעון אחים חלקו על תנאי שמי שיפול לו בית פלוני שיפתח לו פתח למבוי ולא שמו אל לבם שיכולים בני המבוי לעכב עליו ונפל אותו הבית לראובן אם רוצה ראובן לבטל החלוקה הרשות בידו:

מראי מקומות

טור חושן משפט סימן רכז
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון אחים והיתה החלוקה על תנאי שמי שיפול לו בית פלוני שיפתח לו פתח במבוי ולא שמו אל לבם שהמבוי סתום ויכולין בני המבוי לעכב עליו מלפתוח ונפל אותו הבית לראובן ורוצה לבטל החלוקה שאומר שכיון שבני מבוי יכולין לעכב עליו אפילו אם יתן לי שמעון דרך בתוך חצרו א"א ליכנס עמו דרך פתח א'. תשובה הדין עם ראובן כיון שבני המבוי יכולין לעכב עליו ואין הבית שוה כלום אם אין לו יציאה מהיכן לצאת ודמי להא דאמרין לא אמרן אלא דפליג בעילוי אבל פליג במשחתא לא דכל דבר שבמדה במשקל ובמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר ומה שטוען שמעון שהוא יסלק ממנו תרעומת של בני המבוי לאו טענה היא אלא כמו שטוען ראובן אי אפשי לי לקנות לי תגר בפתיחת הפתח ועוד כיון שבשעת החלוקה טעו הדייגין בזה שהיו סבורים שהיה יכול לפתוח הפתח והוא אינו יכול החלוקה מעיקרא בטעות היתה ובטלה לה:

משא ומתן

דיני אונאה

אלו בלשון אונאה⁹. לפיכך יש שכתבו שהמאנה את חבירו אונאת ממון, כולל איסור אונאת דברים¹⁰.

האיסור באונאת ממון

איסור אונאת ממון כוללת כל גניבה או גזילה ומרמה בדרך מקח וממכר. האונאה בכלל הלאו של גזילה¹¹ אבל לעומת הגזילה שנעשית בעל כרחו של

והמציק, מלשון 'והאכלתי את מוניך את בשרם', וע"ע קול רמ"ז ב"מ פרק ד' שפירש מלת אונאה, כלומר גזלה באונס בין באונס הדעת דהיינו רמייה, ובין באונס שהיא גזלת ממון, ובכללה גניבת הכבוד וחמיסת הרצון.

9 משמעות המשנה ב"מ נ"ט ב' והראשונים היא שהמזער חבירו ומראה כאילו מתכוין לטובתו (דרך רמייה) עובר על אונאת דברים, וכן מבואר מספר המצות לרמב"ם ל"ת רנ"א, ויראים ק"פ, וכן נראה מהמאירי על המשנה הנ"ל, אבל בקרבן אהרן על תורת כהנים פרשת בהר פרק ד' אות ב' משמע שמפרש דכל אונאה (אפילו אונאת דברים) היא רק בדרך רמייה, ועיין פרק אונאת דברים הערה 7 ולהלן.

10 עיין בדברות משה (ב"מ סימן נ"ג ענף א' ד"ה ומלשון), שכתב שהמשנה משמיענו שאונאת ממון ואונאת דברים הוא אותו הלאו, והמאנה אונאת דברים עובר על הלאו דאל תונו איש את אחיו, ובאונאת ממון עובר על לאו דאל תונו את עמיתו, ודייק כן גם מלשון הרמב"ם (הלכות מכירה פרק י"ד הל' י"ב), עיין שם, ולפי זה מוכרח שהגדרת אונאת ממון ואונאת דברים משותפת, והיינו דמלבד מה שיש לו צער מהפסד הממון עוד יש צער במה שרימה אותו, ועיין פרישה סי' רכ"ח ס"ק ה', ועד"ז בסמ"ע סי' רכ"ז ס"ק נ"א בשם המהרש"ל שכתב דלכן אסור אונאת קרקע אף לסוברים שאין אונאת ממון בקרקע.

11 לשון הטור רכ"ז א' ע"פ גמרא ב"מ ס"א א' נקט גזילה ולא גניבה, ועיין מכתם לדוד חו"מ סימן כ"א דאמנם האונאה דומה יותר לגניבה שנעשית בערמה, וכל היכי דמטמרי אינשי בכלל גניבה, מ"מ לענין השבה נלמד אונאה מגזילה שאינו משלם כפל, וכן דומה לגזילה שמוכרו בפרהסיא, וכתב הב"י שאין כוונת הטור שאונאה נכלל בלאו דגזילה, רק דומה ללאו דגזילה שאין לוקים עליו כיון דניתן להישבון, אבל הפרישה כתב שכוונת הטור הוא שאונאה הוא גזילה שניתק לעשה של והשיב (וב"כ בסמ"ע ס"ק א') וכזה כתב הב"ח שם.

פרק א'

האונאה בכללה, והאיסור במקח וממכר

מקור איסור אונאה, בממון ודברים

נאמר בתורה 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו'¹, ודרשו חז"ל אל תונו איש את אחיו – זו אונאת ממון², ועוד נאמר 'ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך'³, ודרשו חז"ל ולא תונו איש את עמיתו – זו אונאת דברים⁴.

הגדרת האונאה

מהות האונאה הוא האיסור לנצל את חבירו בדבר שאינו יכול להגן על עצמו, הן בממון והן בדברים⁵. באונאת ממון, אין ביד המתאנה למנוע את הפסד ממון, כגון שאינו מודע לאונאה⁶. באונאת דברים אין בידו למנוע את הצער הנגרם לו מאת המאנה, כגון האומר לחבירו גר או בעל תשובה, זכור מעשיך הראשונים⁷.

מפני ההגדרה והמהות המשותפת לאונאת ממון ואונאת דברים⁸, כללה התורה שני סוגי אונאה

1 ויקרא, כ"ה י"ד.

2 ב"מ נ"ח ב'.

3 שם, כ"ה י"ז.

4 ב"מ שם.

5 רבי שמשון רפאל הירש על התורה שם.

6 ועיין רמ"א רכ"ז סעיף ז' דמוכח ששייך אונאה אפילו בידע, וכ"ה בנתיבות סי' רס"ד ס"ק ח'. ובמחנה אפרים אונאה סימן י"ט תמה מגמ' ב"מ ס"א א' שכן אונאה משום דלא ידע דמחיל, מיותר) אך בשבילי דוד אות ד' כתב דמאחר שכתבה התורה לאו בגזל גילתה התורה שהלאו קאי גם בידע, והגם דבגזל הוא בע"כ, גם אונאה אינו מרצון הטוב רק רוצה לקנות החפץ ומוכח שהגדרת האיסור היא כמבואר בפנים, "ניצול חולשת הזולת" שאינו יכול לקנות ממוכר זה במחיר שהוא ערך המקח.

7 ב"מ נ"ח ב'.

8 עיין ב"מ שם, כשם שאונאה במקח וממכר וכו', משמע ששנים בהגדרתם, ועיין מצודת דוד יחזקאל י"ח ז' שפירש 'לא יונה' לעשוק ולקחת מה משלו, ועיין שערי תשובה שער ג' אות כ"ד שאונאת דברים הוא מענין הצער

מטעם זה דיני השבה של מקח טעות או טעות במשקל דומים יותר לדיני השבת גזילה¹⁷, כפי שיבואר להלן¹⁸.

האיסור בשעת הקנין

יש שכתב שאיסור אונאה לא נאמר על מעשה הקנין שנעשה בעד מחיר אונאה, שכן אין איסור בקציצת מחיר אונאה אלא על פירעון דמי האונאה¹⁹. בזה שונה איסור אונאה מאיסור ריבית שהלאו של 'לא תשימון' אוסר להתנות עם הלוח שישלם רבית²⁰. ויש שכתב שאף באונאה העבירה היא בעת שהלוקח מתחייב בקנין לשלם דמי אונאה תמורת המקח²¹. הנראה שבמקח טעות האיסור הוא בעת הקנין בדומה לגזילה, אפילו שהלוקח לא שילם עדיין את דמי המקח²².

האם דמי האונאה הם דמי גזילה

נחלקו הפוסקים האם דמי אונאה הם גזילה ביד המאנה ואם קידש בהם אשה אינה מקודשת, או שהלאו אינו מחייב להחזיר את דמי האונאה עצמם²³.

17 עיין שבילי דוד רכ"ז אות ח', וחידושי הגר"ח הל' מכירה פרק ט"ז הל' א' ו'.

18 ראה פרק

19 כן הוכיח המנחת פתים סי' ר"ד ובשו"ת אמרי יוסף ח"ב סי' ק"י ממה שכתבו התוספות בבא מציעא נ"ב א' ד"ה אמר, שמותר לפסוק על מקח במחיר אונאה על מנת להחזירו לאחר הקנין, אבל בתוספות הרא"ש ב"מ נ"ב א' ד"ה ה"ק נסתפק בזה. ועיין משפט שלום ריש סימן ר"ד שכתב שאולי מקח של אונאה מקרי מקח שיש בו איסור ובמנחת פתים תמה עליו, ועיין להלן הערה 24.

20 ב"מ ע"ה ב'.

21 אמרי בינה בשו"ת סימן ד' נדפס בסוף חלק א'.

22 שהרי לפי האמור העבירה שהיא בגוף המקח דומה לגזילה וממילא לכו"ע העבירה בעת הקנין.

23 מכמה פוסקים מוכח שדמי האונאה הם בכלל דמי המקח בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם הל' מכירה פרק ט"ז הל' א' הוכיח זאת ממה שהמתאנה בשתות אינו יכול לבטל המקח בטענה שזו קציצה בטעות, אבל בפתחי תשובה רכ"ז ס"ק ב' כתב ממשיכנות יעקב סימן נ"ט שאם נודע למתאנה לאחר הזמן של כדי שיראה לתגר שיש אונאה במקח אבל עדיין לא שילם את דמי האונאה, שאינו חייב לשלם את דמי האונאה (הגם שהוא בכלל דמי המקח שהסכימו ביניהם), דלא מהני מחילה על מה שבידו שהלה יגזול, הרי שדמי האונאה הם גזילה, וכן

הנגזל, אונאת ממון אינה בעל כרחו של המתאנה¹². הלאו נאמר בשני סוגי אונאת ממון: (א) אונאה בערך (שווי) ובמחיר, שהמחיר המשולם למקח אינו ערך המקח, (ב) אונאה בדבר הנמכר, שנמצא מום במקח¹³, או הלוקח לא קיבל את סוג המקח המבוקש, או טעות במדה ומשקל. המאנה עובר על הלאו של אונאה בכל סוגי אונאה¹⁴.

האונאה במחיר, ומקח טעות בהשוואה לגזילה

האונאה והגזילה שונים במהותם. העבירה באונאה היא האונאה בדמי המקח אבל לא בדבר הנמכר, שאף המתאנה רוצה בקיום המקח ותבי-עתו היא על דמי המקח. לעומת זה, העבירה בגזילה היא במעשה שלוקח את הדבר בעל כרחו של הנגזל והנגזל תובע את החזרת הגזלה.

בגלל ההבדל האמור, שונים דיני השבה של אונאה מהשבת הגזלה. מקח של אונאה אינו מחייב בהכרח את ביטול המקח שהרי גם המתאנה אנו תובע את ביטול המקח אלא את החזרת דמי אונאה, ואילו הגזלן חייב להשיב את הגזלה עצמה לנגזל¹⁵.

לפי האמור מקח טעות מכל סוג שהוא, דומה יותר לגזילה מאשר לאונאה, שהרי טענת מקח טעות היא אינו רוצה את הדבר הנמכר ובזה¹⁶, דומה תביעת מקח טעות יותר למעשה גזילה מאשר לאונאה במחיר שתובע את החזרת דמי אונאה.

12 ראה ב"מ ס"א א'.

13 עיין פרישה רכ"ח ס"ק ה', שעובר על גניבת דעת אפילו לא אינה בשוויו.

14 עיין רמב"ן ויקרא כ"ה י"ז שכתב שגם באונאת עבדים שטרות וקרקעות שנתמעטו מחיובי השבת אונאה, מ"מ עובר על הלאו כאשר הטעהו במידה ומנין, ובספורנו שם כתב אף במשקל, ובנתיבות סי' ס' ס"ק ד' כתב כן בדעת הרמב"ם הל' מכירה פרק ט"ז ה"ו במוכר מקח שיש בו מום, אכן בפרישה סי' רכ"ח ס"ק ה' וסמ"ע שם ס"ק ז' משמע שעובר רק על הלאו דאונאת דברים ועיין סי' רל"א א' שהמטעה במדה ומשקל עובר עוד על הלאו 'דלא תעשו עול' (ויקרא י"ט ל"ה).

15 דהיינו באונאת שתות המקח קיים ומחזיר אונאה, ואפילו באונאת יותר משתות נחלקו הפוסקים האם המאנה יכול לחזור בו, עיין לקמן...

16 הן שנמצא מום במקח או שהלוקח לא קיבל את הדבר המבוקש, או טעות של מדה ומשקל שאי אפשר להשלים ובגלל זה נעשה המקח לטעות מעיקרא, בכל אלה הטעות מחייב את החזרת המקח.

מקיים בהשבת האונאה מצות עשה ומתקן את הלאו בדומה להשבת גזילה²⁸.

מחילת דמי האונאה

יש שכתבו²⁹ שהמתאנה שמחל את דמי האונאה לאחר שכבר שילם כאילו אמר הריני התקבלתי את דמי האונאה, ובזה השיב המתאנה את דמי האונאה ותיקן את הלאו. לפי האמור, נראה שגם מתאנה ששילם את דמי האונאה ועד שהמתאנה תובע את דמי האונאה עבר הזמן של 'כדי שיראה לתגר או קרובו', דינו כמחילה וממילא תיקן את הלאו³⁰.

פרק ב'

ערך (שווי) המקח והאונאה במחיר

הגדרת ערך

איסור אונאה נאמר כאשר המקח נמכר במחיר שאינו הערך של המקח ב'שוק'. 'שוק' הוא המקום שבו נעשה המשיא ומתן, כפי שיבואר בפרק זה תחת הכותרת 'הגדרת שוק' ולהלן.

סוגי שוק

ישנם שני סוגי שוק: (א) שוק שבו נמכר המקח ב'מחיר מצומצם', (ב) שוק שבו המקח נמכר במחיר שונים. לשני סוגי השוק, דיני האונאה שונים.

קביעת מחיר בשוק עם מחיר 'מצומצם', ושיעור האונאה בו

י"ט וסי' של"ב ס"ק ג'. וכתב בשו"ת מכתם לדוד חו"מ כ"א שלמסקנת הגמרא ב"מ ס"א גזל ואונאה חד לאו הוא, וחייב השבה של אונאה נלמד מגזל.

28 עיין ב"ח רכז ס"ק א' הנראה מדברי הסוד שחייב השבה באונאה נלמד מגזילה, עי' לעיל הערה 12 וכן מבואר, וכן נראה מהנתיבות רכ"ז י"ט וסי' של"ב ג'. וכתב בשער הציון או"ח סי' תר"ו ב' דכיון שמקיים בזה מצות עשה חייב להשיב מיד דכל רגע הוא זמנו.

29 עיין שבילי דוד רכ"ז אות ד' שמקיים מצות השבה על ידי מחילה, וכן כתב האמרי בינה בשו"ת סימן ד' הנדפס בסוף חלק א'.

30 עיין אמרי בינה הנ"ל בדפחות משתות ירדו חז"ל לסוף דעתם של בני אדם שמוחלים ואף לצד שעבר בזה על איסור אונאה מנתק האיסור על ידי המחילה, ולפי זה ה"ה לאחר כדי שיראה, שכתב רש"י ב"מ מ"ט ב' ד"ה עד, שמחל, וקצ"ע ממה שכתבו התוס' ב"מ מ"ט ב' ד"ה בכדי, עיין שם.

מי שפרע באונאה

מקח שיש בו אונאת שתות שהמוכר קיבל דמי המקח אבל הלוקח לא עשה עדיין קנין המועיל, נחלקו הפוסקים האם החוזר בו חייב במי שפרע²⁴. אבל אם האונאה היא פחות משתות חייב החוזר בו במי שפרע²⁵.

תיקון איסור אונאה

אין לוקין על הלאו של אונאה, אם מפני שניתן להישבון²⁶ או מפני שניתק לעשה של והשיב את הגזילה²⁷. לטעם שאונאה ניתק לעשה של והשיב,

נראה ממה שכתב המחנה אפרים אונאה סימן י"ג שכתב אם שהה יותר מכדי שיראה ולא שילם עדיין שלא נתחייב ליתן דמי האונאה. ועיין גם בערך ש"י סי' רכ"ז סעיף כ"ז שדן בדברי הפרישה סימן ר"כ סעיף ה' ד"ה ולא נתן, ובדברי הש"ך סי' שפ"ו ס"ק כ"ה עיי"ש.

24 הש"ך סימן ר"ד ס"ק ב' כתב שהחוזר בו חייב במי שפרע וחולק על הב"ח שם שכתב שאינו מקבל מי שפרע, ובהג"ה מיימוני הל' מכירה פרק ז' מוכח כדעת הב"ח, ועיין מטה שמעון ר"ד הגה"ט ב' והגה"ט ז' מבין המחבר.

25 שו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן ק"י, שרוב ראשונים סוברים שאין איסור באונאה בפחות משתות, ואפי' קים לי אינו יכול לטעון היות שהחייב ממון של מי שפרע תלוי באיסור וכיון שהוכרע ע"פ רוב דיעות שאין איסור אונאה בפחות משוה פרוטה ממילא ישנו הו באיסור מי שפרע. ועיין באמרי בינה הנ"ל בשו"ת סימן ד' נדפס בסוף חלק א' דאף לסוברים שעובר הלאו דאונאה בפחות משתות נזקקין ב"ד להוציא פחות משתות שירדו חז"ל לסוף דעת בני אדם שמוחלים פחות משתות ובזה ניתק הלאו

26 כ"כ הרמב"ם הל' מכירה פרק י"ב הל' א', והטור רכ"ז א' וכתב במגילת ספר לאוין ק"ע שאינו ניתק לעשה והשיג על היבין שמועה כלל ר"ב שביאר כוונת הרמב"ם שניתק לעשה. ועיין במהרש"א על התוס' ב"מ ס"א ד"ה לעבור, שכתב שדעתם שלוקין על הלאו דאונאה אבל במחנה אפרים אונאה סי' י"ז כתב דלא שמענו כזה. ודנו האחרונים למה אין לוקין בעבדים שטרות וקרקעות או פחות משתות שלא ניתן להשבון, עיין בזה במנחת חינוך מצוה של"ז, ומחנה אפרים אונאה סוף סימן י"ז, ושבילי דוד רכ"ז אות ד' ואמרי בינה או"ח שו"ת סימן ד'.

27 עיין הערה קודמת מדברי היבין שמועה הנ"ל, וכתב בשו"ת מכתם לדוד חו"מ כ"א שלמסקנת הגמרא ב"מ ס"א גזל ואונאה חד לאו הוא, וחייב השבה של אונאה נלמד מגזל וכן כתבו הפרישה והב"ח רכ"ז ס"ק א', ובפני יהושע ב"מ נ"ו א' ד"ה במשנה, וכן נראה מהנתיבות רכ"ז ס"ק

לדוגמא, בגד מאותו הסוג נמכרת בשוק בחנויות שונות במחירים בין מאה למאה חמישים. כאשר רוב הסוחרים יסכימו שהמחירים שניים בין מאה למאה וחמישים מועדקים לפי תנאי השוק, אין במחירים אלה משום אונאה, ומותר לכתחילה לגבות מחירים אלה, אבל כל מחיר שאינו בתחום האמור נידון כפי הדינים של שיעורי אונאה.

שוק שמוכר במחירים שונים, אבל בלי קביעת ערך

שוק שבו כל סוחר מבקש תשלום בעד המקח לפי מה שמסער שהלוקח מוכן לשלם, מבלי להתחשב בגורמי ביקוש הצע וקובעים את מחיר המקח כפי ראות עיניהם, כל מחיר הוא ספק אונאה, ואסור לעשות מקח וממכר באופן זה.³⁷

גובה הרווח

מותר למכור בכמה ריווח שירצה ובלבד שהמחיר בכלל הערך בשוק, כפי שנתבאר לעיל.³⁸

שקאי על מקח שנמכר במחירים שונים, ועל דרך זה כתב בשו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן קנ"ה, עיי"ש. ומה שכתבו שהמחיר נקבע לפי רוב הסוחרים, אין הכוונה שהרוב מוכרים במחיר אחד, דזה החוש מכחישו, אלא שרוב הסוחרים ימכרו במחיר שמוצדק לפי תנאי המסחר בשוק, ועיין בפתחי חושן פרק י' הערה כ"ה שלא דק בזה.

37 עיין ערך ש"י ריש סימן ר"ט שכתב בשוק שגובים לפי מה שיכול להוציא מהקונה דזה בכלל מה שכתב הש"ך ר"ט ס"ק א' מהב"י ריש אונאה בשער שאינו ידוע אך כתב לדעת הב"י גם בזה מותר, ועיין בספר הלכות משפט בהקדמה לפרק א' שכתבתי להוכיח שבציוור של הערך ש"י אף לדעת הבית יוסף אסור.

ונראה שהערך ש"י אינו חולק על מה שביארנו בפנים שמותר לגבות מחירים שונים כמבואר לעיל הערה 6, והערך ש"י מתייחס לשוק שאינו מתחשב בכללי המסחר המקובלים, וכדבריו שם 'שלווקה כפי מה שיכול להוציא מן הקונה', וממילא אינו ידוע מהו באמת ערך המקח מאחר שאינו מתחשב בכללי המסחר, ובזה סובר הש"ך שיש בו אונאה אף שאין השער ידוע שאילו היה השוק מתנהג בכללי המסחר המקובלים היה אפשר לדעת את ערך המקח, משא"כ בשוק שגבולי הערך ידועים מותר לכתחילה לגבות כל מחיר שהוא בכלל ערך המקח. ומה שכתב בפתחי חושן פרק י' הערה כ"ה דאף בשוק בזמנינו צריכים לקבוע מחיר אחד בלבד לפי רוב סוחרים, אינו מובן, והרב המחבר זצ"ל הודה לי בשעתו.

38 עיין סימן רל"א סעיף כ' שדברים שיש בהם חיי נפש לא ירוויחו ביותר משתות, ועוד פרטים בזה, וכל זה אם

שוק שבו קבעו – מהסכמת הסוחרים³¹ או הוראה ממשלתית³² – לצמצם את מחיר המקח, הוא 'מחיר מצומצם', כל שינוי מהמחיר 'המצומצם', ואפילו פרוטה, היא אונאה.³³

קביעת מחיר בשוק עם מחירים שונים, ושיעור האונאה בו

כאשר המחיר אינו מצומצם, נמכר המקח בשוק במחירים שונים כפי ה'ביקוש והצע'. 'ביקוש' הוא ביקוש הלקוחות לקנות המקח, 'הצע' הוא כמות המקח שהמוכרים מציעים למכירה. שני הגורמים אלה, קובעים בדרך ממילא את שווי (ערך) המקח. באופן האמור, המקח נמכר במחירים שונים ולא במחיר אחד בלבד.³⁴ לשוק זה קבעו חז"ל שלושה שיעורי אונאה, פחות משתות מערך המקח, שתות, ויותר משתות, שדיניהם שונים, כפי שיבואר להלן.³⁵

בדרך זה של מקח וממכר נקבע השווי כפי המחירים ש'רוב' הסוחרים מוכרים מקח זה. כל מחיר שרוב הסוחרים יסכימו שמחיר זה הוא ערכו, אינו אונאה, וכל מחיר שלפי רוב הסוחרים אינו ערכו, הוא אונאה.³⁶

31 ישנם (במדינות שהדינא דמלכותא אוסר לסוחרים להסכים ביניהם על מחיר אחד (Anti Trust), ומסתבר שחוק זה הוא לתועלת הלוקחים, וגם בדיננו הוא בכלל תקנה לטובת המדינה (עיין ב"מ ס' ב' דמרווח תרע"א), ובכזה כתב הרמ"א חו"מ סו"ס שס"ט דד"מ דינא. ויש לעיין האם מתחשבים עם המציאות בשוק או כפי השווי שאמור להיות כפי החוק. ונראה מאחר שבפועל השווי מצומצם, הרי זה השווי בשוק ועל דעת כן נעשה המו"מ ולכן האונאה היא אפילו בפחות משתות ודינו כמחיר 'מצומצם'.

32 הן אם נקבע מחיר אחד בלבד, הן אם נקבע גבול לגובה הרווח שאינו תלוי ב'ביקוש והצע'.

33 כ"כ הערוך השולחן רכ"ז סעיפים ב' ז' לדייק כן מדברי הרא"ש דמה שחז"ל נתנו שיעור שתות באונאה (שהמקח קיים ומחזיר אונאה) לא נאמר בדבר שיש להם קביעת מצומצם, דבזה האונאה היא אפילו פחות משתות.

34 ערוך השולחן שם, וכן מוכח משו"ת השיב משה סי' ק"ב עיי"ש.

35 ראה פרק ג'.

36 עיין שו"ת השיב משה סימן ק"ב, שכתב 'ובודאי כל מי שמשנה למכור בפחות או ביותר מדרך רוב הסוחרים בדוגמת אותו יין הוי אונאה וכו'. ועיין בתשובה שם

במקום אחר, נקבע הערך כפי מקום שעשו הקנין ולא כפי הערך במקום שנמצא המקח.

השווי כפי שעת הקנין והתחייבות למכור

ערך ומחיר המקח נקבע לפי הערך בשוק שבו נעשה הקנין⁴³. המחייב עצמו להעמיד סחורה למועד מאוחר יותר, וקבעו ביניהם מחיר כפי הערך בשעת ההתחייבות⁴⁴, אם בעת העמדת המקח נשתנה הערך כדי שיעור אונאה נחלקו הפוסקים האין לחשב את שווי המקח. יש שכתבו⁴⁵ שמעריכים את שווי המקח כפי זמן שהלוקח מקבל את הסחורה ולא כפי השווי בזמן ההתחייבות. כל זה, אם הלוקח לא נתן את כל דמי המקח בעת ההתחייבות, אבל אם נתן הלוקח את כל דמי המקח בעת ההתחייבות כאילו קנה את המקח, ושלל התייקר או הוזל⁴⁶.

יש אומרים⁴⁷ שאם היה ידוע בשעת ההתחייבות שהשער יכול להשתנות, ובכל זאת קבעו את דמי המקח כפי השער של עכשיו, על דעת כן חייבו עצמם שישערו הערך כפי שווי בשוק בשעת ההתחייבות, מלבד כאשר לפי ראות עיני הבית דין אי אפשר היה לצפות שינוי שער בגודל זה, ואזי אף במחיר זה יש אונאה.

הגדרת 'שוק'

חנויות שהמשיא ומתן שלהם נעשה בתנאים דומים⁴⁸ נחשבים שוק אחד הגם שהם רחוקים זו מזו במקומם. לעומת זה חנויות שתנאי המסחר שלהם שונים זה מזה, נחשבים כשני שווקים הגם שהם

43 עיין הערה 11.

44 ראה עוד 'דיני קנינים' פרק ט'.

45 פתחי תשובה סימן רכ"ז ס"ק ז' משו"ת פנים מאירות חלק ב' סוף סימן ח'.

46 עיין פתחי תשובה הנ"ל ובמשפט שלום ר"ט סעיף ד' ד"ה והנה, הטעם שבדמיו היה יכול לקנות בשוק, ולפי זה לא די שנתן הלוקח מקצת דמי המקח כנהוג בדמי קדימה, אלא יתן מיד כל דמי המקח.

47 פתחי תשובה שם משו"ת בית אפרים חו"מ סימן ד', ועל דרך זה בערך ש"י סימן ר"ט סעיף ו' ד"ה חייב. ועיין במשפט שלום סימן ר"ט סעיף ד' ד"ה והנה הט"ז, אימתי חייב לקיים התחייבות שלו בנשתנה המחיר. ועיין בזה דיני התחייבות

48 תנאים דומים כולל הוצאות הייצור ומסים, עובדים וכו'.

וכן, מותר לחנווני למכור בזול משאר החנוונים, ובלבד שהמחיר עדיין בכלל שווי המקח, או אפילו למכור במחיר פחות מהשווי כדי למשוך את הלוקח-חות אם אינו מפסיד לחנוונים אחרים, אבל אסור למכור במחיר פחות מהשווי שהורס את מצב השוק³⁹.

השווי כפי מקום הקנין

ערך ומחיר המקח נקבע לפי הערך בשוק שבו נעשה הקנין⁴⁰. לפיכך, מקח שקנו כדי לשלחו למקום אחר, נקבע המחיר כפי השוק במקום הקנין ולא כפי הערך במקום או שוק שנשלח אליו⁴¹.

לדוגמא, ראובן בארץ ישראל מזמין בדוא"ל (Email) סחורה משמעון בארה"ב (שהוא מקום הזול) כדי לשלוח לארץ ישראל (שהוא מקום היוקר), וקבע המוכר (בארה"ב) מחיר שהוא אונאה משווי בארה"ב אבל אינו אונאה משווי בארץ ישראל (מקום הלוקח), ונעשה קנין⁴² כאשר המקח עדיין בארה"ב, ואזי הלוקח בעלים של הסחורה כשהיא עדיין בארה"ב, יש ללוקח טענת אונאה על המוכר.

היו המוכר והלוקח במקום שנעשה הקנין והמקח

יש בית דין שבידו לחייב למכור כך. אבל לולי זה אינו חייב היחיד למכור בזול.

39 עיין ערוך השולחן רל"א סעיף כ', שכתב תוכחה לחנוונים שמתחרים זה בזה ועל ידי שמוזילים השער גורמים שלא ירויחו הסוחרים, ובסימן רכ"ז סעיף ז' כתב דהם ישאו עון, ועל זה אמרו חז"ל מתריעין על פרקמטיא שהוזלה אפילו בשבת, ועוד הוסיף שם שאין לקבוע השער על פיהם כי אדרבה הם מפקיעים השער. כלומר, כשכוונתו שמוכר במחירים מוזלים כדי להפסיד את המתחרים ולגרום שהוא ישלם בשוק בלי מתחרה, ומפסיד בזה הן למוכרים והן ללוקחות, ועיין בענין זה בערך ש"י סימן קנ"ו סעיף ה' וסימן רכ"ח סעיף י"ח משו"ת דרכי נועם סימן ל"ה.

40 בית יוסף רכ"ז סעיף י"ב מרבינו ירוחם מירושלים נתיב ט' חלק ג', ועיין בש"ך ס"ק ו' ובמשפט שלום ריש סעיף ב' משו"ת מבי"ט חלק ב' סימן צ"ז דמשערים האונאה לפי מקומו ושעתו..

41 שו"ת מבי"ט חלק ב' סימן צ"ז, כסף קדשים סעיף ב'.

42 בעיור זה צריך לברר האם הקנין תקף בדיננו, והוא בדרך כלל בדרך סיומתא. קבלת אחריות של המוכר על המשלוח (ביטוח) אינו ראיה שהמקח עדיין ברשות המוכר, אלא שירות מצד המוכר לבטח את המקח עד שיגיע ליד הלוקח.

חייב לחזור אל הלכות להודיע להם⁵³.

פרק ג'

שיעורי האונאה

שלושת שיעורים לאונאה

חז"ל קבעו בשוק שמוכר במחירים שונים⁵⁴, שלושה שיעורים לאונאה: פחות משתות (ששית) מערך המקח, שתות, ויותר משתות.

א. אונאת שתות:

מחיר בששית יותר מערך המקח היא אונאה ללוקח, בפחות בששית מערך המקח היא אונאה למוכר. בשיעור אונאה זו המקח קיים ויחזיר את דמי האונאה, דהיינו ההפרש בין המחיר למחיר שגבה שלא כדיון⁵⁵. לפיכך, לוקח שנתאנה במחיר שתות יותר מהמחיר הגבוה ביותר בשוק (שמשקף את ערך המקח בדרך מקח וממכר), חייב המוכר להחזיר ללוקח את ההפרש בין שווי המקח למחיר שגבה, וכן לוקח שאינה את המוכר כששילם מחיר פחות בשתות מהערך הנמוך ביותר בשוק, חייב הלוקח לשלם למוכר את ההפרש בין שווי המקח למחיר ששילם.

ב. אונאה פחות משתות:

אונאה בפחות משתות מהשווי בשוק דינו שהמקח קיים ואינו מחזיר את דמי האונאה. בטעם הדבר כתבו⁵⁶ שדרך הכל למחול את דמי האונאה פחות משתות, כי אי אפשר ללוקח ולמוכר לכוון את ערך המקח⁵⁷. לפיכך, אף אם הנתאנה אומר לאחר דהיינו באתי לידיה בהתירא, אבל אין לעשות מעשה לכתחילה אלא חייב לחקור על זה.

53 , נראה דאפילו אפשר לו להודיע אינו מחוייב לחזור אחר הלכות דהא כשמכר היה בדרך מו"מ וכעין ראייה ממה שכתב הרא"ש ב"מ פרק ד' סימן מ"ח צד אחד בטעם שאין אונאה בפחות משתות מכיון שא"א לצמצם כו"ע מחלי, ומכ"ש בזה שעשה המוטל עליו לבדוק לפני שמכר, והמו"מ בנעשה דרך היתר. ועיין הערה 131.

54 ראה בהרחבה בפרק ב'.

55 רכ"ז סעיף ב'. ועיין סמ"ע ס"ק ו' דלא די שיחזיר פרוטה וישארו בידו דמי אונאה פחות משתות, דכיון שאינהו בשתות צריך להחזיר כולה.

56 רכ"ז סעיף ג' מדברי הרמב"ם פרק י"ב מהל' מכירה הל' ג' שדרך הכל למחול.

57 ועיין בסמ"ע ס"ק ב' (על סעיף ב') ונתיבות ביאורים

שוכנות זו ליד זו⁴⁹.

לדוגמא, תנאי המסחר של חנות 'כל בו' אינו דומה לתנאי חנות של 'מכולת' רגיל. לפיכך השווי של אותה הסחורה שונה בשני החנויות. כמו כן, המוכר המציע סחורה על ידי קטלוג בדואר או אתר, קובע שוק לעצמו.

אין די לקוחות

מקח שאין לו שוק, אם מפני שאין מספיק מוכרים ולקוחות בעת המקח, כגון בזמן חירום שאנשים נמנעים לצאת לשוק, או אם מפני מחסור סחורה לא נוצר שוק עם תנאי מסחר רגילים, אזי כל מחיר שהמוכר והלוקח ישתוו, הוא ערכו, ואין אונאה למקח זה⁵⁰.

מוכר בלעד

המוכר הבלעדי של מקח שאין לו מתחרים בשוק, חייב למכור במחיר שהוא שווי המקח בשוק בדרך מקח וממכר, דהיינו לפי גורמי הביקוש והצע', שהלקוחות קונים בשוק על דעת שהמחיר נקבע בדרך וממכר, שלכן יש למקח זה אונאה.

לדוגמא, המוכר הבלעדי של סוג שעונים חייב להתחשב בכללי 'ביקוש והצע' ואינו יכול לבקש מחיר מופרז מלקוח שאינו יודע את שווי הסחורה.

מקח חדש

המוכר בדרך מקח וממכר חייב להתחשב בכללי 'ביקוש והצע' שעל זה נאמרו בתורה דיני אונאה. לפיכך, המוכר סחורה חדשה חייב לבדוק האם המחיר מתאים לכללי 'ביקוש והצע' כדי שלא יכשל בספק איסור⁵¹. מאידך, לאחר שבדק את השווי המשווער ולפיו קבע מחיר, ולאחר מכן הוברר שטעה בהערכה ומה שגבה היה יותר מהשווי האמתי, לא עבר המוכר על איסור אונאה⁵². ונראה שאף אינו

49 פשוט, וכן מוכח ממב"ט הנ"ל שמחשיב מי שמוכר בהקפה ומי שמוכר בלי הקפה לשני שווקים.

50 עיין משפט שלום סימן ר"ט סעיף א' ד"ה ובגוף חילוקו, על פי הטו"ז סימן ק"ט על הרמ"א סעיף ג' שדיני אונאה נאמרים רק בדברים שקפצי עליה זביני, ועל דרך זה כתב בשו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן קנ"ה שאם הסוחרים נמנעים מלמכור המקח נחשב כאין לו שער כלל, ואין בו אונאה אף לסוברים שיש אונאה באין השער ידוע.

51 פשוט שכל היכא דאפשר לברר מברדינן.

52 וכזה כתב בשו"ת מהרש"ם חלק א' סי' קנ"א על מה שכתב התומים קיצור תקפו כהן סי' כ"ג דספק גזל מותר,

הפוסקים נחלקו האם גם המאנה יכול לחזור מהמקח כל זמן שהנתאנה לא קיים המקח⁶³. יש אומרים שהמאנה אינו יכול לחזור בו אלא אם כן הנתאנה תובע דמי אונאתו⁶⁴, ויש אומרים שגם המאנה יכול לחזור בו כל זמן שהנתאנה לא גילה דעתו שרוצה במקח והוא תוך הזמן של 'כדי שיראה', אבל לאחר שעבר הזמן של כדי שיראה והנתאנה לא תבע אונאתו נתקיים המקח במחיר זה⁶⁵. לדעה זו נחלקו הפוסקים באם תבע הנתאנה את דמי האונאה אבל לא את ביטול המקח, האם המאנה יכול לחזור בו⁶⁶.

נתייקר השער תוך הזמן של 'כדי שיראה' אין המאנה יכול לבטלו אפילו לא גילה הנתאנה דעתו שרוצה בקיום המקח, אבל הנתאנה יכול לבטלו עד תום 'כדי שיראה'⁶⁷.

63 עיין ב"ח ופרישה ס"ק ז' דהיינו לפני עדים, ונראה דזה רק אם מחל שלא בפני המאנה אבל בפניו לא גרע משאר מחילת חוב שאין צריך עדים, עיין בזה בש"ך סי' של"ג ס"ק מ"ח ובית מאיר אה"ע סי' ל"ח סעיף ל"ה.

64 רכ"ז סעיף ד' כדעת הריב"ם ברא"ש ב"ב פרק ה' סי' י"ד, וכתב הטור שכן דעת הרי"ף והרמב"ם. וכתב הסמ"ע ס"ק ז' הטעם שאינו דומה למקח טעות ששניהם יכולים לחזור דלא יהא חוטא נשכר כמבואר בגמ' ב"ב פ"ג ב'.

65 רמ"א שם כדעת הרבינו יונה (בעליות דר"י ב"ב פ"ד ב') ולזה הסכים הרא"ש שם, והעלה שכן דעת הרי"ף. וכתב הסמ"ע ס"ק ח' דכיון שהנתאנה יכול לחזור לא נגמר המקח מעולם, אלא אם נתרצה הנתאנה דאז נגמר המקח מיד ואף המאנה אינו יכול לחזור בו. עוד כתב שעם קיום המקח מהנתאנה חל המקח מעיקרא, ולפי זה כתב הנתביות ס"ק א' דאם המוכר נתאנה ולפני שהמוכר קיים המקח קידש הלוקח המאנה חלין הקידושין למפרע. ועיין מחנה אפרים אונאה סי' י"ב שדייק מרבינו יונה שהמקח אינו חל למפרע.

66 הפרישה ס"ק ז' ד"ה אבל, והקרית מלך רב הל' מכירה פרק י"ב הל' ד' לדעת הרב המגיד כתב דבזה גילה הנתאנה שהמקח עומד להתקיים והמתאנה אינו יכול לחזור בו, והב"ח שם נסתפק בזה, אבל הדברי משפט ס"ג' והקרית מלך רב כתבו דאם אינו מוחל אונאתו לא נתקיים המקח, וכדכתב רבינו יונה שם דכיון שבסתמא יתבע אונאתו נעשה המקח כלא עשו משיכה.

67 שו"ע רכ"ז סעיף י' מהרא"ש ב"ב פרק ה' סי' י"ד, וכתב הסמ"ע ס"ק כ"א שזה גם לדעת הסוברים שהמאנה יכול לחזור בו דעתה שהוקר בודאי לא יחזור בו המאנה, והוסיף הנתביות חידושים י"ג דזה כנדרצה המתאנה,

המקח שאינו מוחל אפילו על פחות משותות, בטלה דעתו, וחייב לשלם את כל דמי המוכר כפי שפסקו ביניהם⁵⁸.

אמר לפני המקח שמקפיד או הטעהו המאנה

התנה הנתאנה לפני שפסקו הדמים על המקח שהוא מקפיד על האונאה אפילו בפחות משותות, או שאמר לו המוכר שזה השער בשוק ולפי זה פסקו הדמים המקח בטל, דזה כתנאי במקח⁵⁹.

ג. אונאה ביותר משותות:

אונאה ביותר משותות דומה למקח טעות⁶⁰, לפיכך הברירה ביד הנתאנה, או לחזור בו ולבטל המקח אפילו אם המאנה רוצה להחזיר את דמי האונאה⁶¹, או לקיים את המקח במחיר זה. ברם, הנתאנה אינו יכול לקיים המקח ולחייב את המאנה להחזיר את דמי האונאה⁶².

ב' (על סעיף ג') שכתבו בביאור המחבר מפני שא"י לצמצם, דהיינו דמטעם זה דרך הכל למחול. והנה טעם שא"י לצמצם מקורו מדברי הרא"ש ב"מ פרק ד' סי' מ"ח לצד שאסור להונות לכתחילה פחות משותות (דגם פחות משותות אינו בכלל דמי המקח ואינו מחילה בלב שלם רק שקבעו חז"ל מפני טעם הנ"ל שאינו חייב להחזיר). ולפי זה קצ"ע דבסעיף ג' כתב המחבר טעם הרמב"ם שסובר שפחות משותות אינו מודמי המקח ובסעיף ו' העתיק את הרא"ש שנסתפק בזה, וע"ע הערה 6.

58 עיין סמ"ע רכ"ז ס"ק י"ד שכתב הטעם דבטלה דעתו, ולפי זה העלה המשפט שלום רכ"ז סעיף ג' ד"ה שכל, דאפילו לא שילם אינו נאמן, ומה שכתב הרמב"ם 'רוב בני אדם' הוא לאו דווקא והשיג על המחנה אפרים אונאה סי' י"ג שדייק מלשון הרמב"ם שאם לא נתן המעות יכול לטעון שהוא מהמיעוט.

59 משפט שלום רכ"ז סעיף ג' סוף ד"ה היתה, לפי מה שכתב הנתביות של"ב ס"ק ד', עיי"ש.

60 עיין תוס' ב"ב פ"ד א' ד"ה אי, ב"מ נ' ב' ד"ה ואילו.

61 רא"ש ב"ב פרק ה' סי' ט"ו.

62 סמ"ע ס"ק ו' ע"פ הטור סעיף ו', ומוכח מדבריהם דזה אף לפי המחבר שרק הנתאנה יכול לחזור בו, ועיין נתיבות ס"ק א' דבמחילת האונאה נתקיים המקח למפרע, כלומר, בקציעת דמים דמעיקרא בשעת המקח, וממילא לא שייך לקיים המקח ולתבוע האונאה, ואף שכתב כן לרמ"א, על כרחך אף המחבר סובר שהמקח נתקיים למפרע ומכל מקום המאנה אינו יכול לבטל המקח דאם כן נמצא חוטא נשכר, ועיין רא"ש ב"ב פרק סימן ט"ו.

מחל ואינו יכול אחר כך לתבוע מהלוקח שיחזיר לו את האונאה.⁷²

ומכל מקום, אם לאחר מכן טוען שטעה ומעולם לא היה כוונתו למתנה, וכפי הנראה אמנם אפשר שטעה, נחלקו הפוסקים אם נאמן בטענתו.⁷³

פרק ד'

תביעת האונאה

זמן החזרה ללוקח

חז"ל הגבילו את הזמן שהלוקח יכול לתבוע הונאתו 'כדי שיראה לתגר או קרובו'⁷⁴, הן לתבוע את דמי האונאה אם נתאנה בשתות והן ביטול המקח אם נתאנה ביותר משתות. לאחר שעבר זה הזמן ולא הראה לתגר או לקרובו⁷⁵, נפקע זכותו.⁷⁶ הטעם

72 רכ"ז סעיף ט', ועיין מנחת פתים שם שהרבותא היא דאף שלא שייך כ"כ לומר שנתן לו במתנה מ"מ מפני דוחקו גמר ומקני.

73 עיין סמ"ע רל"ב ס"ק ח' מדרכי משה שם סעיף ב', בנתן מעות במנין יותר מכדי שהדעת טועה ואח"כ טוען שטעה במנין, שנחלקו הפוסקים האם נאמן בזה, וכן העתיק הש"ך שם ס"ק ב' וציין לרא"ש ב"מ פרק ה' סי' י"ב שחייב להחזיר, ושכן כתב השלטי גבורים ב"ק מ"ה ב' מדפי הרי"ף. ועיין בהגהות רע"א שם ובמחנה אפרים סימן כ"ב שכתבו מבעל התרומות שער מ"ז חלק ד' סימן ג' דברי ושמא ברי עדיף, אכן במחנה אפרים שותפין סי' ד' כתב דאם ברור הדבר שלא טעה אינו נאמן עיי"ש, כלומר דבזה אינו ברי ושמא. ולכאורה נראה דשזה מנה במאתיים בכלל אפשר שטעה, אבל לא שזה אלף בדינר, אבל בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' ר"א הוכיח בסי' רכ"ז סעיף ל"ב דאף בכפל כפליים שייך לומר שטעה, וצ"ע. ועיין בסמ"ע רכ"ז ס"ק ט"ז שהוסיף על מה שכתב המחבר שם שביותר משתות אחר זמן כדי שיראה אינו חייב להחזיר, דאף בקנה שזה מנה במאתיים אינו חייב להחזיר, ואולי ר"ל דאף אם אמר שטעה אינו חייב להחזיר, וצ"ע.

74 רכ"ז סעיף ז'.

75 ונראה דתגר היינו לדברים שצריך מומחה וקרובו לדברים שאין צריך מומחה ודי במי שיוכל לסמוך עליו.

76 רכ"ז סעיף ז', וכתב רש"י מ"ט ב' ד"ה עד מתי, דמדלא ברק ודאי מחל זכותו עיי"ש ובר"ח שם כתב דכיון שהיה המקח בידו ולא הראה לתגר הפסיד לעצמו. אכן ממה שלא ברק תיכף אינו ראייה ברורה שכל אחד מוחל, וזהו שכתב החינוך של"ז שחז"ל קבעו זאת כדי שיתקיימו דרכי מו"מ.

תבע הנתאנה את דמי האונאה אבל לא את ביטול המקח, ותוך כדי הזמן של 'כדי שיראה' חזר בו ורוצה לקיים את המקח במחיר שנתאנה בו, והמאנה רוצה לבטל המקח, יש שכתב שבתביעה זו נתבטל המקח ואינו יכול לחזור בו ומכל שכן אם ביקש לבטל המקח שאינו יכול לחזור בו⁶⁸, ויש שכתב שבתביעת האונאה בלבד לא נתבטל המקח והנתאנה יכול לחזור בו מתביעתו ולקיים המקח אבל אם תבע את ביטול המקח תלוי הדין במחלוקת ראשונים האם בתביעתו זו כבר נתבטל המקח.⁶⁹

יותר מכדי שהדעת טועה

מחיר של אונאה שהוא יותר מכדי שהדעת טועה לפי ראיות עיני הדיין⁷⁰, אינו צריך להחזיר לו האונאה דבודאי במתנה רצה ליתן לו⁷¹. אפילו אם ניכר שרק מפני דוחקו מוכר במחיר זל מאוד, ודאי

ומכל מקום כתבהרא"ש שהנתאנה יכול לחזור בו דכל שיש לו זמן לחזור אינו גומר בדעתו לגמור המקח עיי"ש, כלומר, דלא ביטלו חז"ל זכותו הגם שאומדים דעתו שלא יחזור בו, דלכן המאנה אינו יכול לחזור בו.

68 פעמוני זהב רכ"ז סעיף ד' ד"ה אך.

69 דברי משפט, דלפי דעת בעל המאור ב"ב פ"ד ב' בביאור הסוגיא שם אליבא דרב חסדא לא נתבטל המקח עד שיקבל מעותיו וכן לדידן, ולפי הרמב"ן שחולק דלפי ר"ח תיכף כשתובע אונאתו בטל המקח, ה"ה לדידן בתובע ביטול המקח.

70 כן מבואר ברמב"ן ב"מ ס"ג ב' ד"ה דאי, ועיין במשפט שלום סימן רכ"ב סעיף ח' משיטה מקובצת ב"ב ע"ח א' ד"ה ובשיטה, שהשיעור כפל משווי מקח.

71 עיין ר"ב סעיף ח' ע"פ ב"ב ע"ח א', ובסמ"ע שם ס"ק ט"ז בלוקח ששילם יותר מכדי שהדעת טועה, אכן ה"ה במוכר במחיר מוזל כדמוכח בסי' רכ"ז סעיף ט' במוכר מפני הדחק, עיי"ש, וכן מבואר מהבאר הגולה רכ"ז אות ה', ובסי' רל"ב סעיף ב'. ועיין בסמ"ע סי' ר"ב ס"ק ט"ז מהטור שאם רק שילם מקצת דמים מוציאים מהלוקח את השאר, אכן במחנה אפרים אונאה סי' י"ג כתב שאפשר להוכיח מדברי התוס' ע"ז ע"א א' שרק אם המוכר כבר מוחזק במעות אין צריך להחזיר. ועיין בלחם משנה הל' מכירה פרק י"ב הל' ד' שהוכיח ממה שצריך למעט קרקע מאונאה אף בשוה אלף בדינר דאף שאינו חייב להחזיר מ"מ אם מכר במחיר זה עובר על איסור אונאה, אכן מפרשים אחרים תירצו קושייתו באופנים אחרים, עיין בדברי משפט רכ"ז סעיף כ"ט, ושו"ת ברכת רצ"ה סי' צ"ב ד"ה והנה כמה.

יכול לתבוע זכויותיו אפילו לאחר 'כדי שיראה', אם משום שנאמן שלא מחל במיגו שכבר שילם, אם משום שלא חש לבדוק את הערך לפני ששילם.⁸¹

ברטיס אשראי

נראה שאף המשלם בכרטיס אשראי שבידו לבטל את התשלום בטענת אונאה, יכול לומר שלכן לא חש לבדוק תיכף.

ג. המקח בידו

לאחר שעשה קנין בגוף המקח כגון משיכה או הגבהה חייב הלוקח לבדוק את ערך המקח מיד שהרי בידו להראותו לתגר או קרובו, וכאשר לא בדק ודאי מחל⁸². קנה בקנין שאינו בגוף המקח כגון קנין סודר שהמקח אינו בידו להראותו נאמן לומר שלא חש לבדוק עם התגר עד שהמקח יבוא לידו.

מקח שאין צריך להראותו

לפיכך, מקח שמחירו ידוע, ואין צורך להראותו לתגר או קרובו כדי להיוודע מהו ערכו, חייב לבדוק את ערך המקח מיד אפילו שהמקח אינו בידו⁸³.

81 בטעם הדבר נחלקו הפוסקים, הש"ך ס"ק ד' כתב מהגהות אשר"י דכל שלא נתן המעות נאמן שלא מחל במגו שכבר שילם המעות וסיים בצ"ע, ולפי"ז מתחיל הזמן של כדי שיראה מיד עם המכר אלא שנאמן מטעם מגו, ולפי זה נחלקו אם אף במתאנה ששילם ותפוס שלא בעדים לאחר זמן דכדי שיראה האם מהני תפיסתו, דהפ"ת כתב שנאמן במיגו, והכסף קדשים כתב דלאחר ששילם חזקה שמחל, ולעומת זה אם עדיין לא שילם והמוכר המתאנה תפס לאחר הזמן דכדי שיראה מהני תפיסתו שהרי המתאנה אין בידו לטעון מיגו, אכן הקצות ס"ק ג' כתב דכל מגו לאחר כדי שיראה אפילו לא שילם עדיין הוא מגו במקום חזקה ופירש הפתחי תשובה ס"ק ב' דזה חזקה אלימתא כאנן סהדי, אבל מהנתיבות שהעתיק את דברי הש"ך מוכח שזו רק חזקה כמו אין אדם פורע תוך זמנו שעאינו חזקה אלימתא. לדעה זו כתב הזכור לאברהם חלק ג' אות אונאה שנאמן במיגו אם טוען שסבר שאין אונאה אבל אם אומר שלא חש לבדוק ודאי מחל, וצ"ע, אכן למעשה כתב הפ"ת מכמה אחרונים (השער המשפט ס"ק ב', המחנה אפרים אונאה סימן י"ג ועוד) שהטעם דעד שלא שילם לא חש לבדוק, ולפי זה מוציאים ממאנה שתפס לאחר כדי שיראה, וכן אם נתן מעות הנתאנה אינו נאמן אפילו במגו.

82 עיין הערה 9 מדברי הר"ח ב"מ מ"ט ב'.

83 כמו בה"ג במוכר, ראה רכ"ז סעיף ח'.

שחז"ל הגבילו זמן זה הוא כדי שיתקיימו עניני מקח וממכר בין בני אדם⁷⁷.

החיוב לבדוק מיד

לפיכך, לאחר שהלוקח קנה את המקח ונתקיימו שלושת תנאים המפורטים להלן, עליו לבדוק מיד את שווי המקח, תוך הזמן שקבעו חז"ל שיכול לחזור בו. אך נראה שההולך לקנות כמה דברים, מתחיל הזמן של כדי שיראה לאחר שגמר את קניית הדברים שהיה בדעתו לקנות, שאין דרך בני אדם לבדוק מחירים באמצע הקניות, ורק לאחר מכן מתחיל הזמן של 'כדי שיראה'.

לא נתקיימו שלושת התנאים דלהלן יכול הלוקח לחזור בו אפילו לאחר כדי שיראה.

שלושת התנאים הם: א) שקנה המקח בקנין המועיל ב) שילם את דמי המקח ג) והמקח בידו – אם המומחה צריך לראותו כדי לקבוע הערך⁷⁸.

א. קנין המועיל

קנין המועיל היינו כל קנין המועיל להעביר בעלות, הן מדאורייתא והן מדרבנן, ובלבד שבקנין זה נקנה המקח לגמרי שאינו יכול לחזור בו⁷⁹.

מי שפרע:

חז"ל תיקנו שקנין כסף אינו קונה לגמרי והקנין מועיל רק שהחזור בו מקבל קללת 'מי שפרע'. לפיכך, לוקח שקנה בקנין כסף שקונה למי שפרע בלבד, ומצא אונאה לאחר 'כדי שיראה', יכול לתבוע זכויותיו, שלא חש לבדוק את המחיר עד שיעשה קנין המועיל לגמרי כגון קנין משיכה⁸⁰.

ב. שילם דמי המקח

לוקח שלא שילם את כל דמי המקח במזומן

77 ספר החינוך מצוה של"ז בסופו, שכל השיעורים שנאמרו בדיני אונאה תיקנו מטעם זה.

78 נתיבות רכ"ז ס"ק ה' מדיוק לשון המחבר סעיף ח', דאם קנה בקנין סודר (או כל קנין אחר שלא בגוף החפץ, כגון סיומתא) לא היה יכול להראותו.

79 עיין כסף קדשים רכ"ז סעיף ז'.

80 פתחי תשובה רכ"ז ס"ק ה' מחידושי רע"א ב"מ מ"ט ב' בה"ג במוכר שקיבל דמים והלוקח לא משך עדיין יכול המוכר לחזור אפילו לאחר הזמן של כדי שיראה דסמך עצמו שיכול לחזור במי שפרע. ועיין ש"ך ר"ד ס"ק ב' מחלוקת הפוסקים אם הנתאנה שחזור (לאחר כדי שיראה) בקנין כסף מקבל מי שפרע.

תגר גוי

ראשונים שסוברים שקובעים הזמן לפי הענין ולא לפי רוב פעמים⁸⁸.

הודיע לעדים שדעתו לתבוע לאחר הזמן נודע לו שנתאנה, לא היתה לו מניעה לתבוע הונאתו אבל הודיע לעדים תוך כדי שיראה שבדעתו לתבוע הונאתו, נחלקו הפוסקים האם יכול לתבוע הונאתו אפילו לאחר הזמן כדי שיראה⁸⁹.

לא ידע שיש לו זכות לתבוע

יש שכתב⁹⁰ שלוקח שבא לאחר שעבר הזמן של כדי שיראה, וטוען שרק כעת נודע לו שיש לו זכות לחזור בו תוך זמן זה, יכול לחזור בו כעת, אם אכן נראים הדברים שלא ידע, כגון שראינו אותו דואג ועצב על שנתאנה.

לא בדק מחמת מניעה

אם לא בדק תוך הזמן מפני איזה מניעה שדרך העולם להניח את הדבר לאחר זמן, יבדוק ויתבוע הונאתו לאחר שעברה המניעה⁹¹. דוגמא לאונס הוא אם עומד לצאת לדרך ומפני זה אין לו פנאי לבדוק⁹².

בירור האונס

הפוסקים דנו האם חייב להוכיח את המניעה על ידי עדים⁹³, ויש שכתב שרק אם טוען שהיה לו אונס

יש שכתבו שאף תגר גוי נאמן, שודאי לא מרע אומנותיה, ויש שכתבו שכלל זה נאמר רק בדיני איסור והיתר אבל לא לדיני ממונות. ונראה דאם המנהג לסמוך על תגר גוי, המנהג קובע, ובפרט במקום שאין תגר ישראל להראותו⁸⁴.

כפי רוב פעמים

פרק זמן זה דינו כשאר שיעורי חז"ל שקבעו השיעור לפי רוב פעמים⁸⁵, ואף בזה קבעו השיעור כפי רוב הפעמים שהלוקח מוצא את התגר או קרובו שיוכל לשאול ממנו את שווי המקח, ויחזור אל המוכר לתבוע זכותו⁸⁶. לאחר שעבר זמן זה, נמחל זכותו אפילו במיעוט הפעמים שלא הספיק למצוא את התגר או קרובו תוך פרק הזמן שברוב פעמים היה יכול להראות לו⁸⁷. ויש שכתב שיש

84 עיין כנה"ג רכ"ז הג"ה הטור י"ד שכתב מחלוקת האם שומת גוי מהני, והאחרונים האריכו בדיון זה למענייתם, במשפט שלום רכ"ז ט"ו במשמרת שלום י' וש"ת מהרש"ם ח"ג רצ"ט אות ד' כתב דאינו נאמן אבל הערך ש"י קס"ב סעיף א' ד"ה אך, העלה ע"פ המ"א ש"ז ס"ק ט"ז דסמכין על שומת הגוי אם אין בירור ע"י ישראל, וכ"כ הדעת או"ח שם. ונראה דאם מנהג המדינה לסמוך על גוי, על דעת כן נעשה המקח.

85 עיין תוספות ב"מ מ"ט ב' ד"ה בכדי, שנותנים לו הזמן שברוב פעמים יכול לבדוק, והובא בתוס' יו"ט ב"מ פרק ד' משנה ג', וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תשצ"ד וכן פסק בשו"ת מהרש"ם חלק ג' סימן ש"ז, ועיין בחכמת שלמה (קלוגר) ס"ז שתמה שהפוסקים לא הביאו. ונראה דמה שקבעו חז"ל השיעור לפי רוב פעמים הוא מפני האונאה היא גזירת הכתוב לחייב החזרת דמי האונאה כשלא נעשית בדרך ערמה כגון שלא אמר לו שזה השער בשוק וכדומה, אלא בדרך מו"מ שהחויב בירור הוא על הנתאנה, כמבואר ברמב"ן ויקרא י"ד כ"ה, ובבעל התרומות שער ס"ד ח"א, כדכתב התיבות סי' ס' ס"ק ד', עיי"ש, ועל כן קבעו שיעורים לאונאה כדרך כל השיעורים שנאמרו על הרוב, וע"ע פרק א' הערה....

86 דהיינו, דמי האונאה באונאת שתות, וביטול המקח באונאה ביותר שתות.

87 ועיין מהרש"ם הנ"ל שאם קנה גם בעד שותפו, והיה אפשר לשותפו לברר אינו יכול לטעון טענת אונס. ונראה דזה נאמר אם שותפו גם רגיל לחקור אבל אם לפי מה שחילקו ביניהם האחריות לבדוק היא על השותף שלקח, משערים האונס והמניעה לפיו.

88 שו"ת אהלי יעקב למהריק"ש סי' קט"ו (בהשגות) כתב שהרמב"ם ושאר ראשונים חולקים על התוספות ולעולם השיעור לפי הענין. אכן עיין הערה 7 שנראה מדברי הפוסקים האחרונים שנקטו לדינא כדעת התוספות, ואין ראייה מסתימת שאר הפוסקים שלא סוברים כן, דלכאורה נראה שבכזה מלמד המפורש על הסתום.

89 בפעמוני זהב רכ"ז סעיף ז' הביא ראייה ממה שכתב הב"ח דאם הודיע לעדים לפני המכירה שאינו מוחל האונאה שיכול לתבוע אונאתו, אבל עיין קרית מלך רב הל' מכירה פרק י"ב הל' ח' באה"ד, שהשיג על הב"ח, וכתב דלא פלוג חז"ל דאם לא תבע אונאתו בכדי שיראה לא מהני.

90 כנה"ג הג"ה הטור אות י"ח בשם כ"י מאחד הגדולים.

91 רכ"ז סעיף ז'. ועיין פתחי תשובה ס"ק ב' מחות יא"ר סימן קפ"ז בלא תבע הונאתו דלאו דוקא אונס גמור אלא אפי' בטעם כל דהו מהני כטענת אונס, וא"כ ה"ה בלא בדק מיד האם נתאנה. ונראה טעם כל דהו פירושו שדרך העולם להניח הדבר לאחר זמן.

92 פעמוני זהב רכ"ז ס"ק ד'.

93 הקצות ס"ק ד' כתב שצריך לברר בעדים, אכן עיין

הונאתו לאחר הזמן של 'כדי שיראה'¹⁰⁰.

ידע מהאונאה לפני המקח

לוקח שבא לקנות כשיודע שיש אונאה במקח¹⁰¹, מותר לו לכתחילה לקנות המקח על מנת לתבוע אחר כך את האונאה¹⁰² תוך 'כדי שיראה'¹⁰³. אפילו גילה דעתו לאחרים לפני הקניה שהוא יודע מהאונאה, נאמן לטעון לאחר שקנה שלא מחל לו כי בדעתו היה לקיים המקח ולתבוע האונאה¹⁰⁴. כל זה כאשר האונאה היא שתות שהמקח קיים ומחזיר אונאה, ולכן נאמן לומר שקנה על מנת לתבוע האונאה, אבל אם ידע לפני המקח שהאונאה יותר משתות שדינו ביטול מקח, אינו יכול אחר כך לבטל המקח, דאין אדם קונה על מנת לבטל אחר כך המקח, דהא לא נהנה ממקח זה¹⁰⁵.

במקח שאינו בעין

100 תשובת לחם רב סי' רכ"ז הובא בהג"ה רע"א לסעיף ז' כפי ביאור המהרש"ם חלק ג' סי' ש"ז.

101 והמוכר לא ידע שהלוקח יודע מהאונאה, ראה להלן.

102 מנחת פתים רכ"ז סעיף ז', שהוכיח על פי התוספות ב"מ נ"ב א' ד"ה אמר, שכתבו שמותר לכתחילה להמוכר להונות הלוקח על מנת שאם יתבענו דמי האונאה יחזירנו לו, דכמו כן מותר להלוקח ליקח ע"מ לתבוע את דמי אונאה ע"מ להחזיר. ובדברי התוס' צע"ק למה אין בזה גניבת דעת.

103 עיין במשפט שלום רכ"ז סעיף ז' ד"ה ובעיקר הדין, מזכור לאברהם שבזה יכול לתבוע הונאתו אפילו לאחר כדי שיראה אבל בקרית מלך רב הל' מכריה פרק י"ב הל' ח' כתב דלא פלוג רבנן בזה.

104 רמ"א סימן רכ"ז סעיף ז', ואמנם הב"ח סעיף ט', כתב דצריך להודיע לעדים לפני המקח שבדעתו לתבוע האונאה, ורק אז יכול לתבוע האונאה אפילו לאחר זמן של כדי שיראה אבל הטו"ז והמחנ"א סי' י"ט והקצות ס"ק ד' והנתיבות ס"ק ד' השיגו עליו דכיון שהוא ספק מחילה נאמן, דא"י אם פרעתיך נאמן בברי ושוא

105 בסמ"ע ס"ק י"ח כתב דאפילו ביותר משתות יכול לבטל המקח, אבל הנתיבות ס"ק ד', והמחנה אפרים אונאה סימן י"ט, כתבו שודאי אינו קונה על מנת לבטל המקח, ובמנחת פתים הנ"ל הוסיף דאסור לקנות על מנת לבטל ולכן לא אמרינן שקנה על מנת כן, וע"ע במנחת פתים שאסור לקנות מקח ע"מ לבטל וממילא אין לתלות שעשה איסור.

שגלוי לכל חייב לברר זאת בעדים, אבל אינו נגלה לכל נאמן בשבועה להוציא הונאתו⁹⁴.

לא תבע מחמת מניעה

נודע לו שנתאנה ומפני איזה מניעה אינו יכול לתבוע הונאתו⁹⁵, יודיע בהזדמנות הראשונה לפני עדים שבדעתו לתבוע האונאה⁹⁶.

אם אינו יכול לתבוע האונאתו מהמוכר שאינו נמצא בעיר, יודיע לעדים שאינו מוחל הונאתו, ואם אין עדים כשרים בעיר או שיש לו שאר אמתלא שלא תבע, לא נפקע זכותו מלתבוע אונאתו⁹⁷. טען שלא מצא את התגר, וידוע שיש תגר בעיר, אינו נאמן.

עברה המניעה

לאחר שעברה המניעה חייב לבדוק מיד עד שיעור של כדי שיראה. שכח הלוקח לבדוק לאחר שעברה המניעה ונזכר לאחר שעבר השיעור של 'כדי שיראה', יש שכתב⁹⁸ שנאמן בטענתו, ויש שכתב שרק נאמן לומר שהמתין מפני שסבר שלא יאמינו לו שהיה אונס⁹⁹.

לא מצא תגרים במקומו

יש שכתב שמקח שאי אפשר לברר ערכו במקום המכירה וצריך שיראנו לתגרים במקום אחר, נקבע מתחילה הזמן של כדי שיראה מעת שיגיע למקום ההוא, ואינו חייב לנסוע מיד כדי לברר אצל הצתגרים אבל אם ישנם תגרים במקומו ורק בעת לא לנמציאם דרך מקרה לא פלוג חז"ל ואינו יכול לתבוע

במשפט שלום לסעיף ז' ובספר הלכות משפט במקור משפט ס"ק ל"ד אריכות בפוסקים האם אינו נאמן בטענת ברי מעיקר הדין או מפני שאם נאמין בלי עדים אין לדבר סוף ויתבטל הדין כדי שיראה.

94 שער המשפט ס"ק ב'.

95 עיין לעיל הערה 18.

96 כסף קדשים רכ"ז ס"ז.

97 עיין פ"ת ס"ק ב'. ובס"ק קדשים שם דאפילו בלי אונס אם אין שם עדים כשרים שיוודיע לפניהם שנתאנה יכול לתבוע אונאתו אפילו לאחר זמן כל שלא בא לידו עדים כשרים. ונראה שצריך לדון בזה לפי הענין, דהיינו אם סבור שעדים אלה יהיו בעת שיתבע אונאתו וכדומה. ויש לעיין האם חייב לחזור אחר עדים אם אינו יכול למצוא בקל, וגם האם נאמן שלא היה בידו, וצ"ע.

98 סמ"ע ס"ק י"ז

99 טו"ז שם, ועיין חכמת שלמה שם.

בכלל האמור, לוקח ששינה את המקח שינוי שהדרך לעשותו, לפני שהכיר שנתאנה ביותר משתות, לא איבד את זכותו להחזיר את המקח אבל אם הפסיד את שווי החפץ חייב לשלם למוכר את ההפסד.¹¹¹

מכר את המקח

מתאנה שבא לתבוע את זכות הונאתו שנתאנה ביותר משתות חייב להחזיר את המקח למוכר, לפיכך לוקח שמכר את המקח שקנה, ולאחר שמכר נתוודע שהמוכר אינה אותו ביותר משתות וכעת אי אפשר לו להחזיר את המקח למוכר, אינו יכול לתבוע מהמוכר שישלם לו לפחות את דמי האונאה.¹¹²

זמן התביעה של המוכר

עומת הלוקח שהמקח בידו ויכול לברר מיד לאחר המכר את ערך המקח, המוכר אין המקח בידו ולא יכול לברר מהתגר אם נתאנה. לפיכך קבעו חז"ל שהמוכר יכול לחזור בו אפילו לאחר השיעור של 'כדי שיראה'.¹¹³ ברם, לאחר שיוודע בעדים שמקח כזה בא לידי דינו כמו הלוקח שחייב לבדוק מיד, ולאחר הזמן של כדי שיראה איבד זכותו.¹¹⁴

המקח בידו

המקח למפרע, ועד"ז בהגהות אור גדול על המשניות ב"מ פרק ד' משנה ג', עיי"ש, אבל עיין בשלטי גבורים ב"מ פרק ד' דף ל' בדפי הרי"ף דבמקח שנמצא מום ונשתמש חייב לשלם אפילו לא הכיר בו, ובאור שמח מכירה פרק ט"ז הל' ז' דן בדבריו, ולפי זה האם חייב לשלם בעד השימוש בלר הכיר תלוי במה שדן הנתיבות רכ"ז ס"ק א' האם באונאה יותר משתות נתבטל המקח למפרע.

111 עיין סי' רל"ב סעיף י"ג במקח שנמצא בו מום, וה"ה בזה.

112 עיין משפט שלום סעיף ד' ד"ה והמתאנה, משו"ת הכהן (מהרש"ך סי' קל"ח), ובדברי גאונים כלל ה' סי' כ"ט מספר דמשק אליעזר סי' רכ"ז סעיף ד', דכל שהמקח אינו בעין להחזיר למוכר אינו יכול לתבוע האונאה, וכן מבואר ממה שהשיג בפ"ת ס"ק ב' ונחלת צבי שם על השו"ת חות יאיר סי' קפ"ז, ולפי האמור כן הוא אם נאבד מהמתאנה המקח ואינו יכול להחזירו וזה דלא כספר לחקרי הלכות חלק ב' סי' רמ"א. וע"ע בשו"ת רע"א חדשות ל"ג בכה"ג שרק פטר את המוכר בטענה שיכול לבקש מהלוקח את הרווח מה שמכר ללוקח שלו.

113 רכ"ז סעיף ח'.

114 רמב"ן ב"מ נ"א א' ונמוקי יוסף שם, כנה"ג הג"ה הטור רכ"ז י"ח ממוכרו (המהרי"ט ח"ב סי' י"ט).

לפיכך יש שכתב שבמקח שאין החפץ בעין, כגון השוכר קבלן לעשות מלאכה ובעל הבית יודע בעת שקצץ עם השכיר שהמחיר יש בו אונאה יותר משתות, נאמן לעכב דמי האונאה בטענה שנתכוין להנות מעבודת הפועל ולאחר מכן יתבע הונאתו, אכן אם כבר נתן דמי המקח נחלקו הראשונים אם יכול לתבוע אונאתו אפילו ביותר משתות.¹⁰⁶

האונאה ידועה לשניהם

יש שכתב¹⁰⁷ שאם לפני המקח ידוע לשניהם שהם יודעים מהאונאה, הרי זה כאילו התנו על מנת שאין לך עלי אונאה, שאין לו עליו אונאה,¹⁰⁸ אבל יש שכתב¹⁰⁹ שאינו אומדנא דמוכח שמחל, והנתאנה לא איבד זכויותיו.

נשתמש במקח או שינה

נתאנה הלוקח בשתות ונודע לו שנתאנה, מותר לו להשתמש במקח ולתבוע את דמי האונאה ואין בשימוש שלו מחילה על תביעת האונאה שהרי אם נתאנה בשתות המקח קיים ומחייב את המאנה להחזיר את דמי אונאה. נתאנה הלוקח אונאה יותר משתות שיכול לחזור בו מהמקח, ותוך הזמן של 'כדי שיראה' לא הכיר שנתאנה והשתמש במקח, לא נמחל בזה זכותו שהרי נשתמש ברשות, ולאחר שנודע לו שנתאנה יכול לחזור בו, אבל אם הכיר בהונאתו ורוצה לחזור בו לא ישתמש במקח לפני שיוודע למוכר שבדעתו לחזור בו מהמקח וישלם בעד השימוש או מה שהפסיד, ואם לא הודיע והשתמש בו, מחל זכותו.¹¹⁰

106 נתיבות סי' רס"ד ס"ק ח' שכתב כן ליישב דברי הסמ"ע הנ"ל, דבכה"ג לא שייך סברת אין אדם לוקח ע"מ לבטל המקח אבל נחלקו הראשונים אם יכול לטעון טענת משטה אחר נתינת המעות. ועיין בפ"ת סי' רכ"ז ס"ק א' בסו"ד.

107 קצות רכ"ז ס"ק ה'.

108 רכ"ז סעיף כ"א, דהיינו הן אונאת שתות או יותר משתות. ולפי דעת הקצות ס"ק ה' אפילו הודיע לעדים מקודם דאינו רוצה למחול לא מהני ואבד זכות תביעתו, אבל הנתיבות ס"ק ד' חולק.

109 נתיבות ביאורים ס"ק ד'.

110 ריטב"א חדשים ב"מ נ' ב' והובא במחנה אפרים אונאה סי' ה', ועיין בקרית מלך רב הל' מכירה פרק ט"ז הל' ג' שדייק מלשון הריטב"א שרק בנודע לו שנתאנה ונשתמש חייב לשלם בעד השימוש אבל אם לא ידע שנתאנה פטור לשלם, ומוכח שאם חוזר בו לא נתבטל

עוד יותר, חוזר בו, ויש חולקים¹²¹ שלדעתם אין אדם מוחל הונאתו ומקבלים טענת המוכר שרק עתה נודע לו שנתאנה, ויכול לתבוע זכויותיו, ודברי המחבר אמורים כשנראה בעליל שחוזר כעת רק מפני שינוי השער של עכשיו, שאז בסתם ידע מכבר שנתאנה, ויש שחולקים על כל זה וסוברים שאפילו נשתנה השער יכול לחזור בו¹²².

דרך השערים להשתנות

אם כפי מחיר השוק בזמן התביעה התאנו המוכר או הלוקח, וטוען הנתאנה שזה היה המחיר בשעת הקנין והמאנה טוען שנשתנה השער מעת המקח, בשעת הקנין לא היה אונאה, נאמן המאנה, שכן דרך השערים להשתנות¹²³.

פרק ד'

דברים שהתורה מיעטה מאונאה

דברים שנמעטו מפרשת אונאה

חז"ל דרשו מפסוקים למעט קרקעות, עבדים, שטרות (אין גופו ממון) והקדש, מפרשת אונאת ממון¹²⁴. יש ראשונים שכתבו שהמיעוט נאמר רק לפטור את המאנה מתשלומים אבל עובר על הלאו¹²⁵. לדעת המחבר אין אונאה אפילו שיהיה אלף בדינר¹²⁶ ולפי הרמ"א ביותר מחצי השווי יש אונאה בכל דבר¹²⁷.

121 שו"ת השיב משה סימן ק"ב, דחוקה שאין אדם מוחל אונאתו, ולכן יכול לתבוע אונאתו.

122 השיב משה הנ"ל ע"פ כמה ראשונים בגירסת הגמרא ב"מ נ' ב', והעלה שהמוחזק יכול לומר קים לי.

123 רמ"א רכ"ז ס"ט מהמדרכי כתובות סי' ר"ו, ועיין בנתיבות ס"ק ח' הטעם דאין מבטלים קנין ודאי מפני הספק שמא היה אונאה, ובפתחי תשובה ס"ק ח' ציין לשו"ת חתם סופר חו"מ סימן ל"ז שתמה על דין זה, עיי"ש, אבל לפי הנתיבות מיושב קושייתו.

124 ב"מ נ"ו א'.

125 רמב"ן ויקרא כ"ה, ספר החינוך מצוה של"ז, ועיין סמ"ע רכ"ז ס"ק נ"א ממהרש"ל שעובר על אונאת דברים וגניבת דעת, ועיין פ"ת רכ"ז ס"ק כ"א.

126 רכ"ז סעיף כ"ט. עיין לח"מ הל' מכירה פרק י"ב הל' ד' שתמה דשווה דינר באלף הוא בכדי שאין הדעת טועה ואין בו אונאה, ובדברי משפט ושו"ת ברכת רצ"ה סי' צ"ב ד"ה והנה כמה יישבו זאת, עיי"ש.

127 שם. וכתב הסמ"ע ס"ק נ' דבפלגא גופא יש אונאה

כל זה כשאחר הקנין עבר המקח ליד הלוקח, אבל אם המקח נשאר ביד המוכר נחלקו הפוסקים האם דינו כמו הלוקח, שיש שכתבו שאחר הזמן דכדי שיראה לתגר פקע זכותו¹¹⁵, אבל יש שכתבו שאדרבה, מכיון שהן המעות והן המקח בידו לא טרח לבדוק בדומה ללוקח שלקח המקח ולא שילם שיכול לבדוק אפילו לאחר הזמן של כדי שיראה, שכל שהמעות בידו אינו טורח לברר¹¹⁶.

אין צורך שהמקח בידו

היה מחיר המקח ידוע ומפורסם בשוק, ואפשר למוכר לבדוק את שווי המקח בלי שהמקח בידו, דינו כמו הלוקח וחייב לבדוק את מחיר המקח מיד לאחר המכירה תוך 'כדי שיראה', ואם לא בדק איבד זכותו¹¹⁷. כמו כן, כל דבר שהמוכר יכול להראותו לתגר או קרובו בלי שהמקח בידו, כגון קרקע, חייב המוכר לבדוק בתוך הזמן של 'כדי שיראה'¹¹⁸.

נשתנה השער לאחר המקח

כתב המחבר¹¹⁹ שאם נשתנה מחיר המקח לאחר שעת המכר לטובת המוכר, וטוען המוכר שרק כעת התברר לו שנתאנה בשעת המקח, אינו יכול לתבוע זכויותיו. יש שפירשו¹²⁰ שזה אפילו אם טוען שלא ידע לפני שנשתנה השער שנתאנה ורק עתה על ידי עדים נודע לו שנתאנה בשעת הקנין, שמסתבר שאכן ידע מכבר שנתאנה ומחל, ורק עתה בגלל שנתאנה

115 נתיבות ס"ק ה' לשיטתו בלוקח שהמעות בידו שנאמן משום מיגו ואילו כאן שרואים החפץ ביד המוכר אין לו מיגו דהחזרתו.

116 פ"ת ס"ק ה' כפי שכתב הטעם בלוקח שעדיין המעות בידו וכן כאן במוכר שהמקח בידו. שכל זמן שהמקח בידו אין ראיה שמחל.

117 רכ"ז, שם.

118 ש"ך רכ"ז ס"ק ה' על פי מהר"י ו' לב ספר א' כלל כ' סימן ק"ה, והיינו באונאת פלגא כפי הרמ"א בסעיף כ"ט. ונראה לפי מה שכתב הפתחי תשובה ס"ק ה' דאם המטלטלין ביד המוכר לא חשש לבדוק אף בזה אם המוכר לא העביר עדיין את הקרקע ליד הלוקח לא חשש לבדוק אפילו שהלוקח שילם כל דמי המקח.

119 רכ"ז סעיף ט' ע"פ הטור סעיף י"א משו"ת הרא"ש כלל ק"ב סי' ד' ובב"י שם מעור ראשונים.

120 נתיבות ס"ק ז', על פי מהר"י ח"ב חלק חו"מ סימן י"ט ד"ה והשנית, שהטעם בזה שתולים שכבר ידע שהיה אונאה במקח ורק מפני השינוי בשער חוזר בו.

לשעות קבועות דינו כפועל ואין לו אונאה¹³³. לעומת זה, קבלן משועבד לגמור את המלאכה אבל אינו משועבד לעבוד בזמן מסויים, לפיכך המקבל לתקן מכונת עד יומיים, יש לו אונאה¹³⁴. קבלן לעבוד בקרקע כגון לבנות בית או לתקן דבר המחובר לקרקע דינו כקרקע שאין בו דין אונאה¹³⁵.

שכירות

שכירות דינו כמקח¹³⁶. לפיכך שכירות קרקע ובית¹³⁷, אין לו אונאה, אבל שכירות מטלטלין יש

על עבודתו יום יום, הגם שיכול לחזור בו באמצע היום, ועיין סמ"ע של"ג ס"ק ט"ז שכתב דקבלן אינו כעבד שמלאכת רבו מוטל עליו לעסוק בה כל היום בלי הפסק, אבל זה גומר מלאכה שקיבל איזה שעה ביום שירצה וכו'. ועד"ז באבני נזר חו"מ סי' נ"ב אות י"ח, ועיין בנתיבות סימן רס"ד ס"ק ח' (באה"ד) דמצדד דאם שכרו לעשות לו איזה מלאכה תיכף דינו כפועל, וכן כתב בחכמת שלמה (קלוגר) סימן רס"ד סעיף ז', ובסימן של"ג סעיף ג' כתב ששוכר לעשות מלאכה לאיזה ב' שעות ביום דנחשב קבלן. אכן בש"ך סימן של"ג ס"ק כ' מתרומת הדשן סי' שכ"ט, משמע לכאורה דתלוי אם משלם כפי המלאכה או היום, ועיין בשו"ת גור אריה יהודה (תאומים) חו"מ כ"א, שפירש כונת הש"ך דקבלן תלוי בשני דברים שקבע השכירות עבור מלאכה ולא עבור זמנו, וגם שלא קבעו לו זמן מסויים רק יכול לעבוד באיזה זמן שירצה. ועיין חזון איש ב"ק סימן כ"א ס"ק כ"ו, וכן עיין בשו"ת מהרי"א ענין סימן ט"ז ד"ה אמנם, שכתבו להדיא דאם משלם לפי המלאכה הוא קבלן אפילו אם מקפיד על הזמן הרי זה כתנאי בעלמא, וצ"ע.

133 וצ"ע במקום שע"פ דד"מ נהוג שכר קבוע (שכר 'מינימום') האם נקבע המנהג שבסתמא קבעו על דעת הדר"מ, ועיין רמ"א סו"ס שס"ט דבתקנה לטובת המדינה דד"מ דינא.

134 רכ"ז סעיף ל"ו, וכתב הסמ"ע ס"ק ט"ז דאין שם עבד עליו ובדידה קטרה, ועיין רעק"א שם בגליון שהביא ראשונים החולקים על זה.

135 רכ"ז סעיף ל"ד, ובנתיבות ס"ק כ'.

136 רכ"ז סעיף ל"ב ובסמ"ע ס"ק נ"ז דשכירות ליומיה ממכר הוא.

137 ונראה שהאידנא שכירות חדר במלון או מושב בהופעה וכדומה אינו שכירות המקום אלא התחייבות לשירות דכן הוא בדיניהם, וכעין שכתב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' קכ"ב לענין חיוב עירוב חצירות בבית מלון, ואינו דומה למה שכתב הרמ"א סעיף ל' מתה"ד בשכר פועל

הקדש בזמן הזה, ממון הקהל

הפוסקים נחלקו האם יש דיני אונאה להקדש וממון הקהל בזמן הזה¹²⁸. לדוגמא, בית הכנסת שמוכר יין או תשמישי קדושה במחירי אונאה (יותר משווי בשוק), נדון במחלוקת הנ"ל¹²⁹.

בית ומחובר לקרקע

בית וכל המחובר לקרקע שצריך לקרקע, כמו תבואה שלא נגמרה, דינו כקרקע¹³⁰, אבל המוכר קורות בית שעומדים לסתור, דינו כמטלטלין¹³¹.

פועל, קבלן

פועל שנשכר לזמן דומה לעבד שזמנו משועבד לשרת את אדונו¹³². לפיכך, עובד במשרד או מלמד

והש"ך שם ס"ק י"ז שם חולק. וכן הכריע הש"ך סי' ס"ז ס"ק קכ"ב, אבל עיין משפ"ש רכ"ז סעיף כ"ט ד"ה והקרקעות שכתב דהש"ך העלה שהוא ספיקא דדינא, וצריך עיון.

128 הסמ"ע רכ"ז ס"ק מ"ט כתב דדינו כממון הדיוט, וכן פירש המג"א או"ח סי' קנ"ג ס"ק י"ט, דברי הרמ"א שם שהקדש בית הכנסת אין לו אונאה, דהיינו בקרקע וקמ"ל דלא אמרינן דהוי כשליח שטעה דבטל בכל שהוא אפילו בקרקע, וכן פסק המ"ב שם, ועיין פ"ת רכ"ז ס"ק כ"ג משו"ת שבות יעקב חלק א' סימן קס"ו שהשיג על הבאר עשק סימן ג', שכתב דממון הקהל אין בו אונאה, אבל בטורי זהב או"ח סי' קנ"ג ס"ק ח', פירש דברי הרמ"א הנ"ל כמטלטלין ועיין פמ"ג שם במ"ז ס"ק ח', וכן הוא שיטת הבאר עשק הנ"ל. ועיין כנה"ג רכ"ז הג"ה ב"י אות ל"ה, שהמוחזק יכול לומר קים לי כרב האי גאון ורבינו ירוחם דס"ל דאין לבית הכנסת דין אונאה. וע"ע בפ"ת שנסתפק לדעה שיש בו אונאה האם צריך שיגיע שווה פרוטה לכל אחד מהקהל.

129 ופשוט שהמדובר שהלקוחות אינם מודעים שזה המחיר הוא אונאה.

130 עיין רכ"ז סעיף ל"ב, קצ"ג סעיף א', רמ"א שם וש"ך ס"ק א'.

131 הגהות רע"א רכ"ז שם ממהריט"ץ סי' רס"ח, אבל באולם המשפט סימן רכ"ז סעיף כ"ט כתב דעצים שעומדים לקוץ דינם כמחובר, ועיין משפט שלום סימן קצ"ג סעיף א' האם יש אונאה בקנה מחצב להוציא ממנו הזהב. וע"ע בטור סימן צ"ה סעיף ד' בשם הגאונים שכתב לענין שבועה דקרקע חו"ל דינו כמטלטלין, אבל המשפט שלום רכ"ז סעיף כ"ט וערך ש"י שם כתבו שאינו יכול אפילו לטעון קים לי כהטור לכל מילי

132 רכ"ז סעיף ל"ג, ועי"ש בסמ"ע ס"ק נ"ט ששכרו

ויש שכתב¹⁴⁵ ששטר הגרלה דינו כאין גופו ממון.

מלוה על פה

יש שכתב¹⁴⁶ שמלוה על פה דינו כגופו ממון ויש לו אונאה. לפיכך, המוכר מלוה שיש לו על אחרים בקנין המועיל יש לו אונאה. ואף הכותב שטר חוב על עצמו (כדוגמת צ"ק) דינו כמלוה על פה, אבל יש שכתבו¹⁴⁷ שמלוה על פה הואיל ואינו דבר המטלטל ולא דבר הנקנה מיד ליד נתמעט מיד עמיתך מאונאה.

עסק או שותפות

שותפים בנכסים שמפרקים השותפות אם טעו בשומת הנכסים יש להם אונאה זה על זה¹⁴⁸, אבל שותפים בעסק שחלק משווי השותפות היא בריוח שעתיד לבוא (השווי בכח) וכדומה, שהוא דבר שאין בו ממש, יש שכתב¹⁴⁹ הואיל וזה דבר שאין בו ממש שאינו נקנה מיד ליד, אין בו אונאה¹⁵⁰.

עצמם לכולי עלמא גופם ממון, וכן הדין בשטרות של מדינה זו במדינה אחרת הגם ששם אינו מטבע המדינה מכל מקום דינו כגופו ממון (הגם שבדיני פירות זה נחשב פירות).

145 עיין פתחי תשובה סי' צ"ה ס"ק א' בזה, ועיין מהרש"ם חלק ב' סימן ל"ד שמצדד בזה וכתב דאפילו יש לו דין שטרות, נקנה במסירה בלבד, אבל בערוך השולחן סימן ס"ז סעיף ט' כתב דלא שייך בזה מכירה אלא שכיון שזכה בגוף הנייר ממילא יגבה כפי נימוס המדינה דמי שהשטר בידו גובה, ועיין בית שלמה סימן כ"א בסופו.

146 פתחי תשובה רכ"ז ס"ק כ"ב מקצות קכ"ז ס"ק ט', ועיין באבני מילואים סימן כ"ח ס"ק ט"ז.

147 עיין פתחי תשובה הנ"ל מכמה אחרונים ובאמרי בינה דיני גביית חוב סי' לב. ועיין עוד בערך ש"י קכ"ז סעיף י' ד"ה ונמצא, וסי' רכ"ז סעיף כ"ט ד"ה דברים, שדן במחלוקת הנ"ל.

148 במטלטלים או קרקע כפי המבואר לעיל.

149 נתיבות ס"ק רכ"ז י"ט על פי מהרי"ט חלק ב' סימן י"ט ד"ה ועוד יש לחקור.

150 עיין הערה 115 מהקצות דמלוה על פה גופו ממון, ונראה דבשותפות בריוח אף הקצות מודה שאין לו אונאה דשאני מלוה על פה שכעת יש שעבוד על ממון ולכן נחשב כגופו ממון אבל בשותף בריוח השעבוד לחלק הרווח אינו שעבוד על ממון הנמצא וזה אין בו ממש ואין בו אונאה, ועיין בערך ש"י סעיף כ"ט ד"ה דברים.

לו אונאה¹³⁸. אם נתאנה יתר משתות קודם התחלת השכירות בטל הסכם השכירות ולאחר שכלתה השכירות וכבר נשתמש צריך להחזיר האונאה¹³⁹, וכן הדין בשוכר פועל (שאינו לו אונאה) עם כליו (שיש לו אונאה) משערים את ערך שכירות הכלי שיש לה אונאה¹⁴⁰, ויש שכתבו שהכלים משמשים את הפועל והכל נחשב שכן הפועל¹⁴¹. נראה שהשוכר מונית (טעקסי) דעתו לשכור שירות הנהג ולא לשכור מכונית, ואין לו אונאה¹⁴².

אין גופו ממון

דבר שאין גופו ממון, כמו משכנתא (שאינו אלא שעבוד על הקרקע) או ביטוח חיים, אין לו אונאה¹⁴³, אבל שטרות כסף שהם מטבע המדינה גופם ממון¹⁴⁴,

סוס שהשכירות היה על שניהם.

138 רכ"ז סעיף ל"ה.

139 סמ"ע ס"ק ס"א.

140 רמ"א רכ"ז סעיף ל"ג.

141 מחנה אפרים גזילה סימן י"א, ועיין משפט שלום רכ"ז סעיף ל"ג ד"ה בהג"ה.

142 ולפי זה אפשר דאין מחלוקת בין הרמ"א ומחנ"א הנ"ל רק תלוי בדעת השוכר, כאמור, ועיין הערה 137.

143 ועיין ערך השלחן (טייב) ח"ג לסי' רכ"ז, מרב האו גאון בשו"ת הגאונים חלק ב' שער א' סימן כ"ג שספר שערכו אינו הכתב אלא הדברי החכמה שבו בכלל אין גופו ממון, אבל צריך עיון מדברי תשובת הר"ן בסימנים י"ח עד כ', שדן על חיובי שמירה על ספר שהשאל, מבואר שדינו כגופו ממון, ודוחק שדן על דמי הנייר והכתיבה.

144 עיין פתחי תשובה יו"ד סימן ש"ה ס"ק ז' וחז"מ סימן צ"ה ס"ק א', על פי השו"ת חתם סופר יו"ד קל"ד וחז"מ סי' קפ"ז, דזה אף במדינה אחרת שאינו יוצא בהוצאה כמו מטבע המדינה עצמו (וחזר ממה שכתב בחז"מ סי' קנ"ג ואבן העזר סי' קכ"ז), אבל עיין בית שלמה חז"מ סימן ע' בשם הדרך חיים בהלכות פדיון הבן דדינו כשטרות, ובסימן ל"ד הביא דברי החתם סופר הנ"ל, וכתב דאין דבריו מוכרחים ויכול לאמר קים לי כדברי האומרים שדינו כשטרות, אבל עיין מנחת פתים סימן ש"א שכתב דסוגיין דעלמא דלא כבית שלמה אלא כהחתם סופר, אבל באמרי יושר ח"ב סי' קפ"ה חזר מזה וכתב דגם בחתם סופר באבן העזר מבואר כדברי הבית שלמה לגבי שומרים. ועיין בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן ק' שכתב שהמהר"ם איגרא כתב דדינו כגופו ממון, ועיין שו"ת הר צבי יו"ד רמ"ד, ונראה דהאידנא ששווי שטרות כסף אינו מחמת כיסוי בבנק המרכזי אלא שוים מחמת